

L $\frac{9}{709}$

K. BEIERBAHS

AIZPUTES

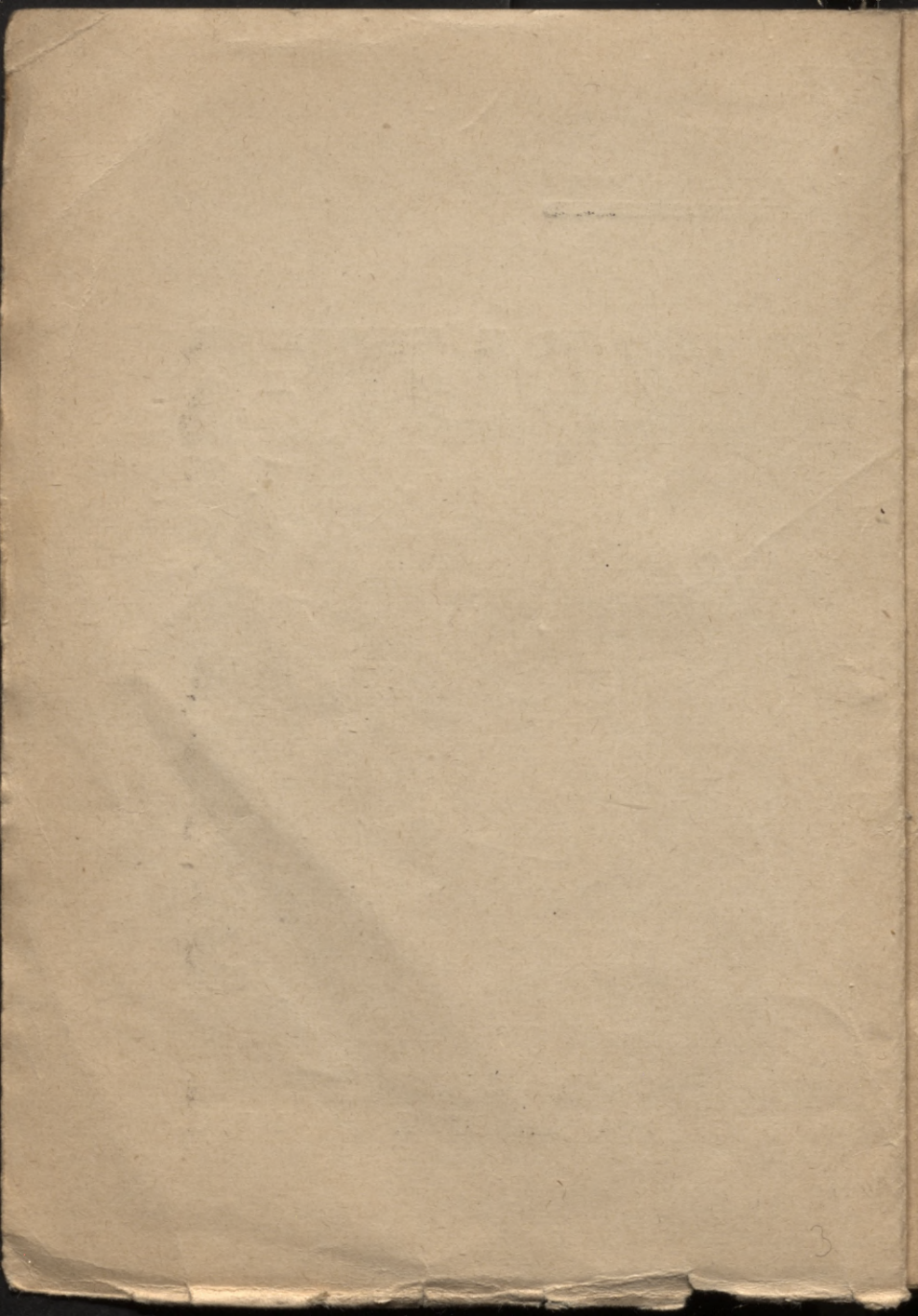
REVOLŪCI
MASUSTĀ
1905. G.

J
A
S
T
S

K A R Š

RĪGĀ / AUTORA IZDEVUMĀ / 1933. G.

L $\frac{9}{709}$

Dubel
L
9

K. BEIERBAHS _____

AIZPUTES KARŠ

REVOLŪCIJAS MASUSTĀSTS 1905. G.

S
A
T
U
R
S

- I. TEBRAS PLŪDUMS
- II. 21. NOVEMBRA MĪTIŅŠ
- III. NODEGAS KAUJA
- IV. ESKADRONI UZ KULDĪGU
- V. ROKU BIRZES KAUJA
- VI. VIENS VIRZIENS
- VII. AIZPUTES APSEŠANA
- VIII. KAUFĀ KRITUŠIE

_____

RĪGĀ / AUTORA IZDEVUMĀ / 1933. G.

L-2
B-1
72

Vija Lāča Latv. PSR
Valsts bibliotēka

~~72-54.008~~

0309086534

ALZPUTES KARS
REVOLUCIJA MĀKŠTĪBĀ 1922. G.

1. TĒMAS PĀRŅEMŠANA
2. KĀPĒJUMA VEIDĀ
3. KĀPĒJUMA VEIDĀ
4. KĀPĒJUMA VEIDĀ
5. KĀPĒJUMA VEIDĀ
6. KĀPĒJUMA VEIDĀ
7. KĀPĒJUMA VEIDĀ
8. KĀPĒJUMA VEIDĀ
9. KĀPĒJUMA VEIDĀ
10. KĀPĒJUMA VEIDĀ

REVOLUCIJA MĀKŠTĪBĀ 1922. G.

Tiem, kas

KRITA

ejot

UZ PRIEKŠU

1881

1882

1883

1884

I. TEBRAS PLŪDUMS

Pate dzīve bij sadalījusi ļaudis
divās pretējās šķirās.

Kārstus starus meta vasaras saule.

Baltijas piekrastē balli cēlās kāpas un zilgzmoja
priēžu meži. Plaša, zaiga lielā lokā izpletās jūra, kas
smilkšu krastā svieda spēcīgas vilņu rindas. Svieda,
atplaka un atkal svieda.

Dienas ritēja ātri un trauksmaini.

Kā lūdzošas — bezspēka, bezgribas melodijas,
zemē vairs neskanēja bēdīgās verdzības dziesmas.
Pelēkā dūmākā vibrēja gaiss. Arvien biežāki pacē-
lās Tumšas dūmu vālas un vēju dzenātas, klīda at-
mosferas lokā. Gaisā trauca dzirksteļu kūļi. Rūcot
un sprēgājot — platās liesmās vietu vietam dega
muižnieku meži un siena šķūņi. Visūr sāka ost asa
deguma smaka un naidis.

Dienu dienā pār lielceļiem cēlās putekļu mākoņi.
Čirkstēja grants, Klabēja pakavi. Žvadzēja ieroči.
— Urjādņiki, godapolicisti dragūnu pavadībā sviz-
dami jādija lielceļos. Tie reģistrēja muižu kalpu
streikus, pārautos tālruņa vadus un lasīja izkaisītās
nemiera proklamācijas.

Viss bij aizsācis protestā celties.

Noteikti un neatlaidīgi — pār zemi izpletās
1905. gada revolūcija.

Lejaskurzemes augstienā, kur bagātīgi grupējās
egļu meži un žuburaini ozoli, aizsākās upe — Tebra.
Pa kalnu ierobežotām pļavainām ielejām ūdenis

graužās zemos krastos. Virziens ir ziemeļvakari. Apkārt izplatās lauki, meži, birzes un ļaužu mītnes — celtas pelēkas mājas. Kur savas gaitas pusceļā Tebra met lokus starp stāvu kalnu kraujām — vienā pusē 103 m. pacelās Misiņkalns; otrā — blīvi nogulusi apriņķa pilsēta — Aizpute. Kādus 12 km. vēl lejāk Tebra sasniedz Apriķus un Ķikures pietekupi. Jo lejāk pa straumi, ūdensmasa tiek aizvien spēcīgāka un droši plūst uz Zaķuleju, kur smilksu skrīnī grīva rada ostu un pretīm māj jūras plašums.

Tuvu Apriķu muižai, kur uz Tebru vēl aizlokās Ilmēdas upīte, līdzinā vietā, ka stāva krauja pacelās Dzinteres pilskalns. Pa kalnu aug ozoli un lagzdas, kas savām sagnēm irdina zemi, izceļot sen nopostītās pils — sadegušu graudu ogles.

Uz kauju mudinādams teitoņa ordeņa svētos krustnešus, 1261. g. daļas vadonis teica:

„Dievs grib mūs bēdās iepriecināt, lai tad saceļamies pret ļaunājiem kuršiem, saviem kaimiņiem“

Kuldīgā sapulcējušies, kristīgie krustnešu brāļi devās uz Tebras apkārtni atkārtotā siropumā. Viņi tēpušies bij bruņās — ar pārvilktiem baltiem mēteļiem — ar melnu krustu.

Teitoņu ordenis bij dibināts ar pāvesta Celestīna II. ziņu 1190. g. — trešā krusta karā pret citādi ticīgājiem Palestīnā. Kā itāliešiem bij johaniešu, frančiem templešu, tā vāciešiem — teitoņa ordenis, ar pilnu nosaukumu: „Jerūzalemes svētās Marijas nespējnīeku mājas vācbrāļu ordenis.“ Krustneši dalījās: bruņniekos, priesteros un pusbrāļos, pumāsos. Pēdējā nošķira bij pasaulnieku kārta un darīja augstākajām kārtām nepiemērotos darbus. Visi viņi bij devuši zvērestu — cīnīties pret izvīrtījušos izraēliešu Jechovas kulta „Dieva ienaidniekiem.“

Zem kristīgās misionēs izkārtņes vācu tirgotāji, ar biskapiem un bruņotiem krustnešiem — jau ar 1158. g. bij sagrābuši Daugavas tirdzniecības ceļus. Gadu desmitu nemitīgās cīņās — arvien dziļāki viņi spiedās kuršu novados. Ar Romas pāvesta līdzdalību viņi laupīja vietojo cilšu varu un zemi dalīja starp baznīcu un ordeņa krustnešiem, kas pakāpieniski izvērtās vēlākā feodālā vācu muižniecībā.

Agris vēl bij rīts, kad krustneši ielenca Dzinteres pili. Sparīgā joni viņi tullt iejēma pils aizsarga grāvi un lauzās baļķu cellos vārtos.

Pilī, bez kuršiem, mita kāda grupa laižu jātnieki, kuři tur uzturējās no iepriekšējā gada draudzības, kad Durbes kaujā — leišu-kuršu kopeji spēki bij sakavuši bruņnieku ordeni.

Pils bij ielenkta pēkšņi, ar spēka pārsvaru uzbrucēju pusē. Vācu krustneši rīkojās ar fanatisku apziņu sava dieva uzdevumā. Kā jau paraduši — kaujas grāvī viņi nesa, kļāva malku. Tad aizlaida uguni, aizdedzinādami pils sētu un pili.

Pagalma atstāt leišu jātnieki vairs nevarēja. Viņi sastāja liesmu apjēmtos pils vārtos. Izrāvuši zobinus, līdz ar kuršiem, tie cirtās pret teitoņa ordeņa kristīgājiem iebrucējiem.

Lai ar uzvaru iegūtu arī laupījumu, kas pilij degot bij padots liesmu varai, — krustneši ar mežoniņu skubu ielauzās pils pagalmā.

Nežēlīgāki par Mozu, vai citiem svētās bauslības tēviem viņi nebij. Viņi atkārtēja tikai to, ko Bībeles svēto rakstu pantos bij mācījušies. Viņu pašu kronists to neliekuļoti apraksta:

„Tad tiem tur bij jāpamet sava dzīvība, tos apkāva pašas liesmas vidū. Bet kašpēks no uguns iznesa arī daudz laupī-

Juma, tas tiesa. Kas no kuršiem bij vecāki par 11 gadiem, tos visus apkāva un iemeta atpakaļ liesmās.“

Divus gadus vēlāk kristīgie brāļi uzbruka jaunā sirojumā, pa kārtai — Lažas, Mārkaišu un Grobiņas pilīm.

Arī tur pacēlās: uguns, zobins, krusts. No darbīgās dzīves, kad pāri bij palikuši liķi un pelni, — ar salaupītām mantām un sagūstītām sievietēm svētās Marijas krustneši atgriezās Kuldīgā.

Un „Rīmjū“ kronists atkal atzīmē, ka krusteeši ar laupījumu apmierināti devušies atpakaļ uz Rīgu, „kad Dievam tas gods bij noticis.“

Tā Tebras apkārtnes pilskalni liecina pagātnes cīņu, kas pēc gadu simtēna miega krustojās vēlreiz asi un arī apzinīgi virzīta.

Aizputē, kā apriņķa pilsētā, ieveda un aizveda vairāki lielceļi.

Izkļaidu pa zaļajiem laukiem metās baltais lielceļu tīkls. Tuvu un tālu tas saistījās ar citām pilsētām, miestiem un muižām. Plašā rādiusā ietvērās: Kuldīga, Saldus, Vaiņode, Priekule, Grobiņa, Āķugals, Alsunga, Ventspils.

Tuvu apkārt valdonīgi pacēlās baronu fon dzimtsmuižnieku lepnas pilis, lielas muižu rijas, spirta brūžu skursteņi, smaili baznīcu torņi ar krustu vai gaili galā un iepretīm masīvi mūra celti krogi.

Ap muižnieku pilīm auga kupli koki, kas tikai nedaudz perspektīvēs atsedza baltās — sarkanjuntainās ceitnes, jau pa tālu gabalu rādot — muiža.

Daudzi dzimtsmuižnieki, lai gan bij cēlušies no ieroču nesēja, fiķiera, pavāra vai sulaiņa, — tomēr sevi skaitīja par seniem bruņnešu — Jeruzalemes svētās Marijas nespējnieku mājas vācbrāļu — pēctečiem.

Skaniģi bij apkārtnes muižuieku iegūtie tituliskie vārdi: Cīravā, Kazdangā — Manteufeli; Vecpili, Līgutos — Kaizerlingi; Vērgalē, Bojās — Bēri; Apriķos — Nolkens; Aizputes Padurē — Osten-Sakens; Sieksātē, Rudbaržos — Firks.

Savu vēsturisko „Vacht im Ost“ uzdevumu muižnieki saprata un nebeidza paust kolonizācijas lietas. Baronības reprezentants — apriķa muižnieku māršāls bij Kazdandangas barons Kārlis Coege fon Manteufelis. Zemes pārkolonizēšana pēc Prūsijas parauga, bij viņa vienmērīgais ideāls. Savu muižu un pagastu laudis, kā vien spēdams, viņš propogandēja germanizāciju.

Plašus miera svētkus ar sava pagasta saimniekiem Kazdandangas barons svinēja 1904. g. 10. oktobrī, kad viņš, kā muižnieku sastādītas sarkanā krusta nodalģas vadītāja palģgs bij atgriezies no japāņu kara.

Viesģbas bij pili.

Saimnieki pasniedza baronam albūmu, kur nofotografētas bij visas Kazdandangas pagasta māģas. Uz albūma sarkanā vāka spģdēja sudraba plāksne, ar vienā laidā izteiktu padeģības aplģecināģjumu:

„Savam cienģjamam dzimtskungam baronam Kārlim fon Manteufel par piemiģņu ka laimģgi pārnācis no Mandģūrijas kara lauka oktobrģ 1904. g. no pateicģģģjiem Kazdandangas saimniekiem.“

Pils apaģģ zālģ kad ēsts un dzerts bij pietiekoģģi, barons turģģja runu:

„Man cienģjam saimniek unt draug! Iekģ 1417. gad man cilt senģ mantoģ no Piltēn bģskap Valāt muiģ unt apkārtģģ tuksnes. Kād tuksnes tagad izskatģs, to rād no jums man iedģvāt albūm. Jģsu vectģv ir teicam, ka viņ to tuksnes ir pārvģrtuģs par vien ziedoģģ tģrum unt mģģ. Bet arī man cilt vectģv ir teicam, jo viņ ir bijuģģ lab

kung, kas nekavēj tā sav saimniek iekš to zem
unt māj strādāt.

Ar uz priekš būsīm lab draug unt kaimiņ.
Jūs labi zin, ka man nav tā familij. Tāpēc jūs
est to man familij — Mums tokš ir tagad vien
kopēj interes: kad raž darg, kalp lēt unt paklau-
sīg, — man lab unt jums lab. Tāpēc mēs varam
būt vien familij, vien taut unt viss turēties kopā.“

Līdzko muižnieks runu beidza, saimnieki piecēlās
kājās un izkliedza gaŗu urāsaucienu. Tad viņi apsē-
dināja baronu krēslā — cēla gaišā un skaļi sauca:
„Lai dzīvo augsti mūsu lielskungs!“

Dzīrnieku lielai daļai prieks bij par to, ka muiž-
nieks pareizi norāda, ka kapitāļims ir feodālās preteš-
ķības nolīdzinājis un radījis interešu kopību pret izman-
tojamo šķiru — laukstrādniekiem.

Svīnību beigu cēlienā vēl visi izgāja pils fasādes
priekšā. No Liepājas izaicināts fotogrāfs dokumentēja
pagasta saimnieku grupu ar baronu vidū.

Reizā pa 14 ārkliem — kustējās Kazdangas mui-
žas laukos. Pa vienam, pa diviem tik kustējās māju
tīrumos. Saule vai lietūs — no agra rīta līdz vēlam
vakaram — kalpi, puiši staigāja pakal smagājiem ārk-
liem. Kā pretstatam vērdziskai dzīvei viņi prata dzie-
dāt jau labi pazīstamu dziesmu — „N o s t k u n g u s“:

Draugs draugam teic: klau, brālit, beidz
Priekš kungiem sviedrus liet,
Kur brīvi viri darbu veic,
Tur kungs ir lieks, man šķiet.

Gan vergu slogs ir nokratīts,
Kas nenāks atpakal,
Bet strādnieks, kunga darbā dzīts,
Pats sevīm ķēdes kal.

Un mums, vai mums būs drebēt, list —
No kungiem baidīties?
Vai mūžim vergu jūgā svist
Un badā mērdēties? —

Klau, dažs jau pamodies un sauc,
Sak citus mod nāt:
Uzmosties, ķēdes drupās triec,
Laiks šķēpus kaldināt!

Raug, raug, kā aug ar katru brīd
Šis cinitāju bars!
To acis svēta uguns spīd,
To rokās pasaulis svars.

— Ši ir tā pārkoņbalss, kas teiks:
Nav kungs, nav augsts, ne zems!
Ši auka verdzibs nakti beigs
Un visiem ķēdes ņems!

Tā — pate dzīves kārtība bij dzīvi sadalījusi
2 nevienojamās šķirās: izmantotājos un izmantojamos.
Kalpu tuvs palīgs bij mazsaimnieki, pusgraudnieki
un arī daļa lielsaimnieki, kas uesa vēsturisko ienaidu.

Gadu simtu vērdzībā dzirdētās tautiskās bez-
spēka un baznīcas lūgšanas dziesmas vairs neskanēja.
Aizsākusies bij revolūcija, kas traucās notīrīt visus
vecās iekārtas balstus — i muižu, baznīcu, i kapi-
tāla varu.

Viens aiz otra Tebras krastos risinājās notikumi.

Uz Aizputes-Skrundas lielceļa, kas skaitīja 32 km.
pusceļā bij Valtaīķu bāznīca un krogs. Mācītājs bij
no muižnieciskas dzimtas — fon Gavelis; krodznieks
— tautisks veikalnieks — Bendrups.

Svētdienā, kad vecā stila kalendars rādīja
1. maiju, mācītājs fon Gavelis atkal brauca uz savas
apgaitas baznīcu, kas ierīkota bij Tāšu-Padurē.

Mācītājs bij pāri jau pūsmūža gadiem. Draudzes

svētgā derībā viņš nobarojies bij resns, tauks, kā
apriņķa pilsētas miesnieks. Kuplas, rudas ūstas kru-
stoja viņa seju un balti ieplestas acis vienmēr urbās
laudis, meklējot grēku nodarījumus.

Protesta nemieros jau gāja vaļā cīņa.

Padures nelegāli organizētā laukstrādnieku grupa
rīkoja uzstāšanos lūgšanas namā. Partijas biedri:
Girts, Bergs, Cavers, Andžis, Artiķovēlis, kas spēcīgā
auguma dēļ, bij iesaukts par Lielo Andžu, — deva
ziņu arī kaimiņu pagastu biedriem — nodedzniekiem,
asītniekiem.

Blakus laukstrādniekiem, Tāšu-Padurē attīstījās
arī rūpnieciskais elements. Tuvu muižai — Rušķu
kadiķos bij kokzāģētava, kur strādāja kādi 100 strād-
nieki. Līdzās planku grīdām, kā prāvs bišu dārzs,
bij dēļu sanagioti ap 30 nameļi. Pa stārpām bij
izveidojušās atsevišķas gatves, kuņām strādnieki bij
improvizējuši ielu nosaukumus. Turpat lielceļa malā
— drusku tālāk bij kādreizēja mežkunga māja, kur
ierīkots bij lūgšanas nams. Darīts tas bij ar gudru
ziņu — lai darba ļaudis pestītu no laicīgām lietām
uz debesu ceļiem.

„Ja strādnieki neiet uz baznīcu, tad baznīca
jāved tuvāki strādniekiem“, bij teikuši kungī.

Vienmēr, kad mācītājs atbrauca Tāšu-Padurē,
viņš lūgšanas namā starp pāteriem prata izvest pret-
socialistisku aģitāciju. Naids viņam bij uz Nodegas,
Asītes pagastiem, kuņi še bij tuvāk, kā Valtaiķos un
no kuņiem bij radušies — muižu apspiesto saimnieku
un kalpu dēli, kā spējīgi socialisma propagandisti un
vadoņi: Jānis Driega, Ernests Rolavs, Kristaps Sprādis,
Adolfs Hertelis, Fricis Roziņš. Vēl mācītāja ass ienaid-
nieks bij Asītes Ļaviņa māju saimnieks Hūns — lute-
rānisma, kā kungu reliģijas nīdējs.

Tāpēc no lūgšanas nama katēdra mācītājs meta uz nepatīkamo pusi nicinošu žestu:

„Tā apgrēcība, tā samaitāšanas migla, kas ap-
tumšo Isto dieva ceļu, nāk tur — no Nodēgām. . .“

Rupji aizsmakusi bij mācītāja balss. Runa formējās tipiskā muižnieku žargonā, tikai viņš to gaŗāki stiepa, kā tas amata svinīgumam labāki piederējās.

Zāģētavas strādnieks Bergis, kas iesaukts bij „Demokrāts“, ja gadījās starp baznīcēniem, tādās reizās sauca mācītājam pret:

„Nē, parvelli! Tā migla nāk no Ilzikas!“

Tā bij vieta — ar mežu nošķirta Ilzikas ezera mala, kur ļaudis bij apmānīti no dažādu reliģisku zektu apustuļiem, — kur parasti vairāk dzēra, lamājās, kāvās.

Kā lūgšanas nama nepieciešams piederums, zāles kaktā bij novietots fīsgermonijs. To iedāvinājis bij Kalvenes Beķeru māju saimnieks — vecais Lukaševics. Viņš bij ap 65 gadu — mazs, pelēks vīrelis. Pāteru svētdienās viņš nāca pats savu dāvāto instrumentu spēlēt.

Baznīcas dziedātājs bij drēbnieks Fērdš — vecs Aleksandra II. zaldāts. Viņš nesāja smakri pāršķirtu bārdu, bij augumā — tievs, gaŗš, ar lielu, liku degunu kalsenā sejā.

Sākot es dievkalpojumam, vecais „Beķeris“ sēdās pie fīsgermonija un sāka mīt plēšu pamīdas. Līdzko cauri bij ievada tonī, ar roku iegruņa Fērdam sānos, kas bij zīme — sākt dziedāšanu. Vecais drēbnieks tūlīt saslejšās, uzpriekšu izsīepis pāršķirtu bārdu, viņš pillā bātsī aizsāka dziesmu: „Ak, Jerūzaleme modies. . .“ Aiz viņa tūlīt līdz vilka sanākušā draudze.

Dažreiz, kad dziedāja, mūka Mārtiņa Lutera dziesmu — „Dievs kungs ir mūsu stiprā pils — iera-

dušies apzinīgie laukstrādnieki vilka meldīju uz sa-
viem vārdiem :

Tā biedrošanās stipra pils,
Ar pašu spēkiem celta ;
Tā droši vien mūs nepievils,
Tur šaubīšanās velta.*

9 km. atkal nobraucis, mācītāja kučieris pietu-
rēja Tāšu-Padures muižā. Atstātņi līdz lūgšanas
namam ap $\frac{1}{3}$ km. cienīgtēvs bij paradis nostaiģāt
kājām.

Gaidot mācītāju paejam gaģām, grupa zāģētavas
strādnieki jau sēdēja Rušķu kadiķos saspēlēdami
kārtis.

Kad aizsākās dievkalpojums, viss šķitās mierīgi.
Bet mācītājam diktā balsī „Tēvs, mūs“ skaitot, lie-
lāks bars jauno baznīcēnu nemetās ceļos, neskaitīja
līdzī — cits aiz cita demonstratīvi kāšēja.

Uz katēdra uzmeties mācītājs turpināja lūģšanu
skaitīt; bet caur pieri lūkoja baltām acīm, lai ievē-
rotu savus pretiniekus.

„Jaunrāju“ saimnieka brālis Ēriķis, itkā baznīcu
aizstāvēdams, vientiesīgi uz demonstrantiem sauca :

„Va nu lopi, va nu lopi — nebaidās vairs ne
dieva, ne mācītāja!“

Baznīcēnos radās spējš sakustēģiens. Pāteru svi-
nīgums izgaisa. Ceremonija beidzās smieķļos un da-
žādās pārunās.

Visam jānotiekoģam tas bij tikai sākums.

Lūģšanas telpā uztraucies ienāca meģsargs Krū-
ģalis, kas bij baznīcas ķesteris. Viņģ devās uz priek-
ģeģo solu, kur sēdēja meģkungģ Pētersons un ziņoja,
ka pa lielceģu no Sepenes meģa nāģ sociālistu bars.

Nāģģģi bij nodedznieki, asģģnieki — ap 20 lauk-

strādnieki, ar sarkanu karogu un divriča ratiņiem, kur vest mācītāju uz Tebras pieteku sl.cināt.

Pirmais iz lūgšanas nama metās bēgt mācītājs. Tāpat — ar kailu galvu, visā amata tērpā viņš aizskrēja uz muižu.

Mežkungam nebij tik ātras kājas. To saķēra uz lielceļa. Piekusis un pārbijies viņš apsēdās uz ceļmēra staba. Demonstranti ap viņu sapulcējušies, draudēja ar revolveri — izbeigt reakcionāro darbību. Kad mežkungs apsolījās uzsākt citu, labāka dzīvi, — viņam iedeva proklamācijas, izdalīšanai ļaudīm, un palaida.

Turpat uz lielceļa — stārp lūgšanas namu un zāgētavu — notika mītiņš. Runāja Savientības propagandists Vilis Štrausis, ka laicīgā un reliģiskā — ir vienu un to pašu kungu varas sistēma.

Ciravā pret mācītāju Atelmeieri lielāks baznīcas grautiņš bij noticis jau pavasarī, 20. martā. Ar runu bij uzstājies Liepājas org. propagandists „Bobis” (Kārkliņš). Mācītāju nesamierināms pretinieks, pagastā vienmēr bij vecais drēbnieks Štrausis, kas neieredzēja mantu un godkāri. Par Ciravas mācītājiem viņš dziedāja pašsacerētu zobgalīgu rīmi. Kāds pants skanēja.

„Kad mācītājs uz elļi brauks,
Tad velli viņam pretim sauks:
— Redz kur mūsu draugs!”

Ar muižnieku iecelto mācītāju sprediķiem, ar jūdu rabīneru sacerētām peršām, — dziļi bij notrulināts ļaužu prāts. Teiksmaini viņu acis rādījās tālās orienta zemes — Palestinas ainas: mistiskā Betlēmes (Tulkots: gaļas māja) silīte, pastardienas eņģeļi, Jehova elle, bezbēdīgie paradīzes prieki; gan avju gans Dāvids, vēlākais izrael ešu ķēniņš un citas austrumu zemes vēsturiskas teikas, mīti un māņi.

Tāpēc ļaužu apzinīgā daļa, kas saprata vēsturi, zinātni, — uzstājās tieši baznīcās, lai masu rāviena, iz mistiskās dogmās iekaltās prāta tumsas, izlaustu brīvu ceļu.

5. jūnijā,

Vasarassvētku 1. dienā Durbes Ziemeļdraudzes baznīcā, kā augstos svētkos parasts, bija ļaužu pilna.

Mācītājs Kristjānis Deksnis svinīgi paceltā balsī norunāja „svētā gara nolaišanās sprediķi“ un iesāka aizlūgumu par caru.

„Pietiek tautu muļķot! Pietiek melots!“ no baznīcēnu vidus sauca jauns cilvēks, kas bij sūtīts iz Liepājas organizācijas, un steigšus devās uz kanceleli.

Jannaiss revolucionārs bij vārdos skaļš un skārbs.

„Zemē, tu, suns!“ viņš sauca, sagrābis mācītāju aiz talāra.

Tas viss notika spēcīgā steigā. Dievticīgo baznīcēnu daļa, kā izbrīna skatīja, ka mācītāju norāva pa kanceles kānēm.

Ciņa bij īss brīdis. Uz kanceles nostājās mācītāja padzinējs un uzsāka revolucionāru runu. Sausi un asi pa lielo telpu skanēja viņa vārdi. Runa bija vēsturiski saistīta ar dienu tekošās ciņas uzdevumiem:

— Baznīca vienmer ir stāvējusi apspiedēju pusē, vai pate apspiedusi. Viss, kas te tiek sprediķots un stāstīts par svētumiem un dievbām, — ir nejēdzīgi māņi un meli. Reliģija tagad tiek no valdošās varas uzturēta. Darīts tas tiek tāpēc, lai vienmēr ļaudis turētu prāta nevarībā, lai tik būtu padevīgi un paklausīgi saviem izkalpinātājiem, lai te vienmēr un joprojām — kalpotu: sagādātu kungiem greznu, bagātu dzīvi, — bet paši tikai ciestu trūkumu un lūdoši skatītos tukšajā gaisā. Par visu šo liekulību mācītāji

saņem bagātīgu atalgojumu un līdzīgi muļžniekiem,
ved pārpilnu un bagātu dzīvi.

Kā vērdzības un tumsības sargi gadu simtiem
blakus stāv — muižu rija, baznīca un krogs. Ar krusu,
viltu un zobinu — vācu iebrucēji gadu desmitos un
simtos — pakāpeniski nospieda tautas masas beztiesi-
ski tumšā vērdzībā. Kristīgā ticība bij verdzības priekš-
turamās bruņas, aiz kurām slēpjoties bij iespējams
izvest negantākās slepkavības un laupīšanas. Visur tur,
kur arī tagad kapilālistiskie tirgi cenšas kolonizēt jau-
nas zemes — pa priekšu sūta misionārus.

Tagad, kad cara patvaldība apspiež katru brīv-
ības centienu, kad plašas ļaužu masas vārgst trūkumā,
bezdarbā; kad strādnieku demonstrācijas apšauda lo-
dēm, kapā zobiniem un tiesas bezstopas sūta brīvības
cīnītājus katrogā, — no baznīcu kancelēm mācītāji
aizlūdz par caru — bendi, skaita par to pātarus, lai
šīs negēlības un posts vēl vienmēr turpinātos! —

Kad skanēja šie revolucionārie, pat esie vārdi,
mācītājs stāvēja uz altara. Par lielo pārdrošību viņš
bija nejauks un ļoti sapicis. Redzēdams ka ļaudis
klausās „jauno ēvangēliju,“ viņš sāka runu traucēt —
uzsāka dziesmu „Dievs kungs ir mūsu stipra pils,
kur bēdās varam tvērties.“ Līdz ar to, automātiski
viņš aicināja dziedāt arī citus.

Priekšējos soļos, kur sēdēja svētākie, vairāki sā-
ka dziedāt mācītājam līdz. Pa lielākaī tiesai dziedātā-
jas bij vecākas sieviņas, kuriem mācītājs bij solījis . . .
pēc nāves iemantot paradīzi, ar nebeidzamām ligsmī-
bām. Viņas tagad aizstāvēja savu labvēli.

Propogandists bij spiests runu pārtraukt. Viņš
steidzīgiem soļiem atkal devās pie mācītāja. Izrāvis
iz kabatas revolveri, viņš sauca:

„Ārā, nelietī! Vai es neteicu — pietiek māntis!“

Ap altaru sacētās liela kņada. Priekšējo solu sievas un citi ticīgie aizstāvēja mācītāju. Bet runātājam steidzās palīgā kalpi iz — Ilmājas, Vecpils, Lāņu, Līgotu muižām.

Mācītājs bēga iz baznīcas. Ierocis bij viņu ļoti nobiedējis. Tikl nošautam un kļūt paradīzes laimībā, viņš negribēja. Pa ģrērbkambari viņš steigā izskrēja pagalmā, kur tad ar visu talāru lēca pāri kroga dārza žogam un bēga prom uz savu muižu.

Tikām runātājs atkal ieņēma vietu kancelē. Viņš vēl runāja plašā divstundeigā runa — par vedamām cīņām pret baznīcu un muižniecisko patvaldību.

Varas sargus ātrumā izsaukt nevarēja; jau uzstāšanos organizējot, pārgrieza telefona līniju stāipulēs.

Nemiers nerīma.

Plašā ievada demonstrācija, 17. jūlijā, iesākās laukstrādnieku streiks. Diena bij saucamā svētdiena, t. i. brīvdiena, kad oficiāli nevarēja kalpus spiest pie darba.

Viss notika organizācijas slīdēs. Iz Liepājas uz Embūtes apkārtni izbrauca p jas daži propagandisti un neliela biedru grupa, kuri agrāk tur bij dzīvojuši — Kārlis Ansons, Ernests Ģelzmanis, Matīss Ģūtmanis u. c. Intensīvi stājās darbā vietējo pagastu grupu biedri. Stroķnieki, Tāsu — padurnieki, kas tūvāki bij Aizputei, naktī saņēma ziņu — pārgriezt telefona vadus.

Rītā pulkstens jau bij 3, kad Kalvenē Hermanis Paukša saņēma paziņojumu — pāraut vadus uz Pērbones muižu, kur novietota bij dragūnu nodaļa. Viņš tūlīt devās norīkojumā. Gani tīko lopus bija izdzīnuši, kad viņš sasniedza „Pērbones lanku.“ Jāmeklē bij izdevīga vieta un brīdis, lai uzdevums labi veiktos.

Mājās viņš ātrumā bij pakēris slimestu, ko ejot iesēja nelielā kātā. Valka malā, kur stabā kāpšanu aizsedza alkšņi un pieslējās turētāja stabs, — viņš veikli uzlida stabā. Visus 3 vadus viņš notrieca 3 spēcīgos sitienos. Staipules smagi nokrita druvā: sagriezās labībā lielu loku mudžekli.

Tāšu-Padurs zāgētavas strādnieks Lielais Andžis, Sepenes modernieka dēls Ievalds Svābelis, Briņķu vajinteks Zviedris, Mežaieku Deckis tālruņu līnijas pārtrauca citos virzienos.

Mazmuižā Vārtajā, kas bij izraudzīta ka demonstrācijas aizsākšanas vieta, — jau no paša rīta ieradās revolucionāru grupa. Tūlīt kopā sasauca kalpus. Pārrunāja streika vajadzību, nozīmi, prasības.

Vagaris Juris Rubezis bij noslēpies ģerberga bēniņos. Viņš zināja savus negodīgos darbus: nesēn grāvračiem bij atvilcis izpeļņu, rupji izturējās pret kalpiem, arī visus vecos vīrus uzrunāja ar — tu, brāmēja un lamāja.

Vagara noslēpšanās vietu uzgāja. Tomēr viņa dūša nebija saplakusi. Ar vecu pistoli rokā, vēl ķeparājoties pretim, to noveda sētā. Tūlīt viņam lika gulēt zemē.

„Nu, kam ir droša dūša ieprovēt roku?“ kāds sauca iz revolucionāru vidus.

Kalpi smīnoši saskatījās. Tomēr vagarim pie ādas neviens netaisījās. Revolūcija vēl nebija galīga un tāpēc pārmācību izdarīt bij izdevīgāki sveši atnākušajiem. Tā, pie zemes nogulušo vagari arī pēra pa divi lāgi.

Kad tas bij padarīts un proklamēts laukstrādnieku streiks, — muižas kalpi sajūdza 3 blakjūgu orēs zirgus un visi kopā devās uz netālām Nodegām. Demonstrantu kodols jau bij stiprāks un noteiktāks.

Arī Nodegas muiža kopā saaicināja kalpus. Paziņoja aizsākto streiku, izvirzīja prasības.

Spēšs naidis izteicās pret mežkungu fon Hibenetu. Mūrnieks Šmits iz Krots pagasta grupas, kas līdz ar citiem iegāja mežkunga dzīvokli, turpat no sienas pajēma viņa plentcu un citkārt, kā mežkungs to kalpiem bij darījis, — to pašu krierni piepēra.

Muižas īpašnieks — Kristaps fon Šrēderis, redzēdams pils pagalmā nemiernieku baru, — ļoti uztraucās. No sienas viņš tomēr rāva šauteni, lai skrietu pagalmā, bet savai cienīgmātei čukstēja: „Nelaid mani, esmu tik uztraukts. . .“

Tā Šrēderis ar šauteni rokās un svārkos ieķērušos cienīgmāti — brīdi nodemonstrēja muižas kalpotāju priekšā un tad noslēpās patrepē.

Drīz pils priekšā sanāca streikotāji. Bet atraduši visas durvis nobultētas, viņi pieprastīja Šrēderi iznākt. Kad tomēr tas nenāca, vairāki šāvieni un akmeņi ķēra pils logu stiklus, kas pastrīpoja kungu un kalpu pretējās attiecības.

Atkal sajūdza 3 pārus muižas zirgus. Demonstrantu pilnās — 6 blokjūgu orēs nu devās uz Mežnieku muižu.

Barons fon Bistrāms vēl rītsvārkos stāvēja pie pils loga, kad no lielceļa muižas pagalma iegriezās streika demonstrācijas brauciens. Citi aiz citiem — rindā apstājās garie redeļu rati, izkuriem lēca ārā kalpi.

Pie pils loga tūlīt devās Vārgulis, kas bij kaimiņu pagastā mūrnieks. Bez kāda ievada viņš baronam teica:

„Rītā sākās laukstrādnieku streiks, Katra strādāšana pārtraukta. Sargaties spiest kalpus pie darba!“

Vēl runātājs pieprasīja izsniegt demonstrantu brokastīm 25 rubļus.

Nevaldami nikns bij palicis barons. Izsaukdams vācisku lāstu, caur logu viņš palaida runātājam suni virsū un tad aiscirta to ciet.

Tāpat rītsvārkos, ar revolveri rokā, barons izskrēja muižas setā. Bet tad, apdomājis, ka revolvers nav pielādēts, devās atpakaļ istabā. Par jaunu izskrējis pagalmā, barons sauca:

„Izklīst, jūs, dumpinieki, es šaus! gaisā viņš klikšķināja revolveri, bet šāviens nesprāga.

Ieraudzījis, ka kalpu vidū ir Nodegas vagāris, barons sauca atkal:

„Jūs, Kļav, ar est starp to dumpenēk? — Tūlit jums būs ēt uz māj!“

Pienācis tuvu klāt demonstrantiem, barons ar vienu roku iekērās ratu redeli un ar otru — gaisā draudoši kratīja savu šaujamo.

Vagāris Jānis Kļaviņš jau sāka virzīties prom un atkāpās arī daži tuvāki kalpi. Bet tad atskanēja ass revolveru šāviens iz demonstrantu vidus un barons nogāzās beigts.

Arī pie šī notikuma streika demonstranti ilgāki neuzkavējās, apvienojušies ar vietējiem kalpiem, visi devās uz Auderes muižu. Gadījās, ka Teodoris fon Šrēderis, no ļaudīm iesaukts par „Trako Audernieku,“ nebij mājās. Izsludinot streiku un alkal pavairojušies skaitā, — viss brauciens devās tālāk — uz Asttes tiesnamu. — Pagasta skrīverim Cimermanim pieprasīja iesaucamo papirus. Noņēma, sadauzīja cara bildi. Tas negāja ilgi. Tad brauca uz Embūti. Ceļā vēl pieturēja — dedzināja dokumentus.

Pie Embūtes baznīcas sasauca mītiņu: apskatīja politisko momentu, proklamēja streiku.

Runai beidzoties, kalpi pacēla sarkanu karogu un masas gājiens devās uz Embūtes pili, kas atradās otrā uzkalnā. Še kungs arī nebij atrodams. Par streiku paziņoja pils kalpotājiem — lika izdot ieročus un izriktot plašas pusdiēnas.

Pēc mielasta nodedznieki griezās uz mājām, bet lielā daļa vēl devās uz Dinsdorbes muižu, kur sapulcinātiem kalpiem izziņoja streiku. Demonstrācijai beidzoties, vēl kalpi sajūdza zirgus un izvadīja no Liepājas atbraukušos biedrus uz Lieģu staciju.

Pret vakaru, kad izlabotas bij telefona linijas, notikuma vietās ieradās policija, dragūni.

Kalpi streikoja.

6. augustā pa Kurzemi gubernātors izsludināja kara stāvokli. Līdz ar vecās kārtības graužošiem nemiera aktiem, lielu troksni bija laidusi vaļā pretrevolucionārā prese. Bet tas mieru viss nenesa. Partijas Liepājas Komitējas slepenā tipogrāfijā, bez vispārējā rakstura proklamācijām, iespieda uzsaukumus arī atsevišķu novadu laukstrādniekiem. Uzsaukums „Visiem Dunalkas muižas kalpiem“ parādījās dātēts ar 9. augustu. Pārlicinoši spēcīgos vārdos, starp citu, bij teikts:

„Biedri! kas plāva kārtajā saulē muižas plavas un labības laukus, kas sakrāja muižu šķūņus pilnus ar labību? Biedri! tas ir jūsu roku darbs.“

Tai pat laikā arī pa Kazdangu izplatījās proklamāciju: „Visiem Kazdangas un apkārtnes kalpiem.“ Uzskaītītas bij — vagāru, muižkunga, barona patvarības, pārestības un dots norādījums par spiegiem.

No Kazdangas līdz Aizputei lielceļa gabals skaitīja 9 kilometrus. Ap pusceļu taisni uz lielceļu izveda Rokaišu muižas plata gatve, ar divrindīgām vecām un

augsti mudžeklainām liepām. Otrpus lieceja atradās aizlaists krogs, kur mīta kalējs Jūlijs Treimanis. Kalve bij kroga galā, iepret platājam muižas gatvei.

Jau pāris nedēļas kalējs vēroja lielceļu: kas iet, kas jā, kas brauc. Viņš palīdzēja izsekot Kazdaugas Manteufeli, kas pirms dažām nedēļām bij citā vietā pasprucis šāvienam gaļām.

Barons ieņēma kroņa amatu Aizputes kara apriņķa valdē. Turpu viņš devās dažādās dienās — brauca pa lielceļu, vai jāja pa lauku ceļiem, līdz ar pavadoni.

Kalvē strādādams kalējs varēja pāredzēt lielceļu — kad barons brauc turpu, kad atpakaļ. Divpanta zirgi vienmēr skrēja slaidos rikšos, spīdēja niķeļsprādžu aizjūgs un kučieris turēja taisni izstieptas rokas. — Visu, ko kalējs bij novērojis, gāja ziņot Zingbergam.

Lažas skolotājs Juris Zingbergs mīta skolā uz stāvās Rokaišu gravas — iepretim Aizputei. Skolotāja tiesības viņš bij ieguvis pirms nedaudz gadiem, beidzot „Baltijas skolotāju semināru“ Kuldīgā. Viņš bij entuziasmīgs brīvības un jaunveidībās cīnītājs. Ar marksistisko literatūru viņš paslepus bij iepazinis jau semināra gados. Tēvs viņam bij mežsargs Kuldīgas-Padures „Spudās“ un arī brālis apmeklēja semināru. Kādā vēstulē no 1901. g. — iz Lažas skolas — viņš saviem tuveniekiem, laikmetam raksturīgi, rakstīja:

„—Es dabuju no Kazdangas skolotāja kādu 100 gadus vecu grāmatu: Garlieba Merķēla „Die Letten.“ Te aprakstītas visas tās mokas un pāridarīšanas, ko laivieši toreiz cietuši no vācu muižn ekiem, kad viņi bij vēl vērģi.

Asaras sakāp acīs un roka saņņaudzās dūrē, lasot šos drūmos faktus. Nu tagad nopratu

ka latviešiem vajaga gan cienīt savu brīvības sludinātāju — Merķeli.

Uz grāmatas vāka ir bilde: zemnieku mājiņas durvis stāv sirmgalvis vecīts — bruņinieks dur tam zobinu krūts un mācītājs laiž pie viņa būdiņas uguni klā!

Ai nu cik savādi! Dzimtsbūšanas vairs nav, bet vērgi mēs esam vēl tādi paš!

Tas bij septembra sākumā, kad pēcpalaungā pie Zingberga durvīm kāds uzmanīgi piekļauvēja. Nojietnu, bet smaidīgu seju, ienāca „Jēpis“ — jauns ierēdnis Aizputes Pasta-telegrāfa kantorī. Nedaudz mēnešu laikā, kamēr „Jēpis“ — Jēkabs Dubelšteins no Rīgas bij atbraucis Aizputē, viņu stārpā bij nodibinājusies cieša draudzība. Ar visu savu dziļāko apņēmību viņi abi nodevās vedamās revolūcijas darbam.

Kamēr Zingbergs vairāk bij izjūtu cilvēks, ideālizētājs — dziļi dedzīgām acīm; Dūbelšteins bij aktīvākas dabas — mierīgu skatu, straujām, noteiktām kustībām.

„Tūlit, biedri, taisies gatavs. Šodien iespējams nojūgt Manteifeli,“ sacīja Dubelšteins, līdzko aizvērās durvis.

„Nu, kas tev noorganizēts? ar tādu pašu mieru gribēja zināt Zingbergs.

„Vēl nekas, bet Manteifelis pašreiz ir Aizputē. Viņa karīte vēl atrodās „Muižnieku kluba“ iebraucamsētā, bet kuŗu katru brīdi viņš var braukt atpakaļ uz Kazdangu. Mums tikai jāizūt ceļā priekšā“...

Ar liekiem jautājumiem Zingbergs nelīka laiku kavēt. Steidzīgi paņēmis iz paslēptuves mauzeri, kas viņā rokās bij nācis ar Dūbelšteina gādību, viņi atstāja skolū.

Pa ceļu viņi negāja. Nevienam nemanot tie devās pa Rokaišu gravu. Tad likumoja pa lauku grāvjiem, līdz uz lielceļu viņi iznāca pie liepu gaiķes. Kalējs stāvēja kalves dūrvīs un meta ar roku zīmi, ka Manteifelis vēl nav pabraucis garām.

Apkārt neskatoties, pa lielceļu viņi devās uz Akmeņa valku, kur nodomāts bij atentāts. Apkārt bij līdzeni lauki. Nokopdami labību, vairākās vietās strādāja ļaudis.

No revolūcionāru lodēm jau bija krituši vairāki reakcionāri: 5. jūl. Gaviesē — zemnieku lietu komissārs f. Breverns; 17. jūl. Mežniekos — barons Bistrams; 6. aug. Ctravas mežkungs fon Ziberts; 12. aug. Pilsberģes pag. skrīveris Kīkuris; šauts kādā reizā bija arī labradznieks — godapolicists Roberts Brēdrichs.

Pagājušas bij tikai nedaudz minūtes, kad abi revolūcionāri pagāja kalvei garām — un kalējs jau ieraudzīja Manteifeli braucam: slaidos rikšos skrēja divpanta zirgi, vizuļoja niķelsprādžu aizjūgi un kučieris sēdēja taisni izstieptām rokām.

Kad brauciens bij garām krogam, arī Dūbelšteins un Zingberģs pamanīja baronu braucam. Akmeņa valks vēl bij labu gabalū un apkārt klajs lauks un ļaudis. Arī saule vēl nedaudz turējās virs apvārkšņa.

Par neizdevību Dūbelšteins sāka klusi lādēties. Ejot viņš sita papēžus ceļa čirkstošā grantī...

Garām jau pabrauca spīces zirgi, kad Dūbelšteins rāva iz kabatas mauzeri, lai šautu Manteifeli turpat atklātā ceļā. Blakus ejot Zingberģs satvēra viņa roku. Ātros vārdos viņš teica:

„Tagad nav izdevīgi, šaus citā reizī!”

Karēte rīpoja uz akmeņa valku kur vienmuļo troksni šāvieni nepartrauca.

Revolucionārā cīņa padziļinājās.

Līdz ar rudeni notikumi izvērtās plašā nemiera vilnī. Liepajas komitējas 1. akt. hertogrāfētais uzsaukums, ar virsrakstu — „Visu zemju proletārieši, savienojaties,“ bij rakstīts kā uzaiicinājums laukstrādnieku atklātai cīņai:

„Visiem Dunalkas, Ciravas un apkārtnes lauku ļaudīm. Biedri! Nemiera liesmas no lielajām rūpniecības pilsētām ir nonākušos arī pie mums. Daudzi no mums ir nākuši pie pārliecības ka dzīvot turpmāk kā vērgiem nav vairs iespējams. Vajaga nokrātīt smago slogu. Šis slogs nav cits nekā, kā pastāvošā valsts kārtība, kura nospiež itin visus.

Tikai bagātņiekiem ir laba dzīve, bet visiem citiem jāsmok trūcumā un badā. Mēs nevaram pieļaut bagātņiekiem turpināt šādu izšķērdīgu dzīvi uz tautas rēķina. Ja šāda kārtība turpināsies, tad tautu novedīs pie galēja posta.

Bet tā ka patvaldība mūs nežēlo, bet iznīcina katru kas viņai stājās ceļā, tad arī mūsu svētākais pienākums — izlietot visus savus spēkus pret patvaldības kalpiem: muižņiekiem, policistiem, žandarmiem, komisāriem u. t. t. Tos mums nebūs žēlot, bet iznīcināt!“

Kā Tebra savus sakrātos sīkos ūdeņus apvienotā spējā straumē nesa uz jūru, pārvarot visus šķēršļus, — tā atsevišķie notikumi izvīrījās uz plašāku cīņas gājienu — revolūciju, ko aizsprostot nekā vairs nevarēja.

Vēsture meta jaunus metus.

Notikumi koncentrējās. ■

II. 21. NOVEMBRA MĪTIŅŠ

Bij 13. novembris.

Bij vēla rudenā drēgna svētdiena. Pie Kazdangas skolas pagastmājas sāka pulcēties pagasta ļaudis. Izsludinātais cara maņifests deva sapuču un vārda tiesības. Kā pilsētās jau ar maņifesta izsludināšanas dienu — 17. okt. — notikās grandiozi strādnieku mītiņi, — tā, līdz ar novembra dienām, plašās tautas sapulcēs sāka sanākt lauku darba ļaudis.

Lejā bij Kazdangas muiža. Tad sudmaļu diķis. Pakalnē kapi, Kalnā skolā-pagastnams. Gaŗāni veda lielceļš: Aizpute-Skrunda.

Cilvēki nāca grupu grupām. Sākumā bij vairāki desmiti. Tad — simti. Sanākuši nama pagalmā, tie drūzmējās — skatījās, apsveicinājās, sarunājās. Klāt vēl vienmēr nāca jauni ļaužu bari. Bij jau tūkstsots un drīzi — divi tūkstoš stāvu. Tik daudzi pie pagastmājas vēl nebij kopā bijuši. Ļaudis brīnījās savu masas spēku.

Uzriķotā paaugstinājumā pirmais kāpa runāt Sogu māju saimnieks — Jānis Jūberts, kas gādājis bij sapulces sasaukšanu. No Liepajas viņš bij izaicinājis propogandistu „Sociālistu,” ko iepriekšējās dienas vakarā bij pārvedis no Aizputes savās mājās.

„Sogis” savu runu bij uzrakstījis. Ar izjustiem vārdiem viņš lasīja par brīvībām, kas soltos ar ma-

ņifestu, kā arī cīņu pret muižniecību un tautai lēcošo brīvības sauli.

Tā bij lielās sapulces atklāšanas runa.

Propogandists runāja par vispārējo politisko stāvokli un pilsētu strādnieku vestām cīņam tieši pret kapitālistisko varas kārtību.

Visu acis skatījās, kad paaugstinājumā kāpa runāt skolotājs Zingbergs. Viņš skatījās pār ļaudīm: pelēki vienāda ļaužu masa — rentsaimnieki, vaļenieki, kalpi, strādnieki — izmantotā, zemākā tautas kārta. Kur krājās tās ciešanas, kas nestas juu gadu simtus? Vai šis spēks vēl nenomana savu varu?! — Visi klausījās runātajā. Viņa vārdi ritēja brīvi — jūtu un gribas apstaroti.

Tūlīt pēc runas uz lielceļa parādījās dragūnu nodaļa. Lēni pa kalnu uzjāja 12 jātnieki, ar nodaļas unteroficieri un godpolicistu Robertu Brēdrichi pa priekšu. Pa lielceļu viņi pajāja sapulcei garām.

Savstārpēji sarunājoties, drīzi aiz jātniekiem nāca neliels ļaužu bars. Sapulcei bij sasaukta arī Valtaiķos. Bet tur Brēdrichis ar dragūniem bij to izklidinājis — pierādīdāms, cik vērtas ir manifestā solītās brīvības. Daļa no tiem nāca uz Kazdangas sapulci. Viņu vidū bij arī divi propogandisti — „Pagāns” Kārklis un Žanis Švarcis.

Kārklis bij jauns Liepājas fabrikas strādnieks — nelegālos strādnieku pulciņos izaudzis veikls propogandists. Lai būtu visiem svešs, maskējies viņš bij tumšām brillēm. Runu Valtaiķos turēt, viņš nepa-guva. Bet nu bij plaša ļaužu masa.

Pienācis klāt sapulcei, Kārklis īsi aprunājās un tūlīt kāpa paaugstinājumā. Viņa runa bij asa aģitācijas runa pret valdību, pret caru.

Tas daudzos klausītājos radīja izbrīnu, kas mani-

festu bij iedomājušies kā lielu zēlastības aktu un ap-
raudādāmajiem bij slavējuši ķeizaru.

Kārklīņš izskaidroja manifestu, ka tas iegūts pa-
teicoties revolūcionāru cīņām, kas jāved vēl neatlaidi-
gāki — līdz atklātai revolūcijai, lai galīgi nokratītu
veco varu.

Par vietējo dzīvi runāja Kazdangas muižas rakst-
vedis — Krišis Kronbergs. Viņa augums nebija liels,
drošs. Viņa krūtis spiedās uz leju, — mugurā bija kup-
ris, kas salieca stāvu. Bet viņa vārdi bija dzīves kārti-
bas tiesājums.

Sievas lakatu stūros slaucīja acis, viņu dzīve
spilgti attēlojās runā: Kronbergs bija kalpa sievas dēls.
Augu dienu mātei strādājot muižas riezās, viņš bija iz-
kritis no šūpuļa — pārlauzis mugurkaulu. Bij kļuvis
kropļis, matei vairojot kunga mantu.

„Es nevēlos,“ viņš teica, „ka muiža man darbu
dod, itkā no zēlastības; veselību tā atdot man vairs
nevar, — bet es gribu, lai beidzās vērdsība, lai ne-
bendē, lai nekropļo neskaitāmi daudzus citus.“

Visbeidzot vēl runāja Kazdangas skolotājs Jānis
Pumpuris, kas bija kā atgriezies no skolotāju kongresa
Rīgā. Viņš stāstīja laudim par jauno skolas programmu,
kas latviskota, kur izmesta reliģija, ar ko sasniegts
liels kultūras progresa solis.

Runān vēl ritot metās jau tumsa, kādēļ Rīcības
komitejas vēlēšanas izziņoja nākošā dienā.

Skolotāja Pumpura dzīvoklī salāsijās visi runātāji.
Vienīgi Kārklīņš bija tūlīt devies tālak. Istabā bija kluss
siltums. Galdā dedza lampa. Pie sienas tikšķēja pulk-
stenis. Pumpuris stāstīja par Rīgu, par plašo skolo-
tāju kongresu, par Jāni Asaru un citiem revolūcionā-
riem.

Vēl nebija vēls, kad istabā ienāca muižas pienotavas

instruktors Johans Klops. Viņš bij latviskojies igauņis. Viņa seja bij nopietna. Bez lieka ievada viņš sāka stāstīt muižas notikumus.

Ar ziņkāri visi klausījās, ka pili Manteifelis un un Brēdrichis pratinot muižas ļaudis, par piedalīšanos sapulcē. Uz vietas no darba atlaisti — Klops, Kronbergs un muižas sedlinieks Danenbergs. Visvairāk pratināts par runu un arī sists Kronbergs.

Ziņa bij uztraucoša. Visi kopā sākā apspriest pretciņu. Nolēma — pret muižas teroru pretim stādīt kalpu streiku.

Propogandists „Sociālists“ tūlit saka rakstīt streika proklamāciju. Citi atkal ķērās to pārrakstīt vairākos eksemplāros. Tā, netiešā kārtā — skolotāja istabā bij konstruējusies streika pagaidkomiteja.

Streika uzsaukumā bij prasīts: atlaistos tūlit ņemt atpakaļ darbā, pratināšanas lietā ievēlēt izmeklēšanas komisiju; ja kāds sists — to nolūgties un maksāt sāpju naudu. Vēl bij ass protests pret muižas administrāciju un kalpiem — ciņas solidaritāte.

Ar uzsaukumiem Klops tūlit devās pie muižas kalpiem — rast streika vienprātību.

Skolā gaidīja atgriežoties Klopu.

Lēni vilkāms stundās. Spīdēja lampa. Tikšķēja pulkstenis. Pumpurs vēl stāstīja Rīgas nostāstus. Tikai kad pulkstenis jau rādīja 2 nakti, ieradās Klops. Viņa ziņojums bij īss un apmierinošs: visu Kazdangas muižu kalpi iziet streikā.

Kad no rīta Kazdangas pili pamodās barons Manteifelis, viņš kā paradis — sauca sulainim:

„Priller, atnest kafiju!“

„Nav svaigs krējums, barona kungs,“ atbildēja sulainis, kas bij mācīts kunga apteksnis, atvests no Esenes.

„Kas? — Kāpēc?! dusmīgi iesaucās barons.

„Muižā visi streiko, cienīgs baron.“

„Pērkoņa negaiss,“ nošņāca Manteifelis, bet tad mierīgi sacīja:

„Nu, dod šurp sviestmaizes!„

„Arī svaigs sviests šorīt pienotavā nav darīts,“ atkal paskaidroja sulainis. Katru rītu no ķērnātavās baronam nesa svaigu sviestu un krējumu.

Zili, sarkani mainījās muižnieka seja:

„Lopi, lopi“ — viņš sauca caur sakostiem zobiem un gērba rīta svārkus. Pie telefona viņš piegāja lieliem soļiem.

„Hallo, hallo!“ viņš zvanīja virsmuižkungam Pūņos.

Muižkungs vēl gulēja, kad pēkšņi ieskanējās tālrunis. Arī muižkungs leca no gultas.

„Vai arī jūsu muižā streiko?“ tālrunī skanēja barona balss.

„Ko, streiko?“ kā atbalsi atvilka izbrīnējis muižkungs. „Es paskatišos,“ tas teica un nolika trūbīņu.

Manteifelis nervozi gaidīja, līdz par jaunu ieskanējās telefons:

„Ja, kalpi streiko!“

Kur vien barons zvanīja — pa drāti skanēja atbilde: „Streiko!“ — „Streiko!“

Streikojā visas 13 Kazdangas muižas: Kazdanga, Ziemcema, Cīdi, 3 Ķikuri, Blendiena, Vecpils, Jaunāmuiža, Pūņi, Vecdroga, Kapši, Valāta.

Darbs bij apstājies visās nozarēs. Strādāja tikai muižkungs ar vagāriem un dragūņu grupu, — braukājot pa muižām, kopardami maujošos lopus.

Ap pusdienas laiku pie skolasnoma sauāca atkal

laužu masa. Dienaskārtībā bij Ricības komitējas vēlēšanas.

Propagandists, kuŗš vēl bij palicis, teica:

„Līdzšinējās pagastu valdes ir saimnieku vēlētas. Tagad jāvēl arī kalpiem un sievietēm!”

850 bij balsotāji. Par Ricības komitējas priekšsēdētāju ievēlēja Manteļaļa asāko ienaidnieku „Soģu” saimnieku. Par viņu bij nodotas 830 balsis.

Līdzko tas bij noskaidrots, ar dragūnu nodaļu ieradās Brēdrichis. Kamēr bij noticis sapulces sākums, muižas spirta brūzi dragūni bij piedzirdīti. Pret sapulci tos izkomandēja šaušanai. Skaudrā troksnī noklābēja flinšu aizslēgi. . .

Tas nesa sapulcei uztraukumu. Ļaudis radās baiļu sajūtas. Cits par citu tie sāka izkļūst. Daži pat aizskrēja pa lauka arumiem.

Nākošās dienās tomēr ievēlēja vēl citus Ricības komitējas locekļus: no muižas — Klopu un Kronberga; no Cildu Vecvagāru mājām saimn. dēlu — Krišu Indriksou un rentsaimniekus — „Truli”, Andrēju Brantēvicu un „Čiču”, Tomu Grīnvaldū.

Rudbāržu Ricības komitējas vēlēšanas sapulcē runāja Ventspils org. Komitējas propogandists — Ernests Ciga. Viņš bij Ventspili mūrnieks, cēlies no Rudbāržu pagasta.

Komitējā ievēlēja: priekšsēdētāju — Giertu Priednieku-Tanēnu māju rentnieku; locekļus: Rudbāržu muižas kalpu — Dāvidu Vilertu, mūrnieku — Indriķi Daļģi, skolotāja māsu — Karlīni Folmanis, Sekretāra vietu izpildīja Auderis — padzīts garīgā semināra audzēknis, kas apmeties bij Lēnās.

Bvīvības sapulce bij plaša. Kā runātāji vēl dalību ņēma skolotāji Jānis Folmanis, Juris Ozols un Auderis.

Pēdējais teica :

„Pat bērnu dzemdības nenotiek bez asinīm. No ciņas nav ko baidīties. Tik plaša, jauna dzīve nevar rasties bez upuriem.“

Pie skolotāja Folmaņa, kur apmeties bij runātājs, mazā sabiedrībā vēl pārsprīda dienas notikumus: sapulces, arestus, demonstrācijas. Cīga stāstīja par Skrundu, kur 6. nov. viņš pie baznīcas bij runājis apgabala pirmā atklātā tautas sapulcē.

Ļaudis bij daudz un spars liels.

Mācītājs fon Beunīngens, parareli sapulcei, sprediķoja baznīcā. Bet viņu klausījās vairs maza daļa. Ļaužu masa stāvēja ārpus baznīcas sienām.

Propogandistam runu beidzot, ļaudis gaidīja kas tālāk notiks. Daži jautāja: ko nu dziedās? —

Tūvu lielceļam stāvēja Jānis Pločkalns — „Kalna-Būdnieks“ jau vec revolucionārs, iesaukts „Grafis Biļinskis,“ kas jau 1881. g. bij sēdējis Jelgavas cietumā, par cīņu pret muižniecisko patvaldību un baznīcu. Viņš bij noteikts ateists, kas lasījis bij Darvina rakstus.

Jautātājiem viņš pasteidzās atbildēt:

Negaidāt, ka tagad dziedās — „ak šķīsta dieva aitiņ. . .“

Mazu brīdi vilkās laužu sarunas. Tad par masu aizsākās revolūcijas dziesma:

„Draugs draugam teic. . .“

Plosta kroga pārtikas preču tirgotājs žids Blumbergs, kas arī bij atnācis sapulcē, lika roku uz taukām krūm un aizgrābs iesaucās:

„Ach, das klingt schön! . . .“

Vēl aizrāvies klausījas kāds apkārtstaigu židiņš.

Tas izjuta, ka sācies jauns „pasludināšanas“ laikmets. Viņš lūdza, lai runātājs viņam uzliek rokas uz

galvas, ka Bībeles mistiskās teikās to Ābrāms, Mozus bij darijuši. Runātājs lūgumā piekāpās. . .

Cīga vēl nebij masās sajūsmas raksturojumu beidzis, kad šķindot un klaudzot skolotāja telpās ienāca urjādņiks ar zaldātiem.

Pagriezies pret propogandistu, urjādņiks uztrauktā balsī teica:

„Paziņoju, ka uz augstākās policijas rīkojumu jūs tiek arēstēti.“

Cīga tūlīt piecēlās. Skatoties apkārt uz pārējiem ļaudīm, viņš teica:

„Tagad jūs esat man par lieciniekiem. Redzat, esmu pilnīgi vesels. Ja ar mani kas notiks, tas būs patvaldības kalpu darbs.“

Tas vēl nebij viss. No kabatām viņš ņēma savas mantas un vis em redzot lika galdā. Rādīja kabatas pulksteņi, skaļi skaitīja naudu un konstatēja citu, kas vērtīgs bij klāt. Urjādņiks stāvēja līdzās un bij spiests visu pārlicināties.

Naktī Cīgu ieslēdza Rudbāržu pils kādā telpā un no rīta aizveda Aizputē. Viņu vēl saturēja dažas dienas policijas arēstā, līdz palaists vaļā, tas atgriezās atkal Rudbāržos. No turienes viņš tūlīt devās uz Raņķiem, kur 17. nov. pie tiesnama bij nolikts tautas mītiņš.

Sapulcēšanās Raņķos bij izziņota ar apkārtrakstu saucamo — cedeli. Neierašanas dēļ bij atzīmēts sods 1 rublis. Starp iniciatoriem bij „Pieniķu“ saimnieka brālis — Folbergs, „Mazais Dūzēns“ — Blūms un arī partijas Kuldīgas Centra biedris — Jēkabs Beierbachs, kam pagasts bij dzimtas vieta.

Jau no paša rīta, kad pie tiesnama sāka pulcē-

ties pagasta ļaudis, ieradās arī vecās varas sargi: Kuldīgas apr. priekšnieka palīgs barons fon Zass, zemnieku lietu komisārs Grāfs Keizerlings — ar 12 jātniekiem un 12 kājniekiem.

Zass, Keizerlings un oficiers apmetās tiesas zālē aiz zaļi pārklāta galda. Pakalpīgi viņiem centās iztapt pagasta skrīveris Delvīgs — uz kruķiem lēkādams no vienas istabas otrā. Kājnieki novietojās aresta istabā, kur mīta skrīvera kalpone. Bet jātnieki palika sētā pie zirgiem.

Ļaudis vieumēr uāca un nāca. Saradās pilnas visas telpas, pagalmi un lielceļmala. Ar vedēju atbrauca Cīga. Masas sapulcēšanai sēta bij par šauru — visi devās turpat uz Raņķmuižas lauka. Pakāpies uz novietota kasta, Cīga ruva bij drošs:

„— Muižniecība no tautas ir dabujusi smagu triecienu. Kā dampkatls, kam nomaukti riteni, tā patvaldība vairs nevar tikt uz priekšu, vairs nevar tālāk valdit, bet grimst savā neģēlībā arvien dziļāki. Glābt to vairs nevar — ne kazāku pipkas, ne Baltijas muižniecība, ne baznīca. . .“

Apkārt stāvēja ļaužu masa — ap 2000 acu pāri raudzījās runātājā un atbalstīja katru revolūcionāri teiktu vārdu. Tomēr tālāk par pilsonisko demokrātiju runātājs netika; strādnieku zemnieku vara — socialisms viņam bij neprotamas lietas.

Patvaldības sargi, atstāti telpās vieni, nervozi apspriedās. Tad pēkšņi sētā izkomandēja kājniekus.

„Pielādēt šautenes!“

„Mērķis pāri jumtam!“ skanēja oficiera komandas. Zaldāti pacēla šautenes ar uzliktiem štikiem un mērķēja pāri malkas šķūnim, kur uz lauka notika lielais mītiņš. Bij īss mirklis un asa zalpe pārplēsa dregno gaisu.

Izstieptām šautenēm zaldāti nāca uz priekšu.

„Izklīstat! Izklīstat!“ sauca barons Zass.

„Izklīstat!“ atkārtoja arī komisārs.

Ļāudis, kas bij tuvāki tiesnama galam, šāvīenu iebiedēti, sāka virzīties sāpus, Citi tomēr nebēga nekur — daži lamājās, daži nerodami sauca — „Urā!“

Runātājs turpināja stāvēt uz paaugstinājuma un mierināja ļaudis — nebaidīties, netrokšņot, neizklīst.

Kad kājnieki vien paniku nenesa, Zass uzlēca zirgā. Viņam sekoja dragūnu nodāļa. Bailīgākie jau sāka saukt par mukšanu. Tie lielāko tiesu bij turīgie saimnieki, ar savām saimniecēm. Uztraukums aizrāvā līdzī arī citus.

„Ja jau jūs esat tādi zaķupastalas tad bēgat arī“ saīdzis noteica Cīga, kad redzēja, ka sapulci tālāk noturēt nav iespējams.

Tiesnama galā barons nokomandēja dragūnus pret sapulci, bet pats palika aiz kājnieku rindas. Pa sklandu žogu, kā šautras, pāri drāzās zirgi. Izvilkuši zobinus, dragūni sāka jāt ļaudīm virsū un sita ar plato pusi, kur vien gadījās.

Bet tik pēkšņi ļaudis neizklīda. Daudz bija arī drošinieki ar kuņiem vēl iznāca ciņa.

Sapulces vietā Iņu muižas kalpu — Jani Granovski dragūnu zirgs nogaza zemē — ievainoja kājas pēdu. Pakavs vēl ieķērās zābakā un gabalu vilka kalpu zem zirga.

Vairoties no klajas vietas, pie sklandu žoga bij piespiedušies vairāki. Arī tur nelika mierā. Jauns dragūns grūda zirgam piešus sānos un turēdams gaisā kailu zobinu, gar žoga malu jāja ļaudīm taisni virsū.

Žogu tuvumā pagadījās „Dievmalku“ Juris — pagarš, spēcīgs puisis. Vienā mirklī viņš sakāra

iemauktu laužņus, sagrieza sāņus un spēcīgi sarāva uz leju, ka zirgs nokrita uz ceļiem un zaldāts pa galvu bij zemē, pa gabalu aizsviezdams zobinu.

Turpat sētas malā Poču māju kalps Krizovskis svieda citam dragūnam pretīm ar malkas pagāli. Trāpīja pa roku, kā zobins nokrita zemē un pirkstos parādījās asinis.

Raņķumuižas kalpu sievas bēga pāri lielceļam uz ērbēgi. Bet arī tur dragūni dzinās pakaļ. Sievas protestēdamas cēla dūrus:

„Velli, pagāni — nejājāt, te jau mūsu mājas!“

Daži, kas bij aizkaitinājuši dragūnus, bēga taisni pa lielceļu — kad dragūns pielēkšoja klāt, pieplaka grāvi. Ar zobinu dragūns aizsniegt vairs nevarēja. Bet līdzko tas kāpa no zirga, bēdzējs skrēja atkal uz priekšu. Ta tas turpinājās, līdz sasniedza mežmalu.

Citi sapulces dalībnieki bij iebēguši skrīvera dārzā un nostājuši zem ābelēm, kur zari nepielaida dragūnus piejāt pa sitienam.

Dragūni mazās grupās — pa vienam, pa diviem dzinās bēdzējiem pakaļ pāris kilometrus: daži devās pa lielceļu gaļam kalējam, līdz „Četrām eglēm,“ kur ceļš iegriezās „Lempēs“; citi pa lauku, pa sasalušajiem arumiem uz Ventas krastu; citi atkal pa ceļu uz pēternieku pusi. Ļaudis bij sagrābis špējš uztraukums, kas deva iespēju dragūniem vājāt.

Arī tiesnama telpas bij sabēgušas ļaudīm pilnas.

Keizerlings, večuks, lūpas čalstinādams, apmierināts teica:

„Jūs visi esat labi cilvēki — ejat tik mājās.“

Iz ļaužu vidus viņam pretīm kāds sauca:

„Šo straumi jūs varas līdzekļiem vairs neapsturēt!“

Nākošā dienā bij Rīcības komitējas vēlēšanas Skrundā. Bet tur ļaudis bij bruņojušies ieročiem un barons Zass ar zaldātiem stāvēja pienācīgā attālumā.

Lažas pagastanams bij Aizputes pilsētas malā, pa kreisi Kazdangas - Skrundas lielceļam. Dienā, kad izsludinātas bij Rīcības komitējas vēlēšanas; traucēdami, apkārt jādija dragūni. Tie vēl bij neapzinīgi automāti, ko policija izlietoja sēv paligos. Tomēr vēlēšanas sapulci Zingbergs izveda galā.

Cīravas Rīcības komitējā, kā priekšsēdētāju ievēlēja valinieku Jāni Bāderi — kas bij revolucionārs jau izbālējušiem matiem, atgriezies pirms dažiem gadiem no Sibīrijas kātorgas.

Blaku blakus — ar policijas un dragūnu kopīgām sapulču jaukšanām, izklidināšanu un atkal ar jaunu naidīgu pretdemonstratīvu sapulču sanākšanu, — apkārtnes visos pagastos atcēla vecās pagasta valdes un iesāka darboties Rīcības komitējas.

Pie Boju kroga kādās darīšanās bij sagadījušies vairāki kalpi. Gadījās, kā ārstniecības gaitās garām brāuca Hertelis. Ļaudis viņu apturēja — parunāties.

Kā beidzis jauns students, kā apriņķa veterinārārsts, ap 1896. g. Adolfs Hertelis bij apmeties Aizputē. Jau tūlīt vecā, turīga pilsonība bij viņu apzīmējusi par — jaunlatvieti. Bet Hertelis jau bij kas vairāk; Tērbatā studēdāms viņš bij darbojies sociālistiskos studentu pulciņos. Aizputē būdams viņš uzturēja sakarus ar sociālisma dedzīgiem propogandistiem: Jāni Jansonu, Frici Roziņu, Pēteri Stučku un Raini. Ap viņu tad sāka pulcēties visi tie, kas gribēja būt jaunstrāvnieki, kas bij vecās varas pretinieki.

Sabiedriski kulturēlā darbā drīz Hertelis nodibināja sakarus ar apkārtnes skolotājiem. Nodibinājās vairākas biedrības: „Aizputes Latviešu Biedriba,” „Aizputes Krāj-aizdevu sabiedriba,” zemkopības b-ba „Rūķis.” Tās bij jaunpilsoniskas organizācijas, kurās līdzī auga socialistiskais elements.

Kad Hertelis pajūgu apturēja, ap viņu apstāja ļaužu bariņš. Populārs lauku ļaudīs viņš bija plašā apkārtnē.

Kokamatnieks Ģirts Bergis, kas dzīvoja Kalvenes Rodzēnu mājās, bij p-jas Tāšu Padures pulciņa priekšstāvis. Ar jautājumu Hertelim viņš pasteidzās pirmais:

„Tagad tāds stāvoklis, ka ļaužu revolūcionārais spēks sak atslābt, — jo visi tik slavē ķeizaru par izsludināto maņifestu. Cik ilgi mēs tā priecāsimies par solītām brīvībām un apzinīgi nekā nedarīsim, lai gāstu cara patvaldību?”

Hertelis paskatījies apkārt, atbildēja, ka dzirdēja visi:

ievērojāt to, ka vispārīgais ciņas stāvoklis ir sarežģīts. Lielā daļa saimnieki, kuri tagad nāk mums līdzī, — slavina maņifestu, lai tiktu brīvi no muižniecības. Kad viņi savu mērķi būs sasnieguši, tad mums ar tiem vēl iznāks ciņā.”

Pagastu Rīcības komitējas izveidojās organizātoriski tālāk. No izvēlētiem delegātiem sastādījās — „Aizputes apriņķa zemnieku Birojs,” kas ciņu saskaņoja un vadīja apriņķa apjomā.

Satikšanās un vēlēšanas notika „Latviešu b-bā.” Tur bij arī „Biroja” adrese. Tā policija mazko zināja par politisko darbību.

Kā priekšsēdētājs bij izbidīts propagandists Žanis Švarcis. Viņš bij revolūcionāra Roziņa svainis un apmeties uz dzīvi bij pie sievas tēva — Tāšu - Padures Bušupu mājās. Starp „Biroja“ locekļiem bij Hertelis, Zingbergs, Apriņķu skolotājs — Jānis Melnbārdis. „Biroja“ padomes sēdēs piedalījās katra pagasta 2 sūtīti Rīcības komitejas locekļi. Tā ritēja organizātoriskā dzīve, kas sevī sāka ietvērt jaunu sabiedrisku kārtību.

Kazdangas muižu kalpu streiks aizsākās pirmdienā un vilkās jau visu nedēļu. Uz „Sogiem“ pie Juberta bieži gāja muižu kalpi. Viņi prasīja „ko darīs cik ilgi streikos.

Streiks spēji bij uztraucis arī baronību un policiju. Pie Kurzemes gubernatora Bekmaņa bij steigušies reakcionāru delegācija — prasot nemieru vadoņu izsūtīšanu. Arī Manteifelis bij aizbraucis pie gubernatora Jelgavā.

Jūberts uzzinājis, ka apriņķa priekšnieks būs 18. nov. Aizputē, teica kalpiem lai arī ierodās pilsētā.

Policējiskā vara bij zem Grobiņas apr. priekšniekā Maiera. Aizputē dzīvoja viņa jaunākais palīgs Ateimeiers.

Ar Meiera starpniecību Jūberts bij nodomājis panākt atlaisto muižas strādnieku atkal pieņemšanu darbā — lai streiks izbeigtos.

Piektdienā, kad bij arī tirgusdiena, Jūberts aizbrauca Aizputē. Apriņķa priekšnieks Maieris viņam visu apsūdzēja, kā jau bij domājis. Atvadoties Maieris vēl vēlīgi spieda Rīcības komitejas priekšsēdētāja roku. . .

Jūberts apmierināts devās uz ielas, bet durvīs viņš vēl satika krūtīs ar goda policistu Brēdrichi. Tas

kā izbrīnā noskatījās un tiko manami pie sevis noteica:

„Ā, Jūberts!“

Bij pagājušas nedaudz minūtes, kad iebraucam-sētā „Soģi“ sameklēja gorodovojs Antons. It laipni tas teica:

„Jūberta kungs, apriņķa priekšnieks vēlās ar jums vēl runāt.“

Kad Jūberts atkal policijā aizgāja, vēlīgas laip-nības vairs nebij. Brēdrichs viņu bij iztēlojis par ne-mieru galveno cēlēju, kas pagastā bij sasaucis pirmo mītiņu. Vēl Maieris Jūbertam pārmeta, ka tas apvai-nojis policiju, teikdams Brēdrich m, ka policija radot ne-kārtības, kad tā izpildījusi savu pienākumu — klīdinot Kazdangas Rīcības komitejas vēlēšanas sapulci.

Jūbertam lika sēdēt — gaidīt. Par viņu zvanīja pa telefonu uz Jelgavu.

Policija bij nodarbināta vēl daudz svarīgās darīšanās.

Atacinats, kancilejā ienāca Hertelis. Viņam prieksā Maieris nolasīja gubernātorā pavēli, — kā pa kara stāvokļa laiku, 3 dienās jāatstāj Baltijas guberņas.

Sevišķu pārsteigumu Hertelis neizrādīja. Pa-rakstījis paziņojumu, viņš tūlit devās projām.

Brīdi vēlāk no Jelgavas, kur atradās arī Mantei-felis, pa drāti bij rīkojums — Jūbertu arestēt. Vēl brīdi vēlāk gerdovojs Antons ar 2 zaldātiem veda Jūbertu pāri tirguslaukumam uz cietumu.

Tirgus jau bij beidzies.

Tikai atsevišķas ļaužu grupas vēl stāvēja ielās un sarunājās par dažādiem dienas notikumiem.

Līdzko kalpi redzēja, ka „Soģi“ arestētu ved uz cietumu, tie uztraukušies devās klāt. Viņi gāja līdz un cits par citu sauca: „Atsvabināt!“

Ļaudis saradās arvien vairāk.

„Nu būs traki,“ šļūpstēja gordovojs, „steigsimies ātrāki!“

Jūbertam nepatika troksnis, kas ap viņu notikās. No cietuma viņš cerēja drīzi tikt izlaists, bez patvarīgu atsvabināšanos. Ātros soļos stārp zaldātiem ejot viņš noraidoši meta rokas gaisā un sauca:

„Neatsvabinat mani! Nogaidat, es drīzi nākšu atpakaļ!“

Bet masa to neklausījās un nedzirdēja. Protestus saucot, tā sāka ķērties vedējiem krūtīs. Tie pretoties nemēģināja, — bet, līdz ar arestēto, sāka skriet pa ielu, līdz paglābās tuvējā cietuma vārtos.

Ātri pa apkārtni izgāja vēsts — „Soģis“ apcietināts!

Kad kamerā ieveda Jūbertu, viņš atrada tur ieslodzītus jau vairākus: Kazdangas Pēpju maju saimnieku — Pēteri Putniņu, Jusku māju puisi — Ernestu Strazdiņu, kas arestēts bij pēc kādas sadursmes ar Aizputes zaldātiem, un vēl dažus.

Gubernātorā izsūtīšanas pavēli vēl Maieris paziņoja: Zingbergam, Aizputes — Pils pagasta skolotājam — Indriķim Bazonam un Aizputes Apriņķa skolas skolotājam — Ēdvertam Skudrtim, kas bij darbīgs sociālisma populārizētājs. Apkārt kļīda baumas, ka no apriņķa izsūtīšot vēl ap 40 revolūcionārus.

Pēkšņa vadoņu izraidīšana spēji ieviņoja plašas apkārtnes ļaudis. Maņifests zaudēja katru nozīmi. Ātri visūr izpeltās sašutums.

„Birojs“ bij trauksmes darbībā. Visu rīkoja steigā. Pret gubernātorā pavēli, sāka organizēt masas protestu.

„Biroja“ padome — pagastu delegātu sapulce notika „Latviešu b-bā“ 20. nov. vakarā. Jau no rīta

bij izraidīšanas pēdējā diena, kas lika sapulcei būt īsai un steidzīgai. Lēmums izskanēja vienbalsīgi: — jau rītā Aizputē sasaukt visa apriņķa protesta sapulci!

Nakts vēl atlika izziņošanai.

Visi devās sparīgi pie darba.

Kātris delegāts steidzās ziņot savā pagastā. Ziņa gāja tālāk — pa novadiem, pa iecirkņiem — no mājas uz māju:

„Mūsu vadoņus grib izsūtīt!

Aizstāvēsim viņus!

Visi tūlīt uz protesta sapulci!

Visi uz Aizputi!“

Tā bij steidzīga masas mobilizācija. Visus satrauca kājās, visus iejūsmoja gribā. Tas bij nakti.

No rīta, pirmdienas rīta — visi ceļi, visi taki veda uz Aizputi.

Pa Apriņķu ceļu jau agrā rīta tumsā rībēja brauciena rinda, kur pie vairākiem ratiem spīdēja piesieti vējlukturi.

Pa visiem ceļiem brauca, gāja — vīri, sievietes, veci, jauni. Nāca kā no darba: āķgalnieki, nigrandnieki turēja rokās ķekšus; citi nesa — dakšas, rungas, stības. Netrūka arī sarkani nēzdaugi, kas spilgti plīvoja pret rudens blāvo atmosferas loku.

Kalvenes Tidu māju vecsaimnieks — Sīmanis Vailis, kas daudz bij tiesājies ar muižniekiem, jau agrā rītā gatavojās ceļā uz Aizputi. Ciņas vārbūtībai viņš gatavoja sev ieroci: šķetras galā sēja cūkkaujamu kumpi. Ratos sēdor, šķetru viņš turēja starp ceļiem, ka dunča asminis stāvus slējās gaisā. Ja kāds ko jautāja, tam stingri viņš noteica:

Ja kautiņš iesāksies, tad bez kādas žēlastības.

Lai krīt tad visi varmākas, kā mušas. Savu ieroci es neatdošu, kamēr pats vien būšu dzīvs!”

5 jūdžu rādiusā lielcelos kustējās laudis. Tā bij tautas staigāšana, — 20 000 cilvēku bij pametuši savas dzīves vietas. Visi tie steidzās protestēt, visi tie devās uz apriņķa pilsētu.

Vēl bij priekšpusdienu, kad Aizputi sāka pārņemt plašs troksnis. Nebij ne pārkonis, ne gada tirgus, — bet gaiss pār pilsētu rūca — drebēja šaurās akmeņu ielas un trīsēja namu logi. Visūr skanēja sarunas, dunēja soļi, ribēja rati.

Pilsētā mītiņam nebij nekur vietas. Laužu plūsma virzījās pilsētas nomalē. Tas bij spējš masas plūdums, ueviēn protestēt pret izsūtīšanu un cietumā ieslodzīšanu, — bet liels un draudošs spēks, kas spēj cietumu pa ķieģelīm noplēst, sabērst un palaist vējā.

Fricis Čubis bij skolotājs Rīgā, no policijas vajāts, bij apmeties pie sava brāļa Gudenieku pagasta rakstveža, nebij ne domājis, ne gatavojies sapulcē runāt. Bet nonākot laukumā, masu suģestējošais spēks viņu uzrāva paaugstinājumā. Tūkstošgalvainai ļaužu masai viņš sauca vārdus par brīvību, par cīņu.

Runātāji mainījās vairāki. Runāja pret muižniecību, pret caru, pret netaisnību, — un par brīvību, par cīņu, par uzvaru.

Visi vārdi nekēra ļaužu apjomu. Kas bij tālāk, tie tikai dzirdēja atsevišķus vārdus un skaņas. Bet ka runātājs paaugstinājumā meta žestus, to redzēja visi, un plašā masa izšalca protestus līdz.

Sastādījās protesta prasības.

Izbīdītjās delegāti. Rezolūcijā bij rakstīts stingriem vārdiem:

„1. atsaukt administratīvo izsūtīšanas pavēli;

2. atsvabināt no cietuma 6 politiski arestētos; 3. aizsaukt no apriņķa policiju un zaldātus.“

Starp delegātiem, kas devās iesniegt protesta sapulces prasības apriņķa priekšnieka palīgam Akselmeierim, bij — Švarcis, Melbārdis, Ericis Čubis, Gudeņieku skolotājs Edvārts Malta.

Kā delegātu atbalstam, kancelejā iegāja lielāka ļaužu grupa. Atelmeieris tūlīt piecēlās. Kaut gan stipri uztraucies, viņš izrādīja lišķīgu laipnību. Delegātiem viņš cēla krēslus sēdāt. Nema, lasīja protesta prasības un teica:

„Labprāt, labprāt — ja visa tauta tā vēlās. Mēs no policijas puses arī lūgšim gubernātoru izsūlīšanas pavēli atcelt.“

Viņš likās padevīgs un verdziski kalpīgs. Tikai acis tam savādi glūnēja. Viņš panāca, ka delegāti uzdeva savas adreses...

Vēl vecās varas sargi bij neapzinīgi zaldāti. Kāda lielāka nodaļa — dažu virsnieku un Brēdricha vadībā izjāja aploka malā, kur notika lielā sapulce.

Zaldātus izkomandēja šaušanai. Asas metāliskas skaņas skrēja gaisā, kad zaldāti atrāva un aizgrūda aizslēgus.

„Nu šaus!..“ daudzi izsaucās, — un, kas bij malai tuvāki, sāka jau skriet — glābiņu meklēt.

Runātājs tomēr nebijās — bij ātri apņēriģs. Ap viņu bij nostājuši Kazdangas un citu muižu kalpi. Viņš sauca, ko spēja:

„Nebaidaties, zaldāti nešaus! Es stāvu augstāk, ja šautu, tad lodes mani ķertu pirmo. Stāvat visi droši! leturat kārtību! Kas mūsu vidū — svilps, kliegs, vai izšaus, tas būs nodevējs; tas ir „melnā sotņa,“ — to sist nost!“

Visi nomierinājās ar organizētu apziņu, sapulci

sargāt. Jātņieku nodaja velti izgrozījās un aizjāja gar aploka malu.

Propogandistam Švarcim bij skaļāka balss, kā citiem. Viņš spēcīgos vārdos teica:

„Ar šo sapulci mēs parādam savu spēku, savu varu. Vienā nakti sazinoties, mēs esam spējuši kopā sanākt 25 tūkstoš cilvēku. Ja mūsu prasības nepildīs, mēs turpmāk bruņosimies ieročiem un pulcēsimies 10 reizas vairāk.

Kā valdība izsludinājusi kara stāvokli pret tautu, tā mēs šodien pieteicam kara stāvokli valdībai! Tiem zaldātiem, kuņi vēl šodien tiek izspēlēti pret mums, ir jābiedrojās ar mums.

Šodien izsludināto kara stāvokli pret valdību mēs neatcelsim, — līdz visas mūsu prasības nebūs izpildītas!

Kad lielais protesta mītiņš beidzās, kā krastus izgāzis ezers, ļaužu straumes plūda uz visām pusēm. Ielās atkal dunēja, rībēja — kāju un ratu troksnis, kas aizvien attālinājās, kā pārejošs pārkoņa negaiss.

Kāda vēlāka revolūcionāru grupa, ar paceltu sarkanu karogu, devās lejā pa tirguslaukumu. Tiekot pret muižnieku klubu, no sētas izdrāzās Brīdrichis ar dragūniem. Gājējiem tie aizsprostoja ceļu — sita kailiem zobiniem un atrāva nelielo karogu. Pēkšņa sadursme uz ielas vēl notika citā vietā, kur kāvienu saņēma kājnieku zaldāti.

21. novembra mītiņš beidzās, — atstādams tukšas, dubļos samītas ielas, kas vairākas dienas vēl rādīja vienības vareno spēku.

Izsūtišanas pavēle netika atcelta.

Milzu masas protesta rezolūciju administrācija

nepildīja. Tā bijās tikai tik ilgi, kamēr atradās tieši zem protesta spiediena. Izsūtāmie vadoņi, neticoi policijas lojalitātes solījumiem, slēpās — gan pagastā pārmainot dzīves vietu, gan aizbraucot Liepājā.

Arī cietumā ieslodzītie nebij atsvabināti. Vēls bij 24. novembra vakars, kad kamerā Jubertam paziņoja, ka to izsūta pa kaķa stāvokļa laiku uz Sibīriju. Netiekāties ar mājniekiem, bez kādas sagatavošanas, jau tūlīt naktī viņu transportēja uz Liepāju. Virziens bij Oloņecas guberņu.

Plašs, vispārējs protests pacēlās no jauna.

Zemnieku „Birojs“ aizsāka atkal organizēt masas protesta vilni; padome nolema — protesta streiku. Aizputes-Groļiņos aprīņķu muižām pasludināja: ar 1. decembri — uzsākt vispārēju protesta streiku.

Agitācija aizsākās palašā vērienā.

Straujā gaitā pa aprīņķiem skrēja ziņa: nestrādāt — streiks!

Mēlbārdis runāja Aprīņķos, runāja Dzēves skolā, runāja Gudeniekos. Stāstīja kalpiem rīkot ieročus, kalt šķēpu — reizā duļāmu un iecērtāmu; kas nodevīgs raut dragūnus no zirgiem, kad tie dražās sapulcēs.

Vangā runāja Pumpuris. Viņš aizstāvēja domu pilis nedezināt, lai būtu kur plašāki ierīkot skolu.

Kazdangā runāja Klops, Kronbergs.

Lažās Zingbergs.

Runāja vēl un vēl — citūr un vēl daudz citi.

Kad jau bij 1. decembris, streika aizsākšanas diena, skolotājs Maļa brauca pa muižām, apturot darbus; viņš runāja 20 vietās.

Kalpi bij atkal kājās.

Strelkojošā masa devās gājienos pie mācītājiem, muižniekiem — prasīja izsūtīšanas pavēles atcelšanu.

Pāri kilometrus no Apriķu muižas uz Sakas pusi, kur tālāk nodalās lielceļš uz Ēloli, — līdzās liecēlam paceļās biezu, pelēku mūru celtne — Apriķu krogs. Galā, pa labi — ved vienkāršas lievenes krogā; pa kreisi — lielas loka durvis rāda stedulu.

Kroga monopols bij Rīcības komitējas slēgts, bet kas pulcēšanās vietas tradīcija vēl palika joprojām. Izsludināta bij streika sapulce.

Gar krogu lielceļš grauzās starp paaugstām skranstīm. Uzkalnā pretīm pacēlās baznīca. Krogu un baznīcu nodalīja lielceļš. Bet arī prāta alkoholizēšana bij Rīcības komitējas aizliegta — baznīca stāvēja slēgta.

Mitri salts šaudījās 1. decembra vējš.

Pie kroga bij sastājis ļaužu bars. No lievenēm runāja Melbārdis: protestu, nestrādāšanu, — vispārēju streiku.

Ap 400 bij streika sapulces dalībnieki, kas tieši devās uz Mācītājmuižu. Mācītājs Grīneris bij pārsteigts, kad sētā sanāca ļaužu bars. Viņš pavēra logu, lai viņu redz; lai dumpenieki nebrāzās istabās.

„Nākat ārā!“ iz demonstrantu vidus skanēja balsis — pāri dārza trelīņiem.

Mācītājs vēl bij gados jauns, patriotisks muižniecības aizstāvis. Viņš saņēms vēl lepniecību un teica:

„Es taču nevaru ar jums visiem uz reizi runāt. Izvēlat uzticības vīrus.“

„Nē, tas šoreiz neiet,“ pretīm nošalca vairākas balsis, „tad jau visi nedzirdēs, ko teiksat.“

Mācītājs nedroši gāja ārā. Līdzī viņam devās klāt pieķērusies „cienīgmate.“ Baznīcā, kur viss bij jekalts reliģiskās dogmās, viņš bija drošs. Bet iznākt brīvu ļaužu priekšā, baidījās — sargājās aiz sievas.

Sētā mācītājs redzēja, ka ļaudis bij bruņojušies

— šautenēm, dakšām, rungām. Uz viņa sāka birt pārmetumu krusa. Tā bij lielā grēcinieka atklātā tiesāšana. Sadrūvējies mācītājs klausījās — pļāva: ko bija sējis.

Ļaužu vidū bij arī Dzērves pagasta rakstvedis — Brūveru māju saimnieks. Tas bij pareizticīgais. Tas teica, ka — salldzinot ar krievu prasteriem — visi latviešu lutera mācītāji ir tautas nodevēji.

Lai dzirdētu ko saka mācītājs, vairāki teica:

„Ja esat taisns un stāvat par tautu, tad braucat gādāt, ka izsūtišanas pavēle tiek atcelta.“

Tāds uzdevums mācītājam nepatika. Viņš aizsāka izskaidrot savu draudzes gana uzdevumu:

„Tas, ko jūs no manis pagērat — ir laicīgas lietas; tas man nav Dieva kunga uzlikts pienākums. Mans uzdevums ir tikai glābt dvēseles no mūžīgas pazusanas, sargāt no grēka ceļiem un vella varas...“

Savu, dievā likto uzdevumu, mācītājs tālāk nedabūja paskaidrot. Viņu pārtrauca skarba balss:

„Priekš kam jūs baznīcā turat policiju, — arī dvēseļu glābšanai no elles?!“

Mācītājs tālāk nejaudāja aizstāvēties.

Nekas vairs nelīdzēja. Ļaudis pat viņa priekšā vairs nebijās ne sludinātās elles, ne vella.

Mācītāju atzina par nevajadzīgu un kaitīgu. Mācītāju izziņoja zem sabiedrības boikotā un viņa ļaudīm streiku. Stingri piekodināja viņa kalpiem un kalponēm — nestrādāt ne kādu darbu.

Streika gājiens devās tālāk uz Apriķu muižu. Drīz sameklēja pārvaldnieku Keijenbergu. Viņam pie-teica sabiedrības boikotu — aizbraukt 3 dienu laikā. Muižu tūlīt paziņoja par kopēju īpašumu un vadišanu pārņēma kalpu sastādīta komitēja.

■ ■ Mācītājmuižā pārrāvās darbs, kā nogriests ar nazi. Jau vakarā: mācītājs kopa zirgus, nēsa malku, bet „cienīgmāte“ pārvērtās sievietē, kas rikojās ap plīti. 13. dec mācītāja ģimene bij bēgšanas ceļā uz Rīgu.

Līdz ar vispārējo streiku, daudzās muižās vairs nekopa lopus, arī neslauca govīs. Sāka maitāties pienītes sugas. Bij vairaki kalpi, kas nesaprata lopu stavokli; tie brauca uz Aizputes „Biroju“. Populārs brj jautājiens:

„Vai ir brīv kopt lopus? —“

Reģu muižas barons Kārlis fon Štempelis bij līberāls. Starp baroniem viņš vienīgais centās panākt ar revolūcionāriem streika izbeigšanu izlīguma ceļā. Streikam sākoties, viņš devās uz Liepāju, cerībā palpot visiem muižniekiem.

Liepājā barons Štempelis apmetās pie vecā tirguslaukuma „Romās“ viesnīcā. Viņš staigāja pa pilētu lauzīdāms galvu, kā atrast sakarus ar Liepas organizācijas Komitēju. Dažās dienās tas arī viņam izdevās. Tā kā barona neatlaidība bij liela, legālās strādnieku preses redakcija palīdzēja izgādāt satikšanos.

Nolikātā pēcpusdienā barons sēdēja „Romās“ viesnīcā, nepacietīgi gaidot komitējis locekli. Viņš zināja stavokli laukos: kā izmiris — visūr bij apstājies darbs, tikai trokšnis skanēja stajlos, kur spiedza un māva lopi. Nelegālā strādnieku komitēja baronam likās — savāda, noslēpumaina vara, kas nelaimei bij atslēga, kas visu varēja novērst. Un nu, viens no šiem vīriem pie viņa drīzi ieradāsies. Kā vieglas baiļu trīsas viņu pārņēma, iedomājoties, kā kuru katru acūmirkli durvis var atskanēt klauvējiens. Brīžiem baronam pat likās, ka viņš uzsācis pārdrošu dēku.

Liepas organizācijas komitejai bij darbu pillas rokas — jāvada Lejaskurzemes revolūcionārā cīņa: jāizsūta propogandisti, jāpasastāda uzsaukumi, jāorganizē Kara ostas zaldātos sacelšanās, lai Liepājā vara pārietu strādnieku-zaldātu rokās. Ziņa par baronu maz interesēja. Nevarēja arī zināt vai nav kadas lamatas sarīkotas no policijas puses.

Gadījās, ka tajā brīdī Liepājā uzturējās skolotājs Čubis. Vai viņam patika, vai nē, — viņu izbīdīja reprezentēt Komiteju — iet runāt, ko īsti barons vēlās. Čubis vēl gados bij pajauns. Viņu iztaisīja pēc ātras iespējas — cienīgāku: kāds biedris deva vatētu mēteli ar samta apkakli, cits — karakulas cepuri.

Kā vienam paātrināti sita sirds, pie viesnīcas durvīm klauvējot, — tā otram, saucot: „Iekšā!”

„Komitējas loceklis,“ ātri nodomāja barons.

Atvērās durvis, ienāca jaunais skolotājs.

Nolaidusies jau bij vakara krēsla. Starp smagājiem logu aizkariem, istabā krita pelēka gaisma.

„Ar ko man tas gods?“ nākot pretim, pirmais pasteidzās jautāt muižnieks.

„Vai jūs esat barons Štempelis — no Alšvangas Reģu muižas?“

„Ja, tas es esmu.“

„Liekās, jūs izsaucāt satikšanos streika lietā?“

„Ja, jā! Lūdzu piesēdat.“

Kad pirmais uztraukuus bij pāri, un barons redzēja, ka komitējas locekļi ir arī tikai cilvēki, — viņš izstāstīja streika drausmīgo stāvokli muižās. Viņš jautāja, kas konkrēti būtu darāms, lai streiks tūlīt izbeigtos.

„Aizputes aprinķa politisko vadoņu izsūtīšanas pavēles atcelšana,“ vienaldzīgi, salti skanēja atbilde.

Ilgā sarunā Čubis neielaidās. Arī baronam b
steidzīgs cits uzdevums: gādāt pavēles atcelšanu.

Revolūcionāra cīņa traucās uz priekšu.

Vispārējais streiks sekmēja lauku milicijas dib
nāšanos. Kur vien zināja, visūr brauca, gāja — mel
lēja, rekvizēja ieročus. Reizā risinājās desmitiem u
simtiem cīņas notikumi.

5. decembra ritā, Klops bij sasaucis kādus
drošākos Kazdangas kalpus. Pirmais gājiens bij Kap
kur tūlīt atbrūņoja virsmežkungu. Tad devās tālāk.

Sermitē muižas rentnieks bij Sorgenfreiss. Viņ
kundzība izzuda sejā, kad ieraudzīja, ka kalpi vai
rokās netura cepuri, bet flinti. Kaut uztraucies, viņ
rādīja laipnu vaigu un dalīja visiem pa cigāram.

Jau pēcpusdienu bij, kad ieroču rekvizētāji a
griezās Kazdangā. Viņi tagad bij lielāks skaits u
vairākām šautenēm. Tūlīt nolēma pārmeklēt arī Kaz
dangas pili.

Lauksargs Kārlis Cildermanis, kas bij nolikts pa
durvju sargu, nevienam nekā neteicis, viņus svab
ielaidu pili. Mantefels muižā vairs nebij; jau no pirm
streika viņš uzturējās Jelgavā, Liepājā, gan brauca u
Vāciju.

Pa trepēm revolūcionārī kāpa otrā stāvā, ku
bija barona istabas.

Sulainis Prileris satrūkās, kad durvis parādījā
bruņoti vīri. Viņš steigšus skrēja dziļākās istabās, la
savu kunga pili cienīgi aizstāvētu. Ieroču rekvizētā
jiem taisot vaļā barona guļamistabas durvis, sulain
jau rokā bij satvēris revolveru. Jau nākošā mirkli viņ
raidīja šāvieni.

Priekšā bij jauns kalps Indriķis Jaunzems. Tas saķēra plecu un nokrita. Bet aiz viņa tūlīt sprāga cits šāviens un sulainis nogāzās beigts.

Pils trešā stāvā atradās 2 zaldāti, kas bij patūrēti pils apsardzībai. Izdzirduši pēkšņos šāvienus, viņi ātri skrēja lejā. Šautenēm rokā, tie aizkrustoja izejas trepes. Sāka skriet arī citi pils apkalpotāji.

Iznāca neparedzēta kauja. Rodās sajukums. Daži kalpi domāja ka zaldāti daudz; tie metās pa logu, saskrāmbējoties stikliem un krietni sasitoties. Starp lēcējiem bij puīši — Zimbachs un Bierants. Tikmēr citi pa trepēm atšaudoties — atstāja pili, uz kāpēm pametot vienu nosautu zaldātu. Ievainotais Jaunzems vēl spēja pats atstāt pili.

Pēc šī notikuma drīz Kazdangā pie varas stājās kalpu vēlēta komitēja. No muižas ierēdņiem bij — Klops, Kronbergs, no kalpiem — Vilis Virģis, Jānis Baumanis, Krišis Paukša, Anuzis Eglenieks, Jānis Ansons. Klops bij komitējas priekšsēdētājs, kas rīkoja visas Kazdangas muižas. Klopū sauca arī par — „Kazdangas prezidentu.“

Savā darbībā Klops bij stingts. Gadījās, ka ievēlētais Eglenieks nebij savu uzdevumu pildījis. Par tādu sabotažu Klops viņu gribēja pat nošaut. Pumpuris nomierināja. Vietā ievēlēja citu, ka savā vietā apzinīgi darbojās.

No Liepājas pārveda Kazdangā divās kastēs ieročus. Pēc saraksta tos dalīja cīņas drošākiem muižas kalpiem — aizstāvēt savu iegūto varu.

III. NODEGAS KAUJA

Decembra sākumā

vēl vienmēr nesniga. Viegli apsalušie dubļi vakariem liecās zem gājēju kājām. Isās pelekās dienās un tumšos, gaļos vakaros muižu kalpi pulcējās eits pie cita — sprieda par dienas vedamām cīņām. Streiks gāja vaļā uz nebēdu. Kalpi sāka apzināties savas varas spēku.

Nekur pilis baroni vairs nejutās droši. Tie bēga uz Liepāju, Jelgavu, vai Vāciju. Arī boikotētie muižu pārvaldnieki, mācītāji un daži tautiskie kungi — sāka pakāt vērtīgākās mantas un laidās uz lielākām piiesētām, kur tos nepazīna.

Diēnas cīņas radīja arī jaunas dziesmas. Līdztekus basuīcas dziesmai — „Ceļš ir man apakš kājām, es traucu debesīs“ — dziedāja laikmetiski satirisku tekstus kas svētā meldijā komiski skanēja:

„Ceļš ir mums apakš kājām,
Mēs traucam projām tikt
Uz fāterlandes mājām,
Še nevar vairs palikt.

Vairs neklausā tie bauri —
Ne mums, ne cienlgam;
Ar sveiku ādu cauri
Diezīn vai iztiksīm...“

Līdz ar brūkošo veco varu sāka pārkārtoties jaunā kārtība. Pagastos darbojās Rīcības komitējas, Tau-

tas tiesas, vai Samierināšanās kameras. Uz ceļiem dežurēja milicijas posteņi.

Ilgi itkā būtu atradušies m'iegā, spēji ļaudis bij pamodusiēs tieksme uz jaunveidības dzīvi.

Nodegas pagastā, kur Ricibas komitējas priekšnieks bij jaunais „Deģu“ saimnieks, viss traucās pārkārtoties ar sevišķu skubu. Nemitīgi uz pagastmāju gāja ļaudis — noskaidrot dažādus jautājumus, izsacīt vēlēšanos, gan prasīt padomu.

Viens jautāja:

„No cikriem gadiem tagad pēc jaunās kārtības, būs jāizņem pasēs?“

Otris:

„Man piedzimis bērns. Es negribu to pa vecam kristīt. Kā es viņam varu vārdu dot? —

Cits atkal jautājumu stādīja tā:

„Es gribu precēties, bet negribu laulāties. Kā tas būtu jādara? —“

Katru dienu bij nācēji un dažādi jautājumi. Sprūdis bij jau vecs partijas biedris. Par lietām, kas tieši neattiecās uz revolūcijas reālu cīņu, viņš pameta ar roku, — lai pagaidam vēl katris dara kā pats par labāku redz.

8. decembra rītā skrēja uztraucošas vēstis. Visi runāja par Nodegas novadu. Ziņa, posties cīņā pret „melno satņu“, strauji pāršalca lielu apkārtni.

Pirmie kājās traucas muižu kalpi. D ždzeldnieki, nīkrācnieki, vormsātnieki, briņķenieki, — sapulcēties devās uz Embūti, kā bij pārskrējusi ziņa.

Nīkrācniekus pulcināja Ricibas komitējas priekšnieks — jaunais „Drunku“ saimnieks — Jēkabs Rozentals. Līdz ar viņu uz Embūti devās muižas kalpi: Runčevici, Iesalnieks, Stepanskijs, Rozis, Grinerts, Saulītis. Pa ceļam pie Skrundnieku mājām piebiedrojās

saimnieces brāļi — jauni zēni — Fricis un Jēkabs Dzēvi. Citās mājās un citos ceļos pulcējās atkal citi.

No Diždzeldas muižas izbranca 2 ores pilnas piesēdušas kalpiem — Jānis Varžinskis, Jānis Valdenburgs, Jānis Kļaviņš. . .

Kāds katram gadijās ierocis, tāds uzmešs bij plecā, vai iebāsts bij kabatā. Kam nekāda šaujama nebij, tas drīzumā cerejā tādu iegūt, pagaidam izlīdzoties ar kādu improvizētu duramo, cērtamo vai sitamo.

Pie Embūtes baznīcas krogā risjuājas tautas sapulce. Runatājs bij Švarcis. Uz runas beigām viņš vārdus uzsvēra stingraki:

„Revolūcija iet plašumā. Nemieru liesmās deg visa Baltija. Strādnieki, kalpi, zemnieki — iet brīvības cīņās pret muižniecisko patvaldību. Tagad ir tikai sākums. Lielās cīņas mums vēl stāv priekšā. Tagad pirmais spēcīgais trieciens jādod pašai muižniecībai — mums jāiznīcina šī melnā „sotņa“! — “

„Izdedzināt kā lapsenu pundurus, līdz ar visām mācītājmuižām!“ sauca Embūtes muižas kalps Jēkabs Rabovicis, kas stāvēja ļaužu barā pie baznīcas sētas.

Sapulcei beidzoties vairāki simti darbazemnieki devās vajāt bēgošos muižniekus.

Gājiens virzījās pa lielceļu: brauca ratos, jāja zirgos, gāja kājām. Atsteigušies jau bij pat daži rubārznieki un lāšu-padurnieki.

Kad gājiens atnāca pie Eņķu krogā, priekšā jau atrada ļaužu baru, kas bruņojušies bij — bīsem, dakšām un kalēju kaltiem, dažādiem duramiem.

Kamēr izvīzējušies vadoņi sāka noskaidrot cik ir šaujamo un nodalīt spēcīgākos cīnītājus, — lielā steigā pa ceļu ieraudzīja lēkšojam kādu jātnieku. Kad tas piedrāzās krogam, izrādījās Nodegas kalps. Visi

skatījās, ko nu tas teiks. Kalps, atjemdamijs, ātri patāstīja, ka Nodegas muižā sabraukusi „melnā satņa” — laupa un slepkavo visu apkārtni.

Tās bij uztraucošas baumas, kas varēja nest arī sajukumu. Krodznieks Eduārts Eņķis lietas pareizāki zināja. Viņš bij arī partijas biedris, pie kura bieži satikās revolūcionārie darbinieki. Viņš sapulcē ņēma vardu, lai visu noskaidrotu. Runāja arī vietējais Rīcības komitejas loceklis Ērichis. Beidzot noskaidrojās, kā melnās satņas baumas radītāji ir bēgošie muižnieki, ar kādu zaldātu grupu.

Bēdzēji bij: Auderes Šrēderis — „Trakais Andernieks,” Nodegas mežkungs Hibenets un Nodegas Šrēderis, līdz ar ģimenēm; vēl Priekules mācītāja Boka abi dēli, kas katrs oja arī kā godapolicisti un ap 50 sakarus pazaudējuši, bēgoši dragūni.

Galvenie ceļi bij milicijas nosargāti. Pa novakari, pa mazājiem ceļiem viņi gribēja nokļūt uz Priekules staciju.

Īsā diena jau gāja uz beigām, kas steidzināja posties uzbrukuma ceļā. Gāja pa takiem, pa laukiem, līdz nonāca Nodegas birzē. Kam nebij ieroči, tie meklēja kokus, sāka laust rungas, milnas — gatavoja sīamos.

Birzes uzkalnā, kur ceļš, par kuru bij bēgļiem jābrauc, meta likumu un grāvji bij dziļāki, — nosprieda kā uzbrukuma vietu.

No japāņu kara bij kā atgriezies vietējais vaļenieks Kalniņš. Līdz ar Rīcības komiteju locekļiem tas rīkoja kaujas plānu. Abpusei ceļam norīkoja uzbrucējus noslēpties krūmos. Kā stratēģiju izlēma: braucējus ielaist aplenkuma vidū un tad visiem uz reizi atstāt paslēptuves, bet dažiem izšaujot brīdinājuma šāvienus — saukt, lai padodās.

Birzes sīkās audzēs noslēpusies uzbrucēju masa gulēja klusu. Tikai reti atskanēja kāds aizturēts kāšējiens. Nepagāja arī ilgs brīdis, kad uzmanība visiem sasprindzinājās. Aiz birzes stūra, no Nodegas muižas puses uz ceļa iesāka grabēt brauciens.

Pamazām troksnis nāca arvien tuvāk. Kā pārliecinādamies, vēl daži sāka aptaustīt savus ieročus. Līdzko braucēji jau tuvu bij aplenkuma vietai, negaidīti atskanēja pārāgris šāviens.

Bēdzēji iztrūkas. Visa karavāne tūlīt apstājās. Muižnieki instinktīvi ķērās pie revolveriem. Zaldāti rāva šautenes un izšāva birzē.

Revolucionāri arī vairs negaidīja. Maz jemot vērā attālumu, šāva naidniekiem pret.

Novakara krēslā birze sāka skanēt vienā troksnī. Daudz kludzēja skrošu platie lādiņi, pulvera dūmiem aizsmakodami visu birzi.

Skaļais kaujas troksniš atbalsojās tālā apkārtnē.

Iz Nodegas skolas izskrēja skolotājs Kārlis Vilmanis. Pagājis uz ceļa, viņš klausījās pāri laukiem, pāri muižai, kur novakarā, kaut kur meža ielokā skanēja kauja.

Skolotājs bij Rīcības komitejas loceklis; kā dienā ļaudis organizējās vajāt bēgošos muižniekus, to viņš zināja. Bet pēkšņais kaļa troksnis, viņam radīja baigu nojautu. Ātri viņš devās uz tuvējām Jaudzemu mājām un steidzīgi rīkoja ratus, zirgus, — lai brauc vākt ievainotos. Pats viņš devās atpakaļ uz skolu, gādāt par telpām.

Kaujas vietā vēl vienmēr sprāga šāvieni. Muižnieku karavāne šķita, kā lamatās iebraukusi. Arī zaldāti bij uztraukušies. Negribot velti savas dzīvības zaudēt, viņi tikai atšaudījās, kamēr braucēji grieza apkārt zirgus.

Uz šaurā ceļa notika juceklis. Griežot apkārt zirgus, bij jātura rati. Revolūcionāri pa krūmiem lida un šāva arvien tuvāki. Bet līdzko pajūgus izdevās apgriezt, visi bēgļi metās atpakaļ un pazuda tumsā.

T kmēr bij iesācis līnāt salts, ledains lietus. Revolūcionāri apskatīja kaujos vietu, — kritušu nebij; tikai mazdūšīgākie cīnītāji bij pazuduši.

Pāri simtam bij cīņas dalībnieki, kas notikumus pārspriest vēl devās uz skolasnamu. Sagāja pa visām skolas telpām. Sildoties istabu siltajā gaisā, viņi pārsprieda notikušo un nolēma vēl pārmeklēt Nodegas pilt.

Pulkstienis jau bij ap 10. vakarā, kad viņi devās atkal ceļā.

Pili vēl istabas oda muižnieku piesnēķtas, bet paši tie bij pazuduši bez vēsts. Kāds attapīgs kaujas dalībnieks zālē attaisīja klavieres; citi meklēja pēc viņa...

Bēgošie muižnieki tālu nebij tikuši. Ātri slēpoties, viņi bij iebraukuši Nodegas muižas tuvējā Jaunzemu kalpu mājas rījā. Tumsā viņi bēdīgi vadīja laiku, pastārpām lādēdami revalūcionāros laudis. Bet drīz viņi vēroja, kā gaiši sāk palikt parka vitoli un veļas atsarkuši dūmu loki.

Nakts bij salta un lietaina. Kā kalpu uzvara, pār pili pacēlās platas, vijīgas liesmas. Uguns kurējās nemītīgi, līdz no pils palika pāri tika mūri. Tā nodega Nodegas muiža.

Rīta agrumā padzītie muižnieki sāka bēgšanu no jauna. Pametot savus pajūgus rījā, viņi bēga kājām. Slapstoties pa mežiem, pa krūmiem, viņi iemaldījās Astes Zauru mājās. Zaldāti starp viņiem vairs nebij.

Piedraudot mājas puisim Venskavam, kas atradās pagalmā, viņi panāca, ka tos izveda uz ceļu, kas veda uz Auderes muižu.

Ap rijā atstātiem ratiem sapulcējās apkārtnes ļaudis. Ar Rīcības komitējas piekrišanu, izlēma mantas rodikālu likvidāciju: izūtrupēt — skolu un nespējniekus pabalstīt!

Turpat pie rijas notika vairāksolīšanas izpārdošana. Reiņu mājas rentnieks Kārlis Dreimanis bij pakāpies uz mucas. Rokā viņam bij āmars. Vienmērīgi skanēja viņa sausi runātie saucieni:

„Cik sola pirmo reizi? — Cik sola otro reizi? —” Solamo mantu viņš turēja rokā — lai redz visi solītāji. Bet āmaru cilāja līdz rakstā, izsaukdāms solīto sumu un reizu. Saucenus viņš vairākkārt atkārtoja, līdz beidzot, kad trešā reizā vairs pārsolītāja nebij, — āmaru piesita mantai un atdeva nosolītājam.

Divi bij mantas vezumi, kur vairāk bij veļa, drēbes, trauki, un citas sīkas lietas.

Nodegas Šrēderis nebij būvmeistaram samaksājis nopelnīto algu. To viņam tūlīt izmaksāja no ūtrupes naudas.

Ļaudis nāca, drūzmējās ap riju un solīja. Revolucionāro ļaužu veseris cilājās pa muižnieku saraustlo mantu, līdz nekā pāri vairs nepalika.

Nodegas kaujas vakarā blāzmoja vairāki uguns-sārti.

Ar 8. decembri dega apkārtnes pirmās pils. Izpamales novakarā cēlās baigs rēgs, kas reakcionāriem rādīja revolucionārās masas dusmas. Dega — Kalvene, Kalnmuiža, Sieksāte. Augstu pār mežu galiem

blāzmojās lielle sārta. Spilīgi šaudījās mēdošās uguns-
mēles, griežot naktstumsā steidzīgus dzirksteļu blākus.

„Kaŗš piltm, miers būdām!“ bij pacēlies ciņas
sauciens.

Kalvenes dedzināšanu jau tieši paziņoja dažas
dienas iepriekš. Tas notika svētdienas vakarā, 4. de-
cembrī, kad pie Kalvenes kroga piebrauca 2 ratos ap
10 revolūcionāri.

Kā svētdienas vakarā, krogā bij sapulcējušies
vietējie ļaudis. Viņi tērēja naudu un laiku pie šņaba
un alus glāzēm. Kroga alkoholiskā bufete vēl nebij
slēgta.

„Ko jūs te darat? Vai te kāda sapulce?!“
reizā gandrīz skanēja ienākošo revolūcionāru jau-
tājieni.

Ļaudis, kas pie galdiņiem omolīgi tērēja, sarā-
vās. Jautājieni bij noteikti un asi.

„Jūs, neapziņtie,“ klusumu pārtraucā ienācēju
vadonis — „tagad, kad revolūcija nesa drošus cīn-
tājus, jūs apreibinat prātu un ar savu naudu pildat
muižnieku un cara kasi!“

Vārdi izskanēja reti skarbi. Dzēršana pārtrau-
cās. Daudzi devās iz kroga tūlit mājās, kur vēl uz-
traukuš es stāstija notikumu.

Aiz bufetes stāvēja krodzinieks Tamnovičis. Bai-
līgi tas lūkojās, kad svešie devās pie viņa. Cieši ska-
toties krodzniekā, vadonis stingri teica:

„Tā kā šī ir pēdeja diena tirgoties ar reibino-
šiem dzērieniem. Krogs slēgts. Saprātāt?!“

Krodznieks apsoliņās ar alkoholu vairs netirgo-
ties. Saruna ar viņu vairs nenouka. Tikai vispārejī,

ienācēji vēl prasīja vai Šrēderis mājās. Viņiem ar atbildi pasteidzās kalējs Teniņsons:

„Ja, mūsu lielskungs vēl ir mājās.“

Revolucionāru grupa atstāja krogu un devās uz turpatējo muižu. Ļaudis jau tūlīt zināja stāstīt, ka atbraucēji ir no Skrundas puses.

Diena jau sāka zust — pelēka metās vakara krēsla.

Pie Kalvenes lielkunga bij iegājis vagāris Ādams. Runāja par rītdienās darbiem, vai pareizāki sakot, kas kalpu streika dēļ paliks nedarīts.

Kad muižas lietas bij pārrunātas, lielkungs ar vagāri sāka runāt tieši par revolūciju.

„Manam pilam nebūs tik viegl padoties,“ teica lielskungs fon Šrēderis, kas bij Somijas vācietis un runāja neparastā izloksnē.

„Kā tad, lielskungs, jūs koka pili nocietināsat?“ jautāja vagāris, uz ko lielskungs savukārt atbildēja:

„Manam pašam ir lab flint unt manam 3 dēlam ar ir to flint unt man 4 meit ar var jemt unt šaut...“

Šrēderis nedabūja savu aizstāvēšanas stāstījumu nobeigt, kad vagāris pēkšņi to pārtrauca:

„Vai, lielskungs, nu nebūs labi: sveši, bruņoti vīri nāk pa dārzu!“

Šrēderis pierāvās stāvus un steidzīgi pameta acis pa logu: turot šautenes zem rokas, vairāki vīri puslokā nāca pa dārzu. Muižnieka bravūra sabruka. Tik viņš vēl attapa, kā pieskrēja, aizbultēja durvis. Vagārim viņš vēl steigā teica:

„Tavam nebūs prom iet, citād viņ man vien var nošaut!“

Tomēr, palikt kopā ar muižnieku vagāris negri-

bēja. No durvīm viņš atrāva savu lielkungu un ko spēja, metās ārā.

Kad vagāris lielos lēcienos pa trepēm nolēca sētā, priekšā jau bij revolūc onāri.

„Kas tu tāds esi?“ tūlīt viņš saņēma jautājienu.

Vagāris bij gaļa auguma. Tai pašā skriešanas joni viņš noplēka ceļos.

„Žēlojat manu dzīvību,“ viņš izmisis sauca, „manas sievas un bērnu dēļ!“

„Ko tu, spiegs, pie muižnieka dartīji?“ bārgi viņam prasīja svešie.

„Nē, nē, es esmu muižas vagāre, biju runāt par darbiem.“

„Kas tu isti esi par putniņu, mēs jau zinām. Bet šoreiz — nu, vēl tā palaižam.“

Pa muižas pagalmu vagāris aizskrēja lielā steigā, domādāms, ka nu lielkungam gals tā, kā tā klāt.

Šautenes turēdami pa priekšu, revolūcionāri iegāja istabās. Pretoties neviens neuzdriksēja. Tikai lielmāte no lielām dūsmām nokrita uz sofa; galvu viņa iespieda spilvenā, lai nekā, neredzētu un nedzirdētu.

Revolūcionāri pa visām istabām meklēja kopā ieročus. Kad visi atrastie bij sakrauti uz galda, vadonis vēl Šrēderim stingri jautāja:

„Vai te ir visi?“

Lielkungam trīsēja rokas. Viņš lēni gāja pie klavierēm, pacēla vāku un izvilka ar lodi šaujamo šauteni.

Ejot projām revolūcionāru vadonis vēl pagriezās pret Šrēderi:

„Mēs tev to utubūdu nosvīlinātam; bet te iekšā vēl ir kalpotājiem mantas. Dedzināšana paliek uz citu reizu.“

Muižā palikt Švēderis baidījās. Visa ģimene pa kājās ratos, lai aizbēgtu Liepājā un dotos uz Jelgavu. Nākošā dienā lielkungs vagarim teica:

„Tavam būs jāt man līdz pa sarg!“

„Ne, zēlīgs lielkungs,“ šļupstēja vagāris, „mana dzīvība jau vienreiz man šķiņķota; es jūs sargāt vairs nedrīkst!“

Celā uz Liepāju lielkunga ģimeni pavadīja mežsargs „Kurstiķis“.

Dienas steidzās.

8. decembris bij ceturtdiena, kad novakarā Kalvenē ieradās ārpagastu revolūcionāri, lai nodedzinātu lielkunga mitekli, kā bij jau teikuši.

Kad zilē kaudzē krāva mantas un rikojās laist uguni klāt, dārza puisis Krauzis, kā lūdzot teica:

„Tās klavieres gan nevajadzētu dedzināt; dodāt tās man!“

„Nu, tad vāci laimīgs“, paskatījies jaunā puisī, teica kāds no revolūcionāriem.

Dārza puisis bij priecīgs. Viens viņš vilka klavieres — pa durvīm, pa trepēm, līdz izdabuja sētā.

Notumsā atspīdot ugunsgrēkam, muižā, kā uz signalu, saskrēja apkārtnes ļaudis. Aizdedzinātāji jau bij aizbraukusi, atstājot muižnieka mitekli liesmu varā.

Pagrabu stāvs bij mūra, kas tik ātri neiekārsa. Ļaudis lauza vaļa pagraba durvis. Meklēja vīnu. Uzgāja arī dažas mucas. Citi vēla ārā, citi sita vaļā. Rūcošās ugun priekšā visi drūzmējās ap mucām. Viena vietā apkārt sāka mētāt lielkunga gurķus.

Cits ļaužu pūlis sastāja ap klavierēm — mēģināja toņus. No bojā ejas puisim neizdevās klavieres paglābt. Kāds bij sameklējis cirvi. Smagās aprautās skaņās

trīsēja stīgas, kad cirvis sāka sisties pa klavieru virsu.
Vēl brīdi vēlāk un gabalus svieda sāta liesmās.

Revolūcija gāja savvaļas ceļu.

Spēji par kustības centru izauga Rudbārži, kur dažas dienas krustojās pat tālas apkārtnes ļaužu gaitas; brauca arī vaiņodnieki, pampaļnieki, snēpelnieki.

Rudbāržos liels bij spirta brūzis, kas līdz ar revolūcionārās varas dienām, bij pieražojis pilnus rezervārus. Muižas komiteja, kur priekšsēdētājs bij kalps Vilerts, vērtēja alkoholu, ne no medicīniskās, bet saimnieciskās puses. Spirta izpārdošana solīja muižas budžetam lielus materiālus ienākumus. Kāpi sargāja brūzi, lai neviens to nepostītu. Tas not ka arī, kad kādu vakaru pēc mtiņa pie Rudbāržu skolas, līdz ar 4 palīgiem, partijas Saldus centra propogandists Stepe devās brūzi „izlaist.“

Beidzot, muižas komiteja pasteidās spirtu izpār-dot. Maksu nolikā vairumā, mazumā, — no 16 līdz 20 kapeikām stopā.

Alkoholu, kā organisma postošu indi, plašāka ļaužu masa vēl neizprata. Neapzinājās kamdēļ, bet gribēja apreibināties.

Uz Rudbāržiem ļaudis sāka doties no malu malām; gan kājām gan braukšus — kā dienu tā naktī. Kā drudzis bij sagraibis ļaudis. Nāļķi — kā parasti spirtu sauca — pirka, dzēra, streipuloja, ālējas, — krita, gulēja zemē.

Nāļķi gan neša, gan veda; pudelēm, krūkām, karlīnēm, enkurēm, drunešiem, vērpelēm un citiem

traukiem. Dzēra un priecājās par lētumu, ko devusi cīņa pret muižu. Svinēja, ka lielus brīvības svētkus.

Rudbāržu kalps Vilmanis arī bij izdarījis iepirkumu. Pa taku viņš gāja uz mājām. Kābatās viņam bij 2 pudeles, pār plecu pārsviestā maisā — enkurite un priekšā — maisa saitē vēl iesieta karlīne.

Aptiekas birzītē viņš apsēdās; ņēma pudeli — vilka pa malkam, līdz iztukšoja. Tad viņš cēlās mājās gājienam. Bet līdzko svieda nesamo plecā, karlīne piesitās enkurītei un saplīsa. Krītot vēl sadauzīja otra pudele. Sīvais, reibinošais šķidrums izlēja pa sasalušo zemi.

Par tādu postu Vilmanis ļoti saskaitās; dzērmais vairs tik bij, kā enkurītē. Lai nelaimi ātrāk aizmirstu, viņš sita vaļā enkures spundu un dzēra, līdz taka malā palika guļot — nejēdzot vairs ne rītu, ne vakaru.

Pelču „Spala” saimnieks, piepakājis ratu redelles ar dažādiem traukiem, brauca no Rudbāržiem mājās. Ko ceļā viņš pazīstāmu satika, ar to tūlīt sadzēra un slavēja, ka labs. Viņš bij sasārcis un izskatījās priecīgs. Tūvāk pazīstāmiem viņš jautāja:

„Kur tu brauksi?”

„Uz Rudbāržiem!” tas atbildēja.

„Nu tad steidzies, — šodien vēl tik dos!” Spals skubināja un brauca tālāk, kamēr negadījās cits pazīstāms.

Tā braucot daudzi apdzērās, ka nezināja vairs mājas. Tie maldījās pa laukiem, mežiem — līdz izkrita iz ratiem. Kad atkal pamodās, gāja meklēdami zirgus.

Tāšu-Padures mežakalps Teichmanis bij iecirtis kājā. Sapulcēs piedalīties viņš vairs nevarēja. Sievu

viņš aizsūtīja uz Rudbāržiem, kas viņam pārnesa 4 blašķes. Kalps apķēris blašķes kaklu, it priecīgi izsaucās:

„Nu es arī varēšu revolūciju svinēt!”

Kalvenes saimnieki — Rodze un Tiesnesis — salika naudu kopā un aizbrauca uz Rudbāržiem. Uz slēpēm viņi „Rodzēs” pārveda veselu rezerves vāti — 525 stopus, ā 16 kapeikas. Vāti atstāja vāguzī uz slēpēm. Vātes galā bij misiņa krānis.

Istabā uz galda vienmēr stāvēja: māla krūza ar nāliķi, sprukstēs cepti rāceņi, siļķu šķivis un pus-kukulis maize. Dzērt dzēra visi mājenieki un cienāja katru, kas ienāca. Par 20 kapeikām stopā — dzērienu pārdeva arī tālāk, kas paši netika Rudbāržos.

Kalpu galā dzīvoja kokamatnieka tēvs — ve-cais Bergis. Pie viņa gultas uz krāga stāvēja enku-rite. Pats viņš gulēja reibuma miegā. Bet tiklīdz pamodās, tūlīt atkal pa spundu sasūcās un gulēja atkal. Arī visi citi bij sadzērušies, kā miglā. Vairākās mājās dzīvoja kliegdami.

Maz-Dzeldas kalps Jūlijs Diķērts arī bij sasū-cies nāliķi. Uzvilcis Šrēdera kažoku un velteņzā-bakus, ar šauteni kaklā, viņš kalpu sievām stādījās priekšā: „Vai pazīstat baronu Srēderi?! —“

Notiekot muižu streikam, labprāt vairs negri-bēja stārdāt māju algotais darba spēks. Vairākās vietās — puīši, kalpi nerēķinājās ar saimnieka gribu-

Kazdangas Soģu mājās bij jauni puīši — Mār-tiņš Kondrāts un Ernests Zomers. No pilim viņi bij sagādājuši vīnu. Saimnieks jau bij izsūtišanos ceļā. Saimniecei viņi teica: „Mēs te rīkosim balli!” Viņi vēl nopirka sirupu un meitām lika izcept baltmaizi. Saimniece neko aizstāt nedrīkstēja. Dienas vakarā

sanāca apkārtējo māju aicināti puisi un meitas. Spēlēja, dejoja, dzēra, dziedāja cauri visai naktij.

Līdz ar revolūcijas haotisko virpuli risinājās apzinīgi virzīta cīņa. Arī alkoholu zinātniski vērtēja, ka plašu masu postošu indi. Lai ļaužu neapzinīgā daļa nepiedzērties, nedarītu aplamības, — Ricibas komitejas slēdza krogus un brūžos saražoto spirtu iznīcināja.

Každangas brūzi izlaižot stingri klātstāvēja pagasta Ricibas komitejas locekļi Brantēvcis un Grinvalds. Spirts iztecēja pa zemi, pa lielceļa grāvjiem.

Sakulejas brūža strādnieki streikā pārtrauca darbus. Bet darba vadītāju, kas bij rupjš izdzinējs — iebāza maisā un veda ar ķeru — gāst Tebrā. Citā reizē ieradās jūrkalnieši, kas brūzi izdemolēja — spirtu izlaida pa zemi.

Alšvangā —

visu svēto dienā darbu masas brīvības gājiens devās uz „Tiesas kalnu.“ Dziedāja „Kas paši staigā driskās...“ Reizā nesa 1 melnu un 2 sarkanus karogus — i partijas i vienības biedri.

Nonākot „Tiesas kalnā,“ kur dzimtskunga Švērinā laikā — 17. g. s. sāk. — uz nāvi bij notiesāti 2 sacēlušies muižas kalpu vadoni, lielā ļaužu masa klausījās revolūcionārās runas. Ēdoles skolotājs Kreims bij sacerējis baladi. To dziedāja „Saulīt' tecēj' tecēdama“ meldijā.

Nāves soda izpildīšanas vietā kuplis bērzs līgani uz leju lieca zarus. Apkārt bija 3000 liela ļaužu masa ar brīvības sajūsmu un cīņas sparū. Bet lejā izplētās muižas lauki ar rījām; rēgojās pils akmeņa torņi, krogs un baznīca.

Vēlā rudenā gaisā vējš iznesa balades sēri dziedātās skaņas :

„Bija sūri bēdu laiki
Mūsu mīļā Latvijā;
Ozoldēli, Liepu meitas
Tvika grūtā vērzdzībā...”

Tāšu-Padures Rīcības komiteja,
kur priekšsēdētājs bij Švarcis, uz Aizputi aizsūtīja 4 vīrus — tiesāt Hugo Kūnavu, iesauktu „Pīļicki.” Viņš bij žīds un kā uzpircējs stāvēja pilsētas nomalē uz ceļiem. Apvainots bij, ka izprāšņājis ļaudis pār muižu streikiem un ziņas itkā sniedzis reakcionāriem.

No apvainojuma „Pīļickis” kratījās nost. Netikuši skaidrībā, atbraukušie revolūcionāri to veda sev līdz uz Tāšu-Paduri.

Ar saistītām rokām uzpircējs gulēja ratos. Izjutot revolūcionāru varu, viņš ceļā dziedāja „Sarkanā karoga” pirmo pantu, ko bij iemācījies bieži ļaudis dzirdot dziedam. Savā īpatnējā izlokšnē viņš gaudīgi vilka :

„Mirkst as'ru plūds zeme plašā,
Mums visa dzīve ciniņš smags;
Bet drīzi, drīzi gaitā aša
Pār zemi tiesas diena nāks.”

Sevišķi pēdējās 2 rindas, kas tieši uz viņu zīmējās, viņš ar uzsvaru vairākkārt atkārtoja. Vedēji viņam ļāva vaļu. Par viņu tiesas diena jau tiešām bij atnākusi.

Vārtājnieki, gaviesnieki,
virdzenieki, bārtenieki proklamētā satiksmes streika dienās devās uz dzelzceļa līniju. Stārp Sustu skolu un Valceri izplēsa slīedes. Uz dzelzceļa pārtrauca katru kustību. Divas dienas bij apšaudīšanās ar zaldātu grupām.

Aizviķos,

kas atradās pašā leišmalā, kadu dienu bij liela tautas sapulce. Bez atbraukušajiem runātājiem, par cīņas vajadzībām runāja skolotājs Sīmanis Kārklīšs un Rīcības komitejas sekretārs Antons Švenis. Viņi bij draudzībā ar tuvējo Gramzdas skolotāju — rakstnieku Sudraba Edžu, kas arī Aizviķos bij turējis revolūcionāru runu.

Kad sapulce beidzās, pie vaļeniema Kļāva Siliņa piegāja propogandisti — Vaiņodes Dekšnieks un Priekules Štrausis. Braukt uz Palangu: pārvest atsūtītos ieročus — Dekšnieks sarunāja Siliņu.

Pāris dienas vēlāk Palangā kāds vācietis Kleins no kāda pagraba Siliņam izdeva 2 kastes un vēstuli, savukārt, līdz. Pa kontrabandistu tekām un malas ceļiem — kastes ar 180 šautenēm Siliņš noveda Rudbāržos. Tur saņēma ātkal cits, kas vēda tālāk uz Skrundas, Saldas pusī.

Ieroču jautājums vienmēr bij degpunktā.

Muižās un visūr citūr rekvizētie ieroči maz atvie-toja vajadzību. Pēc šautenēm cēlās tūkstošiem rokas. Katris vecās varās pretinieks centās iegūt, vai pagata-vot kaujas rīku.

Kādā dienā bij izgājusi ziņa, ka Alšvangā dalis ieročus, kas pie Pilsbergas no kuģa nocelti malā. Kā gada tirgū Alšvangā sabrauca ļaudis. Tomēr ieroču nebij. Jūrā kuģis nebij piestājis, bet aizbraucis pie Dundagas un tad kautkur Sāmsalā.

Vēl liels bij gājēns uz Jāteli — gaidīt, atbrūņot „melno sotņu,” kas izrādījās revolūcionārās psihozes baumas.

Pār Skrundu

savā reizā pāršalca vēstis par „melno sotņu.” Ļaudis cēlās. Rekvizēja ieročus. Bruņojās. — Pie

Lāča kroga, kur visi saradās, noturēja apspriedi. Skrundas muižas komitejas loceklis Juris Ezis bij droša, noteikta rakstura. No sapulces viņš vāca kopā spēcīgu grupu, lai dotos uz Pampāļiem izzināt baumu pamatu. Pa ceļam saraustīja tālruņa vadus.

Pampāļos noskaidrojās, ka baumām pamatu bij devis mežkungs Ukste. No Reņģu stacijas tas bij pārvedis kādas kastes — itkā centrifūgu daļas. Dienu iepriekš vietējie revolucionāri mežkungū bij kratījuši un atraduši dažas jaunas šautenes. Tas bij radījis aizdomas, ka kungi organizē kādu „zelbstšucu“ resp. — „melno sotņu.“ Skrundeniekiem ierodoties mežkungumuižā, — ezernieku, kursišnieku, pampāļnieku revolucionāri par otram lāgam jau meškungu kratīja. Atrada atkal ieročus. Nedaudz dienās kratīšanas bij atkārtotās jau 6 reizas, kas kopā deva: 14 šautenes, 11 revolverus, 1520 patronas.

Rekvizēt ieročus

sieksātnieki bij sagājuši sava kunga muižā. Barons fon Firks atteicās dot atslēgas — turpināja spēlēt kunga lomu. Jaunais saimnieks „Beņķītis“ — Simanis Šmits, kas bija pagasta Ričības komitejas priekšsēdētājs, necieta barona tielēšanos. Viņš lieki vairs to nejautāja.

„Ej sagriez vices!“ starp rekvizātoriem, viņš teica krietnam vaļeniekam — Vitolu Žanim.

Pagāja īss brīdis, kad kārkļugriestas vices bij klāt. Barons saprata. Tūlīt deva atslēgas. Redzēja, ka pēriens neizbēgams. Vēl muižā parādījās urjādņiks Reimanis. Tam atjēma zobinu, norāva poljetes. Ne vairs urjādņiks, bet milicija bij pagasta kārtībās vara.

Ari Diždzeldas barons Turnavs bij nepaklausīgs. Tadēļ kalpi viņam piesprieda miesas sodu.

Daudzās vietās kalpi darīja muižniekiem to, ko gadu simtus no tiem bij pieredzējuši.

Smagi cieta arī septītais bauslis, ko no Babiloņes valdnieka Hāmurabi 850 gadus vēlāk bij patapinājis izraēliešu dieva Jehova kults.

Laikmets izvirzīja jaunas morāles, jaunas etikas normas.

„Tie ir mani un mana tēva sviedr!“ ieica Tодаišu muižas kalps, apsēdies uz kalpmājās pārnestā barona krēsla.

Rīta agrienā Nodegas kādās mājās iegāja kaimiņš.

„Vai tu vēl guli,“ tas jautāja saimniekam, „es jau biju Ušaiķos un pārnesu pēles, ka visa mana ģimene var gulēt pēlēs.“

Nodegas nabaga mūrnieks Zubovs, kas agrāk bij jautājis, „kas tad isti ir tie socialisti,“ — ātri likās visu sapratis: jāja zirgā, apjozies kungiem atjēmtiem ieročiem. „Baronos,“ kur agrāk viņš pazemīgi bij darbu meklējis, droši iejāja sētā. Saimniekam pasviedis pavadi, viņš strupi teica:

„Paturi zirgu, es iešu istabā brokasti paēst!“

Vajadzība negaidīja.

Ieroču trūkumu pa daļai sāka izpildīt pagastu kalēji. Rikoja cilindra bises, kala šķēpus, zobinus un arī bruņas.

Apriķniekiem kala Mazdzēves kalējs Heņķūzēns. Izveidoja kātā dzenamus četrstūrainus piķus ar trīsstūra smailu galu. Sastādījušos „kaujas družinu“ ap 40 vīru vadīja dienējis zaldāts Indriķis Freilībs.

Krusāt Drogās kala kalējs Fricis Reinbergs.

Alšvangas kalējs Veichelis vēl darbojas kā ķīmiķis — gatavoja šaujampulveri. Cīņa prasīja visu.

Vērgales vecā pagastnamā
bij sabiedriskās dzīves centris. Notika mītiņi pret
patvaldību, muižu, baznīcu, krogu. Kustības priekšgalā
bij namdāris Kaspars Rozentāls, būdnieka dēls Er-
nests Kārklīšs, Ķeiru māju jaunais saimnieks Andrejs
Āronšs, Grāvu māju rentnieks Jānis Tamužs, kurp-
nieks Jēkabs Seskis . . .

Kādā sapulcē, kur par milicijas vadoni izvēlēja
Kārklīņu, nolēma atbrūņot muižas pārvaldnieku Gro-
tūzi, kas bij rupjš ļaunu zkalpinātājs.

Vēl rīta tumsā milīči devās ielenkt Vērgales pili.
Durvis visas bij cietī. Radās padoms: ērbēgi no gul-
tas piecēla kādreizējo muižkungu — veco Frici lika
iet pie Grotūža, lai aiz viņa tūlīt tiktu pilt. Tomēr
tas neizdevās. Vagāris Niedalis bij uzbrukuma noru-
nu noklausījis un darījis muižkungu uzmanīgu. Re-
volūcionāru sagaidīšanai muižkungs jau bij sagatavo-
jis — apbruņojis savus kalpotājus, līdz ar visām
istabasmeitām.

Līdzko milīči sāka klauvēt nobultētās durvis, pa
logiem atskanēja šāvieni pret. Milīči — mūrnieku
Eichvaldu ievainoja kājā. Abpusēja apšaudīšanās pils
logos izgāza vairākas rūtis.

Vēl dienas rīta pusē Grotūzis bij slepus aizlāi-
dies. Pili ieguva vairākus ieročus. Biedrības mājā tos
kārtīgi pēc saraksta izsniedza pagasta milīčiem,

No Planīcas, Vārdupes, Snēpeles —

masas revolūcionārā daļa kādā agrā svētdienas
rītā devās boikota gājienā uz Turlavas pagasta Lipai-
ķu baznīcu.

Mācītājs Grīners bij raksturīgs savu amatu brāļu
reprezentants, kas deguna balsi gaši vilka sprediķi.
Lielajā draudzē maz viņš bij ieguvis zimpatijas. Pats

valdīja mācītājmuižu, bij muižas rentnieka dēls un savā „garīgā” darbībā sekmēja muižniecības patvaldniecību.

Rīta notumsā sanākušie demonstranti novietojās tuvējā Turlavas skolā un pagasta mājā. Snēpeles kalējzeļļi — spēcīgais Jēkabs Ķemlēris un Krišis Jurvīcis apmetās skolā. Līdz ar vēl dažiem, ceļā viņi bija devušies agrā, tumšā rītā.

Planīcnieku priekšgalā pa lielceļu brauca Rīcibas komitejas rakstvedis Jānis Endrups. Ratos plīvoja sarkans karogs, kas iepriekšējā naktī bij kā šūdināts.

Mācītājs jau pa gabalu ap baznīcas valli redzēja ļaužu baru. Līdzko viņa divjūgs gribēja pa vārtiem iegriesties baznīcas laukumā, priekšā aizstāja ļaudis — nelaida.

Iz ratiem mācītājs izkāpa vaļņa ārpusē, ka visi „mirstīgie.” Pretsaucīenu saņemts, viņš devās uz „reiskambari”. Baznīcas laukums, i baznīca bij boikotu masas aizņemta. Mācītājs pie vārda netika. Pret viņu nolasīja boikotu. Visas draudzes vārdā baznīcu izziņoja slēgtu.

Kučieris jau zirgus bij aizbraucis atpakaļ uz muižu. Mācītājs pa dubļiem aizgāja viens.

Pie baznīcas vārtiem radās piesprausta vecās lūgšanas lapiņa ar laikmetisku izveidotu saturu:

CARA PAVALSTNIEKA

„TĒVA REIZE“

Mūsu Tēvs, kas Tu esi Pēterburgā. Nolādēts lai ir Tavs vārds. Tava valstība lai sagrūst un Tavs prāts lai ne ellē netiek izpildīts. At dod mums mūsu maizi, ko Tu mums esi nolaupījis. Un samaksā mums mūsu parādus, kā mēs līdz šim maksājam Tavus parādus, bet atpesti mūs no tās jaunās Plēves politikas un viņa valdišanās lāstiem dari galu Bet Tu, kas esi vājš garā, spēkā un valdišanā, — prom ar Tevi visā mūžībā. Āmen!

Rīgā, 18. aprīlī 1905. g.

L. S-d. Str. Part. izdevums.

Maksā 1 kap.

Citā dienā bij tautas sapulce Urdangā, kur runāja skolotājs Dauberts. Runā viņš droši apgaismoja reliģiskus jautājumus. Zinātniski, vēsturiski viņš pierādīja, kā nekāda dieva nav, — atkārtoti norādidams uz mārticīgi muļķīgām iedomām.

— Ļaudis pamazām sāka saprast, ka reliģijas ir radušās tautu primitīvās attīstības pakāpēs, kad nebij vēl zinātnes, kad ļaudis, meklējot izskaidrojumu dabai un sapņiem, — izdomāja dažādas mistiskas teikas, radot dievībai un reliģijai pamatu.

Sapulcēt beidzoties, lielā ļaužu masā cits caur citu runāja:

„Atcelts ķeizars un dievs! —“

Muižu vispārējais streiks

bij turpinājies jau 7 dienas, kad Aizputē atgriezās barons Štempelis, paziņodams, ka Kurzemes pagaidu gubernātors — Liepājā — izsūtīšanas pavēli atcēlis.

Bij jau 8. decembris. Tūlīt „Birojs“ izlaida uzsaukumu, ar vairākiem saistošiem noteikumiem:

„1. Vispārējo streiku izbeigt, bet visiem spēkiem tomēr turpināt partizāņu cīņas.

2. Tās muižas, kas pamestas no īpašniekiem un pārvaldniekiem, pārņemt sabiedrības īpašumā.

3. Divas paralelas valdības neatzīt. No vecām pagastu valdēm, vadību pārņemt Rīcību komitēju rokās.

4. Veco tiesu vietā vēlēt jaunas, kurām jātiesā pēc labākās sirdsapziņas; spriedumu pāršūdzība padota vispārējām sapulcēm.

5. Vecos parādus neatzīt; vietējām vajadzīgām personām — ierēdņiem — var izmaksāt nesāņemto naudu tikai tādā gadījumā, ja sabiedrība atzīst, ka viņi to ir nopelnījuši.

6. Raudzīties uz to, lai visi tie, kuriem ir ieroči, būtu organizēti; vākt ieročiem naudu un gādāt visu iedzīvotāju apbruņošanu.

7. Neskaidrības, kādas rastos pagastu mežsaimniecībās, izspriež apriņķa Birojs; uz priekšu mežu izciršanu lielos apmēros nepielaist.

8. Neatzīt nekādu aģitatoru rīcību, kuri nenāk caur vietējām organizācijām, uzstāties pret naudas izspiedējiem un apspiedējiem."

IV. ESKADRONI UZ KULDĪGU

Pilskalna mūros bij dzīva rosība.

Aizputes garnizona dragūni gatavojās ceļam. Baigās jausmās zaldāti vēroja apkārtni, kad līdz ar vakara tumsu pret Aizputi atkal pacēlās muižu ugunsgrēki. Platās liesmās dega — Pērbone un Pūņi.

Masu revolūcionarais spars vēl vienmēr auga. Atkārtoti notikās — dzelzceļa, telegrāfa vispārējs satiksmes streiks. Lejaskurzemes kaņaspēka daļas zaudēja ar gubernas pilsētu Jelgavu katrus sakarus. Nesāņemot vairs nekādas rīcības pavēles, Liepājas komendants sevi izsludināja par Kurzemes pagaidu ģenerālgubernātoru. Viņa padotībai ietilpa arī Aizputes kaņaspēka daļas, kur skaitījās ap 500 zaldāti — kājnieki, jātnieki.

Pastāvīgās bailēs par augošo revolūcionāro varu bij Aizputes garnizona oficiēri. Baiļojās arī, ka zaldāti drīz nepāriet revolūcionāru pusē. Jau ar 1. decembri, kad aizsākās muižu streiks, kaņaspēka daļas pārvietojās vecajā bruņnieku pilsē, kas atradās pret pilsētu — Tebras otrā krastā, kur gaņām veda iela uz staciju un pa kreisi nogriezās ceļš uz Liepāju.

Pils bij sāкта celt 1249. g., kad gadu iepriekš kristīgie bruņneši bij iekarojuši Kuršu Aizputes koka

celtu pili. Tai pašā vietā — uz Tebras stāvās kraujas drīz viņi uzmūrēja biezu mūru drūmu celtni — baznīcu, kur spieda ar varu: lūgt un bīties savu, no jūdiem aizņemto un „trīsvienoto“ kuršiem svešo dievu. — Tebra likumoja lejā. No krasta uz krastu pretīm pacēlās akmeņa pils un baznīca, kā pazemošanas un varas cietokšņi.

Platā pils sēta ar augstiem akmeņu mūriem, ko nebij paspējis sabeigt laiks, vēl bij droša nometnes vieta. Pils dienvidu puse atradās zem jumta un bij pilnā ledzīves kārtībā. Tomēr arī šē garnizons nejutās drošs: i dienas, i naktis vadīja zem ieročiem.

Aizputes komandanta pārziņā vēl skaitījās Kuldīga. No turienes pirms pāris nedēļām zaldātu nodaļa bij atkāpusies, nepagūstot līdzī pajemt rentējas kasi. Vecais garnizona komandieris par to vienmēr bāžījās. Viņš domāja ka revolūcionāri naudu brīvi izlietos ciņas vajadzībām.

Beidzot komandieris bij izšķīries: rīkoja ekspedīciju. Vēls jau bij vakars, kad ceļam bij gatavi 50. Irkutskas dragūnu pulka 2 eskadroni. Maršrūts bij Kuldīga — mēģināt evakuēt kasi ar vairāk ka 1.000.000 rubļiem. Par ekspedīcijas komandieri bij izraudzīts vecākais kornets — ritmeistars Albovskis.

Pulkstens vienos naktī — 10. decembra agrā rītā izjāja eskadroni.

Viss bij sarkots ar aprēķinu, ar zinamu stratēģiju. Lai maldinātu ļaudis, jātnieki devās pa Ventspils lielceļu. Kā ceļu un vispārējo apstākļu labi pazinēji līdzī jāja aprīnka policijas godapolicisti, kas skaitījās arī kā papildu jaunākie palīgi — Roberts-Brēdrichis un Ulrichs Klopmanis. Pēdējais bij To daišu muižas barona dēls.

Ceļš sniedzās pie 40 km.

Tumsa un piesalušais atkusnis kavēja ātru gaitu. Jāšana nebija izdevīga — ledāini asie gruveži skrambāja zirgiem kājas. Tomēr ekspedīcija neatlaidīgi virzījās uz mērķi.

Pie Todaišu muižas eskadroni sāka pārorientēties uz Kuldīgas ceļu. Pa maziem meža ceļiem, pa takiem — dragūni devās uz Planīcas sudmalām, Kalnu muižu, Mežgala mežsargmāju, līdz tuvu pie Taurkalnes viņiem atklājās skats lejā uz Kuldīgu.

Ne sirmi meži, ne tauri še nebij; sīks, pelēks ceļš — Kuldīga-Aizpute izlocījās pa kalnainu vietu.

Bij jau pavēls rīts.

Uz brīdi dragūni pietāja ganību priedelēs — atpūtināt nogurušos zirgus. Tad viņi atkal kāpa seglos. Pie kroga pārjāja lielceļu un pa malas ceļu, kas veda gar Vintlēra tūku fabriku — sāka lēkšot pilsētā.

Kuldīga skaitlīgas arī rūpniecības pilsēta.

Stipra bij nelegālā strādnieku organizācija, ko vadīja p. j. „Kuldīgas Centra Komitēja“ Vēl nodibināta bij „Kaujas družina.“

Komitējas vadonis bij Šepte, kuŗa vecākiem pilsētas nomalē piederēja mazs namelis. Bet kaujas družīnas organizētāju bij atsūtījusi Liepājas Komitēja, sauktu — Bezvārdi. Kaujas nodaļa drīz izvērtās par drošu cīņas vienību, no kuŗas sāka bailoties i civilā i policejiskā vara.

Kad naktī, no kaujas organizācijas locekļa uz postena bij nošauts kāds gorodovojs, — no rīta 27. novembrī Kuldīgā izbeidzās vecās kārtības vara: gorodovoji atteicās stāvēt uz ielas un nolika ieročus.

Pristavs un aprīnķa priekšnieks vairs nezīnāja ko iesākt. Lielās bailēs bij arī namsaimnieki un

bodnieki. Tai pašā dienā, ple gorodovoju noliktiem ieročiem, sāka ķērties pilsētas aizsardzības milicija, kas rekrūtējās no daž nedažādiem progresīviem ļaudīm. Pilsētas aizsardzībai aprīnka priekšnieks labprāt ieročus atvēlēja; jo ļaudis bij paraduši runāt dažādas baumas, par visneticamākiem iebrukumiem un melnām sotņām.

Ātri radies masas saviļņojums gāja soli tālāk — izteica neuzticību pilsētas valdei. 22. novembrī sastādījās pilsētas pārvaldes pagaidu komisiju. Pilsētas galva Ādolfijs bij apvainots daudz pātvarīgās rīcībās.

Vecā vara vēl tik vienkārši neizbeidzās. Amatos vēl atradās augstākā policija, tiesa, cietums uz zaldāti.

Bet līdz ar katru masas soli plašākā jomā izgāja slepeni organizētās strādniectības vara. Un līdz ko zaldāti atstāja Kuldīgu, Centra Komitēja sāka atklāti rīkoties, darbībā pārejot uz „Rātsnamu.“ Dzīvokli tūlīt arestēja pristava palīgu Detlovski, kas bij pārcelts no Jelgavas, kur tas 5. jūlijā uz Konstantīna un Skrīvera ielas stūra bij nošāvis partijas biedri Rūdolfu Dziinu. Pēc dažīm apcietinājuma dienām Kuldīga, to slepus nogādāja Liepājas Komitējas rokās.

Ka no Aizputes gaidami Kuldīgā dragūni, Komitēja bij saņēmusi brīdinājumu. No Aizputes jau dragūni bij mēģinājuši jāt 8. decembrī, bet bailes no uzbrukuma, jāšana bij atlikta drusku vēlāk.

Ar 8. decembrī Kuldīgas revolūcionāri sāka enerģiski rīkoties, lai visu pilsētas varu pārņemtu savās rokās. Kaujas družīna, kas iesaukta bij arī „Bezvārda šaika,“ devās ieroču rekvizācijā uz Grauzdupes muižu.

Bij jau otra diena, 10. decembra agris rīts.

Zeme jau tuvojās pretsaules pagriezienam, kad pa Ventas augsto ķieģeļloku tiltu pilsētā atgriezās ieroču rekvizētāji. Līdz ar Bezvārdi, nāca kaujas družīnas galvenais spēks: Jānis Birķenbergs, Alberts Birķis, Kārlis

Sakālis, Jēkabs Putniņš, Jēkabs Gauša, Ādams Leismanis, Andrējs Tetēris. Aleksandris Štempelis, Janis Pētersons, Jānis Vērnāts, Indriķis Baumanis, Krišis Danilēvičs, Juris Žūkovskis, Indriķis Mileris, Jānis Deļļa, Gustavs Marķevičis, Juris Petrovičis.

Parnākot pāri tiltam, pilsētas dārza stūrī kaujnieki apstājās pie atceltā pilsētas galvas Adolft nama. Izmaiņlījās nedaudz vārdi, un daži tūlit devās namā. Pēc Isa brīža, kad kaujnieki atkal iznāca, reakcionārais galva, smagi ievainots, bij palicis guļot-trepēs.

Tālāk kaujnieki devās uz Kalna ielu — arestēt pristavu Bušu. No visām pusēm viņi apstāja namu, bet durvis neatdarījās.

Ar saviem palīgiem pristavs tūlit traucās aistāvēties. Aizbarikādēja durvis, logus un sivi sāka atšaudīties.

Ciņa gāja pilnā sparā, kad tirguslaukuma postenis izšāva uzmanības signālšāvienu. Tūlit jau atskanēja arī pakavu kludzieni un ieroču žvadoņa. Pa Lielo Sudmaļu ielu tirguslaukumā iejāja 200 dragūni.

Blāvi apmācies rīts vēl radīja notumsu.

Pilsētas nama zālē vēl dega lampas. Steidzīgi bij revolūcijas uzdevumi. Ap galdu sēdēja revolūcionāri, noturot Centra Komitejas sēdi.

Pēkšņi aiz logiem, kas deva skatu uz tirgus laukumu, ieklaudzējās daudzu zirgu jājienu troksnis.

Viena dragūnu grupa, ar Brēdrichi pa priekšu, tūlit pa kāpēm drāzās pilsētas namā. Durvis izrādījās aizslēgtas. Sāka sist vajā.

Revolūcionāru sēde notika otrā stāvā. Kas paguva pirmie, metās bēgt pa sētas puses trepu logu. Bet visi tur neattapa; arī droši tur nebij — ienaidnieki jau varēja atrasties sētā.

Kad dragūni, izlauzuši durvis, jau devās pa tre-

pēm, — vēl daži rēvolucionāri nebij izbēguši. Tie skrēja augšā trešā stāvā.

„Tagad, biedri, pa gala logu!“ sauca komitējas loceklis Jēkabs Beierbachs.

Viens pēc otra — tie metās pa logu, kur pretīm pacēlās kuplas liepas kailie zari. Apakšā šauros plienā krastos strauji skalojās pilsētas upīte. Ātrā steigā bēdzēji pārbrida salto ūdeni un pa sētām — nozuda līkumainās ielās.

Iebrukušā dragūnu nodaļa tūlīt pārmeklēja „Rātsnamu.“ Vāca kopā rēvolucionāru rekvizētos ieročus. Citi atkal devās uz „Štatsdārza“ malu, kur uz pašas Ventas kraujas atradās rentēja. Tūlīt rentsmeistaram pieprasīja kasi, līdz ar visiem vērtspapīriem. Bet tas uz ātrāko to apsoltja sapakot tikai līdz pulkstens 2 pēcpusdienā.

Eskadroni bij nodomājuši steigā doties atpakaļ, bet nu iznāca gaidīt, kamēr kasi sakārto. Bez tam, uzgaidīt vēl lūdza vairāki činovnieki, kas bailēs no rēvolucionāriem, bij nodomājuši bēgt līdzī. Arī tie steidzās — sameklēt zirgus un pakāties ratos.

Izlietojot brīvo brīdi, eskadronu k ris sasauca pilsoņu sapulci. „Turnhallē“ viņš turēja runu:

„Sakiet man, kādēļ te viss ir sagatavots bariķadu celšanai? — Pret ko ir vērsti tie izlabotie salūtliehgabali, kuļus es redzēju pilsētas nama pagalmā?”

Še viss liek man domāt, ka es atrados mūsu cara valstij naidīgā zemē, kur uz visuko man jābūt gatavam.

Mani zaldāti te paliks uz vietas vairākas stundas. Bīdīnu jūs: ja pa šo laiku pret kara spēku notiks kaut viens šāviens; ja mēģināsat mazākos šķēršļus likt ceļā mana uzdevuma izpildīšanai, — es

pavēlēšu jūsu pilsētu nodedzīnāt līdz pašiem pamatiem!"

Verdziski padevīgi rādījās turgie pilsoņi. Ar nokārtām galvām viņi klausījās cara virsnieka vārdos. Viņi tak bij lojāli. Pazemīgi viņi solījās atbalstīt no kratītās cara patvaldības varas atpakaļievēšinu. Dragūnu oficerus viņi lūdza palikt pilsētā ilgāku laiku. Viņi sūdzējās, ka revolūcionāri nodarot viņiem pārl. ar saviem jauniestītiem likumiem.

Kad pret vakara pusi bankas' nauda bij sapakāta un cits viss sakārtots, — dragūni kāpa seglos, lai pa Liepājas ielu atstātu pilsētu.

Līdzko uz ielas sakārtojās dragūni, tos atkal no visām pusēm apstāja lojālie un padevīgie. Turīgo pilsoņu pūlis sauca:

„Mēs esām uzticami un mierīgi iedzīvotāji; jums nav ko baidīties no mums. Mēs neviens jums nekā ļauna nedarīsim. Visu postu atnesuši tikai sociālisti!"

Cits aiz cita viņi sauca un runāja glaimu vārdus, — gan glaudot dragūnu zirgus, gan zābakus. Vienā laikā tie runāja: vāciski, latviski, krieviski, židiski.

Metās jau isās dienas vakars.

Par garo celu domāja arī dragūni. Viņiem šķita, ka sevišķi ko bāžīties nav, pilsētā nogaidīt rītu.

Kad pilsoņi ar savām dzīvībām nosolījās sārgāt zaldātu drošību, komandieris apsoliņās līdz rītam vēl palikt pilsētā.

Bet līdz ar to, padevīgās pilsonības daļa sajuta uz sevi lielu atbildību. Ausīs viņiem skanēja k-ra teiktie vārdi: — ja atskanēs kaut viens šāviens...

Dragūniem iedrāžoties pilsētā, revolūcionāru milīči tūlīt pilsētas apsardzību pārtrauca. Nu turgie pil-

soņi — namsaimnieki, veikalnieki uz ātru roku sāka sastādīt sargu patruļas, lai dragūniem, kā solījuši gādātu mieru. Cītīgi un vērīgi, viņi sāka dežūrēt ielās.

Bet kad bij nakts, tomēr — cits aiz cita — atskanēja 3 šāvieni. Ar lielām izbailēm patruļas tūlīt metās gūstīt provocētāju. — Šavējs izrādījās vecākais gordovojs Bite. Tūlīt uz ielas to sajēma un noveda cietumā.

No rīta liels bij pilsoņu brīnums, kad tie redzēja, ka Bite palaists vaļā. Bet lielākas nepatīkšanas viņi pārdzīvoja, kad aizbraukšanai atkal sāka kārtoties dragūni.

Lūgumi — palikt vēl kādu dienu — vairs nelīdzēja. Ari ne tas, ka daži ziņoja, ka cēlā sagaidāms bruņots uzbrukums.

Garā rindā uz ielas sastādījās zaldātu un bēgļu karavāne. Pa priekšu devās viens eskadrons. Tad bēgli: Zemnieku lietu komisārs Keizerlings, apriņķa priekšnieka vecākais palīgs Grants, pristavs Buša, policijas uzraugs Blūms, sašautais pilsētas galva Adolfs un vēl daži turīgs pilsonis un vācietis, ar savām ģimenēm. Aiz bēgļiem tūlīt bij ierindoti rati ar bankas naudu. Beigas karavānei noslēdza otrs eskadrons.

Lai izvairītos no sagaidamiem uzbrukumiem, dragūni neļāja pa Kuldīgas Aizputes lielceļu, bet meta atkal likumu, lai caur Biržiem pa Apriņķu ceļu atgrieštos Aizputē.

Kamēr rikojās iebrukušie dragūni, daļa revolucionāri un Komitējas locekļi atradās ārpus pilsētas. Viņi pasteidzās gādāt, lai apsēstu ceļus uz Aizputi un organizēja dragūnu sakaušanu, kā pilsētas ielās to bij izdarījuši Tukuma revolucionāri, aizsākot cīņu ar 28. novembri.

Agzinīgie revolūcijas cīnītāji nevarēja bezbēdīgi noskatīties, kad muižnieciskās patvaldības kalpi nolaupa sabiedrības naudu. Pilsētas finansiēlos līdzekļus, pie varas atrodošā lojālā pilsonība bij izsaimniekojusi. Pat pie bāreņu lādes pilsētas galva bij ķēries. Uz cīņu pret naudu aizvedošiem dragūniem, drīz izziņoja visām apkārtnes Ricības komitejām.

Kaujas dražinas viena grupa, līdz ar citiem revolūcionāriem strādniekiem, atkāpjoties pāri Ventai, — sapulcējās Kalmuižas mežā. Pie Ķīmalas Plosta kroga viņi atgriežas pāri Ventai un 4. verstē pārgāja Kuldīgas-Ventspils lielceļā. Nakts tumsā viņi devās uz Ozolbirzi un tālak uz Biržiem.

Diena, kad dragūnu karavāne atstāja Kuldīgu, bij svētdiena — 11. decembris. Alšvangas katoļu mācītājs, kā parasti, vēl turēja „mišas“. Vēl netrūka vientiesīgi ļaudis, kas vārstīja „rožu krogu“ pātaru krelles.

Līdzīgi krogam, baznīca bij ļaužu satikšanās vieta. Vēl paagrīls bij rīts, kad baznīcas priekšā bij sapulcējušies ļaudis, kuriem mācītāju sprediķi vairs neinteresēja. Tie saņēmuši bij ziņu, ka jādodās uz Biržas lielceļu, nelaist dragūniem aizvest Kuldīgas naudu.

Pie baznīcas bij atnācis arī tuvējās Reģu muižas barons Štempelis. Viņš bij kā atgriezies no Aizputes. Laudīm viņš rādīja, ka Aizputes „Latviešu b-ba“ tam izdevusi labvēlības rakstu. To nolasiņa, ka visi dzird:

„Latviešu b-bas valde ar šo apliecina, ka barons Štempelis (no Reģu muižas) izgādājis no Kur-

zemes gubernatora visu izsūtamo atbrīvošanu. Tāpēc lūdzam, minēto baronu nevienam neaizkārt un neaizturēt — ne ceļā, ne mājās.

Aizputē, 10. dec. 1905. g. Par priekšsēdētāju Jēkabsons, par rakstvedi Ozoliņš.

Apzinīgākie klausītāji saprata, ja dokumentu nav parakstījušas nekādas revolūciouāras strādnieku organizācijas, — tas pierāda, ka barona gādībai par izsūtīšanas pavēles atcelšanu nav piegriesta nekāda nozīme. Bet barons, lai iegūtu neaizkaramības labvēlību, bij griezies ar lūgumu pie . . . latviešu biedrības.

Uz kauju pret Kuldīgas dragūniem alšvandznieki pulcējās Strautu mājās, kas atradās 7. km. uz Ēdoles ceļa. Tālāk devās virzienā uz Planīcas mežu. Savienībunieku vadonis bij kurpnieks Jēkabs Kopēns.

Kādus 12 km. aiz Alšvangas, uz pašas jūras krasta, arī pie baznīcas bij sapulcējušies pilsbergnieki. Kaujas ziņu tie saņēmuši bij no Alšvangas.

Gudenieku miliču grupa devās ceļā ar saviem jaunājiem vadoņiem: pagasta rakstveža palīgu — Kārli Baumanī, būdnieka dēlu, Rīcības komitējas locekli — Albertu Viļķi un Kautiņu.

Līdzīgi, kā uz Nodēgas kaļu, apkārtnes revolūcionārie ļaudis devās uz Planīcas mežu.

Ziņa doties palīgā kuldīdzniekiem, bij sasniegusi arī Aprķus. Svētdienas agrā rītā Rīcības komitējas priekšsēdētājs „Žākaru“ saimnieks Ēlerts bij līdz ar tuvējo Mazdzērves kalēju Heņķūzēnu izgājis medībās. Kad brokastlaikā viņi atgriezās ar medījumu, — neviena vīra mājās nekur vairs nebij. Sievas tik zināja pateikt, ka visi aizsteigušies — Kuldīgu apsēst.

Brokaste palika neēsta.

Steigā devās ceļā arī viņi. Mazdzērvē pajēmuši zirgus, Ēlerts ar kalēju aizāja pa Biržu lielceļu.

Izrādījās, ka tālu gabalu bez segliem jānēvar, Pa ceļam, viņi iegriezās pāris mājās, līdz sadabuja — kādus nebūt — seglus. Abiem kaklā bija uzmetas medību bises un Ēlertam vēl piejosts revolveris. Nokļuvuši pie Biržu kroga, viņi atstāja savus zirgus, kur jau daudziem bij atstāti i zirgi i rati. Uz Planicas pusi vēl gāja atsevišķi laudis — gan plecos nesot — dakšas, ķekšus, gan spīķus un bises. Bet tālāk jau rīkojās Ielākas organizētas revolūcionāru grupas.

Atrodoties jau cīņas vieta, Ēlerts ar kalēju sāka sajast — nēsto brokastī. Kādās tuvējās kalpu mājās viņiem padeva est — maizi un kausētus cūka taukus, par ko viņi maksāja 25 kapeikas.

Gaidot dragūnu eskadronus, atlika laiks lielceļa aizbarikādēšanai: ceļmalā sāka aizzāgēt vairākas priedes. Rikoja kaujas stratēģiju.

Diena bija pelēki salta.

Dragūnu eskadroni lēni virzījās pa sasalušo lielceļu. Tālu skanēja zirgu pakavu dunoņa un bēgļu ratu troksnis.

Pašā priekšā jāja Šķēdes barons—apriņķa priekšnieka palīgs fon Zass. Ādolfijs bijs iepakāts lielā orē, kur galos āra rēgojās salmi.

Soli pa solim — karavāne tuvojās aplenkuma vietai. Pabrauca gaļām Kurmales muižai. Tad Planicas muižai. Tuvojās mežam . . .

Bet tad notika ka gājiens pēkšņi apstājās.

Pakaļējie dragūni bij pamanījuši, kā aiz viņiem lēkša kāds privāts jātnieks. Tas nesa svarīgu ziņu komandierim. Bij pienākusi telefonograma no Liepajas komandanta — pagaidgubernātorā, ka Kuldīgā esošais kaņaspēks tur var palikt līdz 14. decembrim. To

pa drāti bij atkal izgādājuši Kuldīgas lojālie pilsoņi, Zaldātiem bij viendaudz. Bet kad rikojumu paziņoja bēgļiem, tie dzirdēt negribēja — par atpakaļ griešanās. Brauciens bij apstājies iepret Liel-Lauju mājām, kur nu uz ceļa atkal notika lūgšanas un pārrunas.

Pie Planīcas skolas bij beigusies revolūcionāru sapulce, kuras dalībnieki devās uz aplenkuma vietu. Panākuši līdz Maz-Laujām uz reiz viņi ieraudzīja dragūnu eskadronus. Kas bija vadoņi, tie tūlīt izkomanēja izklaidus slēpties. Bārā bij arī Rīcības komitejas sekretārs Endrups.

Tomēr dragūni jau revolūcionārus bij pamantuši. Arī bēgļi vairs neredzeja nekādu labumu — tālāk doties. Tūlīt sāka griest apkārt zirgus. Citus ratus apgriezta uz lielceļa, bet Ādolfija gaŗo ori, pārliektu ar salmu pinumu, dabuja braukt pāri lielceļa grāvim un apgriest uz lauka.

Tomēr atpakaļ došanās jautājums vēl galīgi nebij izšķirts; vēl bēgļu karavāne sabrauca Planīcas muižā. Tikai labu brīdi vēlāk tā griezās atpakaļ uz Kuldīgu.

Lojālie pilsoņi atkal bij priecīgi.

„Prātu vispārējai nomierināšanai,“ namsaimnieki izlūdzta k-rim atļauju — noturēt tirguslaukumā sapulci. Namelnieks Jānis Nudienis, kas bij izvirzījies par pilsonības vadoni, no pilsētas nama kāpēm, turēja runu.

„Latvieši! Sirds asiņo par tagadējo stāvokli! Ir tiešām briesmīgi apzināties par to kas noticis un padarīts. Bez kādiem sakariem ar ārpasauli, ir rikojušies tie, kuŗi domājās labu daram; tie cilvēki, kuŗi pa daļai vienkāršā uzbudinājumā uztrauca laužu prātus, un nevezdami

tos pie apziņas, ir sarežģījuši Kuldīgas pilsoņus, tos atstādami nožēlojamā stāvoklī, kā derēti gani savu ganāmu pulku, redzēdami briesmas nākam. (Šos vārdos tiek domāts revolūcionāru uzbrukums pilsētas galvam un pārtrauktā pilsētas apsardzība).

Apzinīgie tauteeši! Mūs aicināja vakar 10. decembrī kā visas tiesības zaudējušus cilvēkus uz sapulci, — kurā mums tika paskaidrots: zaldāti ar saviem vadoņiem uzticās Kuldīgas iedzīvotājiem tikai ar to nosacījumu, ja visi pilsētā dzīvojošie cilvēki galvotu par viņu neaizkaramību.

Pienāca grūts brīdis; acumirkli cilvēku prātam bij jāizvēlās ko darīt, — jo šito priekšlikumu pieņemot un tāpat atraidot, mums draudēja, nevien mūsu nabadzībai, bet arī mūsu dzīvībai iznīcība. Un tomēr — gandrīz kā vienā balsī atskanēja: mēs pieņemam. Mēs bijām ar mieru izpildīt so pagērēto uzdevumu, un mēs šo uzdevumu izpildījām ar spīdošiem panākumiem. Bet mūsu panākumi, mūsu apziņa tapa novārtā likta, caur visiem zināmiem notikumiem. (Še iet runa par provacējošiem šāvieniem).

Tautieši un visi apzinīgi līdziedzīvotāji! — latviešu pašapziņa ir likta novārtā; bet vai tā ir satriekta? Nē! Ir tikai ieliets rūgtums un sašutums, visu apzinīgu latviešu sajūtā. Bet tautieši, mēs zinām no kuŗas puses tā nāca. Mēs drīkstam prasīt šim brīžam gandarījumu un mēs to prasīsim! Bet vai varam dažu cilvēku dēļ, aiz kuriem slēpjās mums zināma kārta, — to vainot un sodīt? Vainot gan, bet sodīt nē! Uz mums krīt atbildība, jo esam viens no varenās Krievi-

jas locekļiem; vai lai tamdēļ mēs, dažu cilvēku dēļ — vainojam visu šo kārtu? Nē! Mēs zinām ka arī šī kārta satur sevi izņēmumu, satur veselu pašapziņīgu prātu un apziņu. Ar nožēlošanu jāatzīstās, ka viena daļa atņēma iespēju šīam apziņīgājiem, tālāki attīstoties, radīt augļus. (Te runā par muižniecību).

Apziņīgie tautieši un līdziedzīvotāji! Ko mums būs darīt? Tas ir svarīgs jautājums, kuŗu atrisināt ir mums vēl svarīgāks uzdevums, jo aiz mums stāv, tāpat kā mēs, neapbruņotām rokām — sirmgalvji, ģimilijas tēvi un mātēs, bērni un zīdātņi šūpulī — par visiem mēs esam atbildīgi, neizšķirojot tautību un ticību. Šajā soli mēs varam pārsteigties, bet nedrīkstam; jo uz mums, apziņīgājiem, kritīs atbildēšana par mūsu rīcību.

Tautieši un līdziedzīvotāji! Lai panāktu apmierinošu iznākumu, mums jābūt vienprātīgiem un ar vienotiem spēkiem ir jādod atbilde uz šo jautājumu, no kuŗa atkarājās mūsu pilsētas liktenis.

Es izsaku savu priekšlikumu: sadalot pilsētu noteiktos iecirkņos, ir jāizvēl: 1 latvietis, 1 krievs, 1 vācietis, 1 žīds — ik no katra iecirkņa; ja sapulce ar mieru, var piedalīties arī visu tautību ģarīdznieki. Ieceļot sapulces vadoni, jāizstrādā noteikumus par visu kārtu (tautību) interešu aizstāvēšanu, tagadējā tik šaubīgā dzīvē.

Visu to, ko šī sapulce atzīs par derīgu, mēs nekavēsimies visi, bez izņēmuma, izpildīt. Tamdēļ, visu tautību no kārtu iedzīvotāji, apziņājaties šī uzdevumu svarīgo nozīmi un izvēlat visus, kas nevien vārdoš, bet arī darbos uzticami.

Latvieši! vai esat ar priekšlikumu visi mierā? Stājaties pie darba, kas atnestu tik kārsti kāroto un cerēto mieru, šajā pārejas laikmetā. Mēs pagājušā naktī esam pierādījuši, ka esam varenās Krievijas uzticami dēli, — tādēļ, lai dzīvo varenā Krievija un viņas locekļi!

Atļaut dumpinieku pilsētā klaju sapulci, k-ris skaitīja par bīstāmu lietu. Visus tirguslaukumā sapulcējušos viņš uzskatīja par nemierniekiem, jo nekā nesaprata kas tur tiek runāts. Lai būtu nodrošinājies katriem apstākļiem, nama balkonā viņš nostādīja taurētāju, kam uz viņa pirmo mājienu bij jāpūš „trevogā” — trauksmes signāls.

Runas beigās k-ris drusku apmierinājas, kad dzirdēja ka pūlis dūšīgi nosauca: „Urrāā!”

Pilsoņu sapulces vidū bij arī daudzi lielā nemiērā par iepriekšējās nakts provokācijas šāvieniem. Cits pa citu tie prasīja — lai staršgorodovojs Bite tiktu tiesāts; lai no vietas atceltu prastavu Bušu, — ja tas netiek darīts, pilsētu nesargās.

Administratīvās varas paliekas bij spiestas šo prasību ievērot: prastavu Bušu paziņoja par atceltu un gorodovoju par jaunu ievietoja cietumā.

Pilsētas pārvaldes komisijā ievēlēja 16 pilsoņus: Andrēju Sērmuli — tulku miertiesā; miertiesnesi, kā krievu reprezentantu; bodnieku Jūliju Lapinsku — no vāciešiem u. t. t. Bij arī balsis starp sapulces dalībniekiem, kas teica, ka uzaicināmi arī priekšstāvi no strādnieku partijas, ar viņu priekšlikumiem. Bet apzinīgie strādnieki par šādu koalīciju smēja. Viņu mērķis bij — vāldīt par visiem, kā proletāriskam vairākumam.

Nudienis, kas nekur nebija ievēlēts, nākošā dienā savu runu lika nodrukāt. Virsraksts bij: „Latvieši, sirds

asiņo par tagadējo stāvokli." Otrdienā, kad bij tirgusdiena, viņš lapņas dalīja zemniekiem un turēja tiem runu par „Melno sotņu.“

Kad dragūnu eskadroni ar visu naudas lādi bij atgriezušies Kuldīgā, vēl vienmēr Planīcas mežā tos gaidīja revolūcionāri.

Nakti dežūrējošā miliču grupa uz lielceļu aizturēja ekipāžu, kur brauca 2 nepazīstami kungi. Braucēji likās aizdomīgi, kadēļ tiem paziņoja arestu. Divu jātnieku miliču pavadībā viņus sūtīja uz Biržu krogu.

Visu nakti velti dragūnus izgaidījušies, no rīta revolūcionārie ļaudis sāka atkal izklīst, kā ieradušies. Bet kad revolūcionāru vadošie biedri atgriezās Biržu krogā, viņi bij pārsteigti, kad miliči paziņoja, ka abi arestanti tumsā izbēguši. Ratos tikai atrada 2 kažokus, kur vienā bij Brēdricha monogrāms.

Vēl neizklīdušos miličus steigā sūtīja pārmeklēt visus apkārtnes ceļus. Stingri pratināja sargus: nodevība vai nolaidība.

Otrdienas rītā, kad uz lielceļa vairs bruņoti ļaudis nebij, no Aizputes uz Biržu krogu atjāja Brēdrichis līdz ar saviem 12 dragūniem, Krodznieku viņš pratināja un vēl piekāva. Tad savācis kažokus, atgriezās Aizputē.

Atsevišķas revolūcionāru grupas vēl vietām palika gaidot, kad dragūni atstās Kuldīgu.

Pirmdienā pret Kuldīgu jau dega Lielīvande. Ap 50 bruņojušies vīri stāvēja ap liesmām un neļāva nevienam aiznest nekādu mantu, lai viss sadegtu, kas skaitījās fon Ētinga īpašums.

Nākūšā dienā, kad bij 13. decembris, daudz lielāka ļaužu masa dedzināja Ēdoles pili.

Lielā zālē nesa, lauza — svieda kaudzē masīvās riekstkoka mēbeles. Svieda un virsū laistīja petroleju.

Kāds skolnieks iz Kuldīgas skolotāju semināra — uz barona fon Bēra klavierēm spēlēja revolūcijas dziesmas. Visu citu darbība izteicās asā naidā. Lielā skubā visu rāva, gāza, lauza, svieda. Arī par klavierēm pārslāca petrolijas spaini, kas pusratā spēji pārtrauca melodiju.

Pils vīna pagrabu bij barons nesen kā papildinājis ar jaunu ārzemes pasūtījumu. Pagrabu atsita vajā. Visu, ko slēpa tumšās velves, stiepa dienas gaismā. Kungu dārgais dzēriens celts bij visiem priekšā.

Zālei izsista abpus logus, sasviestām mantam aizlaida uguni. Spēji tās apjēmas platās liesmās. Cauri vilka vējš. Drīz lielas ugunsmēles šaudījās pa biežājiem pils mūru visiem logiem. Lielā rūcošā troksnī dega — 1267. gadā — vērdzībai celtā pils.

Parkā, kur novakarā skanēja dziesmu un dzeršanu troksnis, vēl dega dzimtskunga vasaras māja. Ventspils Komitejas loceklis — studenta Jāņa Kārklīņa nesenejā runa — pili „nenokūpināt,“ kas labi derēs pašiem, — bij palikusi bez atbalsa.

Līdz ar pils degšanas notikumu, daži revolūcionāri bij devušies uz tuvējo Mācītājmuižu, lai noskaidrotos ar savu „dvēseļu“ ganu. Kā vienīgais kundzības pārstāvis vēl pagastā bij palicis mantrausīgais mācītājs Šillings.

Reģu muižas kalējs Ansis Skriba pret mācītāju turēja paceltu revolveri, bet mācītāja kādas mājas rentnieks viņam jautāja par rentes lietām. . .

Drāgūnu ekspedīcijas atgriešanos gaidīja arī Aizputes apkārtnes pagasti. Dienas un nakts lielceļus

uzmanija miliču posteņi; gan zāgēja telefona stabus, vai pārrāva vadus.

Pa ceļam uz Upesmuižu, pilsbergnieki iegāja Ulmales skolā. No klases izeja skolotājs Mārtiņš Mauriņš.

„Vai nenāksat līdz?“ jautāja grupas vadonis — Pilsberģes pagasta Rīcības komitējas priekšsēdētājs Pēteris Āboliņš, kas bij jauns, plecīgs būdnieka dēls.

Skolotājs arī simpatizēja revolūcijai, bēt sapratis revolūcionāru nodomu, mēģināja atrunāt, lai pils neposta, ka vēlāk pašiem labi noderēs.

Āboliņš bij socialistu Savienības biedris, viņš smīnēdāms teica:

„Vai varat dot drošu ķilu, ka pils un uzvara jau tagad būs mūsu? — Nodedzināšana, izpostīšana ir atriebšana, kas citai dod sparut! —“

Vēl bij ap pusdienas laiku. Visi 14 bruņotie vīri devās tālāk. A zgāja pa lielceļu, kas vedā gar pašu jūrmalu. Bet pār Sakulejas Upesmuižas parka kokiem drīz pacēlās kupli dūmu loki, kas tālu rādīja naida un atmaksas zīmi.

Aizputes-Padures pils fiķieris Bechfelds, uzsviedis bisi plecā, staigāja ap pili, usticīgi sargādāms lielkunga mantu.

Sameties jau bij novakars, kad pils pagalmā izeja 7 bruņojušies vīri. Vecais fiķieris uz reizi uztraucās, bet tad saslējās:

„Kas jums te meklējams? —“ viņš bārgi jautāja. Ienācēji viņa jautājumam nepiegrieza vērības.

„Tagad tev diezgan še kalpots. Atdod ieroci un paej pie malas!“ vienkārši, mierīgi teica Dubelšteins, kas uz brīdi no Liepājas bij atbraucis pie Zingberga.

„Nē, es flinti neatdošu,“ skarbi pretim runāja

fiķieris, „pili sargāt man uzdots no paša lielkungā. Es jums te darīt neko neatļaušu!“

Nost baronus un kungus! Tagad mēs te valdīsim,“ aizvainots, dusmīgi ieskanēja Zingberga balss.

Kad fiķieris vēl tiepās, revolūcionāri viņam nopietni teica:

„Netaisi jokus! —“

Vecais domāja uzvarēt. Viņš aizsmacis, ka smiedāms, iesaucās:

„Es jūs pazīstu! . . .“

Viņš teikumu turpināt vairs nepaguva. Sāņus atskanēja šāviens un fiķieris nokrita zemē beigts.

Revolūcionāri devās pili. Viņu sejas bij maskētas, lai nodevējiem nebūtu darba. Barons Osten-Sakens, līdz ar vērtsl etam, jau vasarā bij aizlaidies. Muižu valdīja muižkungs Neimanis. Pili saimniece bij viņa māsa.

Ieejot pili, revolūcionāru grupas vadonis saņēma saimniecei Minnu pie rokas. Pavēloši viņš teica:

„Atslēgas tagad dodat muims — izvadājat par visām telpām; mēs gribam pārliecināties, ka istabās nepaliek nekāda dzīvība!“

Pili bij pieci kalpotāji, kuriem tūlīt lika savākt savas mantas. Atslēdza pagrabu, uznesa petroleju: laistīja pa istabām, pa mēbelēm. Viss tas gāja ātri: uguni drīz atblāzmoja pils logi.

Pils saimniecei vēl lika iet uz muižkunga māju, kur revolūcionāri gribēja līdzī iekļūt pie muižkunga. Tomēr iznāca, ka pa pusatvērtām durvīm muižkungs ierāva māsu istabā — noslēdzās un aizbarikādējās.

Ap muižkunga māju tumsā sāka risināties cīņa. Citi revolūcionāri šāva durvis citi logos. . . Muižkungs beidzot uzbēga bēniņos. Līdzī bija pakēris meža ragu. Pieskrējis pie gala loga, viņš steigā pūta ragā.

Gaisā tālu sāka skanēt raga griezīgās skaņas — kā žēli palīga saucieni. . .

Revolucionāri pameta muižkungu un aizgāja pie degošās pils. Citi vēl atdarīja pils vīna pagrabu, bet citi tūlīt aizgāja, atstājot pili uguns varā.

Liesmām un taures skaņām saukti, pils pagalmā drīz saskrēja apkārtnes ļaudis. Muižas kalpi tūlīt izrikojās, lai nepārļautu uguni uz citām ēkām.

Skatoties degošā pili, kalps Gruntmanis pilnā mierā teica:

„Lai deg tā bauska! —“

„Lai deg vērdzības cietokšņi!“ domāja arī citi kalpi, „Kad ligzda būs izpostīta, putniņam vairs nebūs kur apmesties! —“

Pils dega rūcot un sprakšķot — gaišās liesmās visu nakti. Dienā kūpēja dūmi un virmoja asa deguma smaka.

13. decembris bij dumpīga atreibības diena.

Bez Ēdoles, Upesmuižas un Aizputes-Padures, — vēl ugunssārtos sagruva: Almale, Birži, Dzērve. Visa jūrmalas pamale blāzmoja ugunīs.

Kā atbalsi, nākošās dienas vakarā vēl dega Jāmaiķi un Maras, kur apvēja raustītām liesmām sil-dījās sasteigušies kalpi.

Kad vismazāk to galdīja,

15. decembra rītā no Kuldīgās uz Aizputi devās atpakaļ dragūnu eskadroni. Kā aizsardzību pret uzbrukumiem tie nodrošinājās ar ķilniekiem. Uz ielas tiem izdevās arestēt divus revolucionārus, starp kuriem viens bij seminārists Mārtiņš Šusters. Kuldīdzniekiem

k-īs vēl paziņoja: līdz ko ceļā dragūniem uzbruks, abus ķīleniekus tūlīt nošaus.

Vadošais kornets pa ceļam mēģināja no gūstekņiem izzināt, kas noticis ar policistu Detlovski: vai tas vēl dzīvs, vai Liepājas Komitejas jau nošauts. No līdzīga gala bažījās visi apriņķa priekšnieka palīgi un citi reakcionāri ierēdņi.

Pie fon Balfūra Maras muižas, kur dragūni drusku pietāja, komandieris rādīja sagūstītiem revolūcionāriem uz kūpošām pils drupām. Viņš brīnījās, kāpēc zemuieku dumpinieki posta „kultūras nesēju“ mitekļus. Vēsturiskā patiesība, ka arī par darba cīņu pret kapitālu — viņam nebij jēgas.

Līdzko dragūni atstāja Kuldīgu, revolūcionāri atkal brīvi sāka pulcēties ielās. Tūlīt arī sāka apspriesties, kā glābt gūstā aizvestos biedrus.

Mileris, Deļļa, Tetēris un citi enerģiski biedri bij par to, ka tūlīt jāpulcina spēki, lai vēl ceļā uz Aizputi dragūnus sakautu. Beidzot nolēma — ienaidniekus nostādīt līdzīgā stāvoklī. Tūlīt arestēja vairākus reakcionārus. Apriņķa priekšniekam paziņoja nolēmumu: gādāt abu ģilnieku tūlītēju atsvabinašenu, pretējā gadījumā asi izrēķināsies ar Kuldīgas visiem kundzības piekritējiem.

Apriņķa priekšnieks barons fon Rops, kas savā stāvoklī bij kļuvis līdzīgs baronam Štempelim — tūlīt steigzās pavēli izpildīt. Viņš uzrakstīja zīmi urjādņīkam Vīnkalnam, kas uzsēda zirgā un dzinās karavāni.

Tālu tomēr urjādņīks netika. Pilsētas nomalē viņam uzbruka kāds revolūcionāru bars. Neklausoties neuzkādiem paskaidrojumiem, tie urjādņīku atbruņoja,

piekāva. Bez cepures tas atgriezās atpakaļ, nekā nepanācis.

Karavāne ceļā bija metusi lielu līkumu, tikai pie Ķikuru kroga tā isgriezās uz Kuldīgas-Aizputes lielceļa, no kurienes līdz Aizputei vēl bij ap 10 km. Abus ķilniekus tur palaida. Naktī tik pārradās Kuldīgā.

Dragūniem, līds ar naudas lādi, 15. decembra vakarā atgriezoties Aizputē, — apriņķa otrā pusē blāzmoja vairākas pilis. Spējās liesmās dega: Dāma, Vaiņode, Bāte, Rudbārži.

Uguns nesaudzēja.

Rudbāržu pilī, kas Aizputei bij tuvāki, eksplodēja petrolejas mucas. Metās augstas, stāvas liesmas, kas naktī plaiksnīja žilbinošas gaismas švītras.

Blāzmu atsarts citu pagastu revolūcionārus ne-traucēja. Bojas muižā pa novakari notika mitiņš, kur runāja vadošie Kazdangas biedri. Muižu socializēja — pasludināja pārņemtu tautas īpašumu. Vēlēja muižas komiteju. Meta ieročiem naudu.

VI. ROKU BIRZES KAUIJA

Bij cauri jau pusnaktij, — agris 16. decembra rīts. Pāri pelēkiem laukiem klusa un dziļa bij pārklājusies nakts tumsa. Cīravas pagasta Aiku māju laudis gulēja cietu miegu.

Pēkšņi sētā izcēlās griezīgs troksnis: nikni sāka riet un ķēdēs raustīties suņi. Bij dzirdams ka pietur kādi rati. Tad kāds izkāpa un klauvēja pie majas loga.

Ātri saimnieks uzrāvās no gultas un gāja tuvāki logam.

„Vai te dzīvo Gertsons?“ iz tumsas bij jautājiens.

„Ja,“ teica saimnieks „es tas esmu. Kas ir?“

„Mēs, Kuldīgas Komitējas vārdā, gribam ar jums runāt steidzāmā lietā.“

„Biedri, tad nākat iekšā,“ aicināja Gertsons un gāja atdarit durvis.

Istabā ienāca divi sveši vīri, kuņus no Cīravas bij atvedis muižas kučieris, kurš palika sētā pie zirgiem un mierināja suņus.

Abi svešnieki bij steidzīgi.

Galdā noliekot aizdedztnātu lampu, uz brīdi tomēr tie piesēda. Parādījuši Kuldīgas Komitējas parakstītus dokumentus, viņi iesāka runu. Stāstīja ka dienā bijuši Apriķos, kur Melbārdi nesatikuši mājās. Tad devušies uz Cīravas muižu, kur Ricības komitējas

loceklis — muižkungs Štālbergs sūtījis uz „Aikām.“ Viņu uzdevums organizēt apkārtnes pagastus pret Aizputes zaldātiem, kuŗi nolaupījuši Kuldīgas pilsētas naudu un pašreiz ka atveduši Aizputē.

„Var notikt ka no rīta jau dragūni bēdzina naudu uz Liepāju. Tāpēc tūlīt jāvēc kopā tautas revolūcionārais spēks un jāapsargā visi ceļi kas ved no Aizputes. Arī Aizputes zaldāti būtu jāatbrūno un jāpadzen, kā tas jau noticis citās pilsētās. Skaidras ziņas nav, bet ticamas ir vēstis — ka Rīga, Maskava un vēl dažas lielās pilsētas ir jau revolūcionāru rokās. Mēs steigzamies tālāk. Biedri, pulciniet miličus, sauciet tautu!“

Tas bij sarunas noslēgums. Komitejas locekļi atstāja māju. Sētā viņi sēdās rātos, lai brauktu pie Rāvas skolotāja Jansona un dotos tālāk uz Vērgali.

Suņi, kas bij nomierinājušies, iesāka atkal asi, skaļi riet.

Gaiss bij piebāzies ziemas mākoņu grēdām.

Tumsā pār zemi sāka krist pirmā sniega pārslas. Ceļa gruvežos drīz izzuda ratu troksnis — zeme bij pārklāta bultu segu.

Gertsonam aizsteidzoties Cīravas muižā, jau priekšā viņš atrada citus Rīcibas komitejas locekļus: Štālbergu, Jāni Veidemani, Ernestu Kalnarāju — Kapu kazārmes kalpu, Kriši Drošprāti — kokamatnieku un veco revolūcionāru — komitejas priekšsēdētāju — Jāni Bāderi.

Kalnarājs, līdz ar Bergmani bij p-jas Cīravas nelegālās laukstrādnieku grupas vadītāji.

Apspriede nevilcās ilgi.

Pā rīta gaismu ziņotāji jau jādija no mājas uz māju, līdz viss apgabals sacēlās kājās.

Vecais Andrejs Bertrāms bij Cīravas Jaunās

muižas štalmestars. Viņa šaurā dzīvokli steigā iegāja muižas viri — Ernests Kalnarājs, Ernests Grīnmanis, Fricis Esterķis, Saruna bij:

„Dodat tūlīt zirgus!“

„Kā es jums driksu dot muižas zirgus?“

„Tagad vajadzība prasa, jūs nedrīkstat aizstāt.“

„Vislabāk tad ir, ka jūs ņemat paši.“

Viri no staļļa izveda zirgus, segioja un piebiedrojās ziņojuma jājienu.

Kalps Zaļkalns bij izdienējis zaldāts. Kad pie viņa ieradās ziņotājs Prūsis, lai gatavojās uz kauju, tas kā atrunādamies jautāja:

„Kas tad komandieris būs? Kur jems ieročus, ko visiem, kā zaldātiem bruņoties?“

Jānim Prūsīm tāda garlaikošanās nepatika. Kābatā viņš ķēra pēc revolvera un teica skarbus vārdus:

„Tu neklausīsi pavēli? Tevi, nošaus te, ja nenāksi līdz ar visiem!“

Prūsis bij jauns — tikko skaitīja 19 gadus — bet enerģisks un drošs kalpa dēls.

Drīz cita aiz citas Ciravas muižas pagalmā sāka pulcēties bruņotas ļaužu grupas. Nāca arī jau tuvējie dzērvenieki.

Laiks negaidīja.

Jau atausis bij pelēks rīts. Kopējās milicijas spēka vadību uzņēmās komitejas loceklis Jānis Vejdemanis — Poļu māju saimnieka vecākais dēls. Viņā brālis — Kārlis, apmeklējot Aizputes skolu, kur Skudrītis bij skolotājs, bij isvērties spēji aktīvas darbības revolūcionārā, drīz, kā Dubelšteins, pārejot leģendāro kaujnieku rindās.

Pa lielceļu, kas veda taisni pa muižas laukiem,

izvirzījās revolūcionāru gājiens uz Marijas staciju. Galvenā sapulcēšanas vieta bij Roku birzē.

Ciravas muižas kalpi brauca 6 blakusjūgu orēs, kur vairākiem šauteņu stobri cēlās pār pleciem. Citi gāja kājām, jāja zirgos, vai arī brauca. Kam nebij šaujāmie, — pār plecu nesa rungu, smailu dakšu, vai kalnu spīķi.

Visam pa priekšu sārti plīvoja Partijas Ciravas grupas karogs. Lauki bij pārklājušies ar mīkstu, baltu sniegu.

Kad gājiens bij nonācis pie Liepājas-Aizputes šaursliežu dzelzceļa Marijas stacijas, tas apstājās.

„Pirmais darbs,“ teica vadonis Veidemanis, „jānoņem telefons!“

Viņš, līdz ar Prūsi, Pēteri Deksnī — kas dzīvoja Pelēķu mājās un vēl dažiem, kāš uz ātru roku sastādīja kaujas štabu, — steidzīgi devās stacijā. Priekšnieku Elševicu pārsteidža pie telefona. Pa logu tas bij jau redzējis revolūcionāru baru. Sarunu tūlīt pārtrauca un telefonu aiznesa līdzī.

Viss kaujas spēks devās pa lielceļu uz priekšu, līdz sasniedza Aizputes-Pils pagasta skolu, ap kuru sākās Roku birzes egliens.

Pulkstenis jau rādīja pus desmit rīta pusē, kad priekšgala milicionāri iegāja skolā pie Bazona. Izsūtīšanas pavēli atceļot, skolotājs atkal droši uzturējās skolā.

Miliču soļi pārtrauca klases uzmanību.

„Atlaujiet pie jums nolikt mūsu usturas somas,“ runāja kāds iz miliču vidus. Tikmēr citi jau krāmēja savus nesamos zēnu guļamistabā. Skolotājs stājās tos aizrunāt, ka visas mantas sanesa nama otrā stāvā, kur bij pagasta pārvaldes telpas.

Lielceļa ielenkšanas ziņa maz vēl bij apskrējusi

apkārtējos pagastus. Tomēr klāt jau nāca daži — rāvnieki, dunalcnieki, pilspagastnieki. No Dubeņu muižas kalpi atbrauca, sasēduši ratos.

Kopā jau bij ap 300 revolūcionāri, bet šautenes vairāk nevarēja saskaitīt, ka ap 60. Diņu mazmuižas priekšstrādnieks Luteris bij apjozis urjādņikam atjēmtu zobinu. Vēl pa dažam revolverim un zobinam bij arī nedaudz citiem.

No Ciravas Rīcības komitejas loceklis Štālbergs izbrauca savā parastā linijdroškā. Norunāts bij, ka viņam jābrauc uz Aizputi ziņot „Birojam“ stāvokli.

Pie Pilspagasta skolas, kur miliči jau brīdi agrāk bij ieradušies, postenis Štālbergu apturēja. Iegājis pie skolotāja Bazona, Štālbergs atrada to izbrinējušos — par pēkšņo gatavošanos uz kauju.

Tāpat pārsteigts Aizputē bij Hertelis, kad Štālbergs tam visu paziņoja. Abi viņi bij skolas biedri, apmeklējuši Liepājas „Nikolaja“ ģimnāziju; viens bij kļuvis par muižkungu, otrs par veterinārārstu.

Par visu dzirdēto Hertelis palika uztraukts. Štālbergu atstājis savā dzīvoklī, viņš aizsteidzās aprunāties ar „Biroja“ citiem locēkļiem. Pēc īsa brīža viņš atgriezās un tad vēlreiz atstāja Štālbergu vienu. Tādā steigā neko sameklēt, ne apspriest nevarēja.

Atnācis atpakaļ otrreiz, Hertelis Štālbergam teica: „Steidzies tūlīt atpakaļ uz Pils skolu un līdz ar Bazonu mēģini sanākušos laudis pierunāt, lai tie dodās tūlīt atpakaļ; par kādu uzbrukumu „Birojs“ vēl neko nav lēmis.“

Vēl Hertelis uzrakstīja zīmīti Melhārdim. Tad viņi abi atstāja dzīvokli, dodamies uz iebraucāmo sētu. Ejot pāri tirgus laukumam, viņu sarunas iztraucēja spalga pakavu dunoņa. Tad viņi, ieraudzīja ka no Pilsmuižas pagalma izjāj viens dragūnu eskadrons

Tūlīt aiz tiem izjāja godpolicists Gothards f. Šrēderis, ar mazāku dragūnu grupu.

Štālbergs steigšus devās iz pilsētas, bet dragūniem gaļam aizbraukt vairs nepaguva; tie bija jau ceļā uz Roku birzi. Viņam atlika — nogriesties pa Apriķu lielceļu.

Tūlīt pēc dragūnu izjāšanas pie biedrības nama pulcējās ļaudis. Gadījās iebraucis kalējs Treimanis. Viņš dzirdēja ka Hertelis teica, lai izklist, lai velti ar zaldātiem ciņā neielaižās.

Garnizona k-ris no policijas bij saņēmis ziņu, kā pie Marijas stacijas, kas no Aizputes bij 9 kilometrus, — ieradies bruņotu ļaužu bars. Viņš domāja ka dumpinieki postīs dzelzceļu un tāpēc tur sūtīja zaldātus. Vienu dragūnu eskadronu, atkal oficiera Albovska vadībā, nozīmēja doties pa lielceļu un rotu kājniekus — pa dzelzceļa līniju.

Dragūni pirmie devās ceļā.

Pulkstenis bij vienpadsmit.

Trešā kilometri ap Aizputes - Liepājas lielceļu ir egļu mežs. Aiz meža, labās puses lielceļmalā — Aizputes Pils pagasta skola. Mežu sauc Roku birzi. Birzes uzkalnā nogriežās pa kreisi lielceļš uz Stroķiem — Priekules staciju. Melns, pelēks — vijīgi strīpains stabs tura ar uzrakstiem trīs rokas:

„Aizpute, Liepāja, Priekule.“

No šīm trim ceļu rādītāju rokām — vārds: Roku birze.

Mežastrādnieki Prāmalts un Bierants zāģēja Roku birzes eglienā mežkungam Heindrikam plankas. Tāpat, kā daudz citi, arī viņi nezināja par kaujas gata-

vošanos. Zāga metāliskie žvīkstieni asi skanēja eglēs un tālu klaudzēja cirva cirtieni.

Darba troksnis bij sasniedzis arī revolūcionārus. Daži aizgāja pie zāģeriem un tūlīt jautāja:

„Kalab jūs vēl strādājat, kad citi jau gatavojās kaņam? —“

Zāģeri domāja, ka atnācēji joko, ka tie iet kaut kur pie kuļmašīnas — diviem plecos bij dakšas.

„Mēs jau te visu rītu kaņojam,“ viņi atbildēja un sāka uz kračiem griest jaunu kluci.

Atnākušie tomēr jokus neprata.

„Nestrādāt vairs! Metat darbu nost!“ dusmīgi iesaucās vairāki. Viens ar šautenes rezgali vēl dauzīja pa veļamo kluci.

Zēģeri nu redzēja, ka nav vairs joku lieta.

„Kad jau tā, tad tā! —“ viņi noteica un meta darbu pie malas.

Kāds vēl prasīja:

„Vai cirvi jums ir?“

„Ja, — ir!“ atteica abi mežastrādnieki.

„Nu, pie gadījiena, tie air labi ieroči. Stājaties tik mūsu rindās!“ noteica revolūcionāri un aizgāja atpakaļ uz lielceļa.

Vēl vienmēr Štālbergu atpakaļ nesagaidījuši, saņākušie miliči nekā nezināja par stāvokli Aizputē. Viņi runāja par jaunu izlūka sūtīšanu.

Pie skolas, kur piestājuši bij vairāki pajūgi, kamanās piebrauca Pils pagasta „Daudera“ modernieks Jānis Reinštroms. Viņam vēl sēdot kamanās, klāt pieņāca Jēkabs Miežis, kas bij Pils Dekšņu māju saimnieks, jau vecāks vīrs. Modernieks viņu uzrunāja:

„Sēd, Deksni, kamanās; brauksim mēs paskatīties, kas notiek Aizputē!“

Miezis iesēdās kamanās.

Iz meža, kur pacēlās roku rādītāja stabs, lielceļš, kā taisna līnija stiepās uz Aizputi. Pretīm ceļam rēgojās Tebras kraujā celtās baznīcas tornis.

Abi braucēji, līdz ko kilometru pabraukuši — kur uz lielceļu izgriezās Velēngriežu māju ceļgals, — ieraudzīja, ka pretīm, kā no zemes izaudzis, jāļ liels dragūnu pulks.

Instinktīvi Reinštroms iestiepa grožu — turēja zirgu.

„Nu nebūs labi,“ pārsteigts teica Miezis.

„Griezsimies ātri ar zirgu atpakaļ!“ izsaucās Reinštroms un uz lielceļa virsas — steigā grieza apkārt zirgu. Tad kamanas sāka laisties, ko zirgs jau dāja skriet.

Tomēr, varēja redzēt, ka arī dragūni jau viņus pamanījuši. No eskadrona ātri atdalījās 3 jātnieki, kas, zirgu taisni stieptos lēkšos, vējā skrēja bēdzējiem pakaļ.

Reinštroms dzina zirgu, kā spēdāms, bet kamanas lāgi neslidēja; sniegs maz vēl bij kritis, vietu vietām cauri vēl čirkstēja grants.

Skola vēl bij lielu gabalu, kad braucējus panāca visi trīs dragūni. Bez kāda ievada, tie sāka abus braucējus sist. Viņi sita šauteņu laidām, pipkām un zobiniem; gan jāja priekšā, lai apturētu zirgu. Reinštroms neizlaida pātagu no rokām. Vairādamies sitieniem, viņš dzina zirgu vēl vienmēr uz priekšu.

Pirmais smagi cieta Miezis. Zaudējis kamanās līdzsvaru, viņš ievēlās lielceļa grāvī. Viņa galva bij sitieniem sakropļota, kā pazīt vēl varēja tikai degunu. Cits viss bij vienā asinainā brūcē.

Reinštroms tika gabalu tālāk. Arī viņu trāpīja daudz smagi un asi sitieni: sadaudzīja galvu, muguru,

rokas, izsita zobus, — līdz bezspēkā viņš sasľuka ka-
manās.

Pa visu laiku vēl nebij kritis ne šāviens.

Aiz egļu stumbriem slēpdamies miliči jau bija
pienākuši tuvu lauka malai. Bet izľuku nosišanu
viņi vēl nepamanīja. Tikai brīdi vēlāk tie ieraudzīja
kaļaspēku.

Uz reizi jāt mežā dragūni baidījās. Jau pa ga-
balam viņi izmetās ķēdē un sāka apšaudīt mežu.
Tuvu malai bij vecas grantsbedres. Kāda dragūnu
daļa nolēca zirgiem un apmetās bedrēs. Citi turēja
zirus, citi apšaudīja priekšā stāvošo meža stūri.

Kad ceļš likās brīvs, viena dragūna nodaļa pa
lielceļa virsu devās Roku birzes eglīnā. Lēni aiz
tiem sekoja izvērstās dragūnu rindas.

Tas bij liels pārspēks.

Veidemanis sauca komandu — atkāpties. Bet
visi to nesadzirdēja. Bija arī par vėlu. Dragūni
joni drāzās cauri aplenkuma vietai.

Spalgi elglēs skanēja pirmie atšaudīšanās šā-
vienu. Dragūni zirci saslejās — daži metās atpakaļ,
bet pārējie lēkšoja cauri uz skolu.

Līdzko atskanēja pirmo šāvienu brāzma, liels uz-
traukums pārjēma skolotāju Bazonu. Neredzēdams citu
glābiņu, viņš līdz ar skolas bērniem, atstāja skolu:
šķrēja pa lauku, pa mežu, — pāri dzelzceļam — uz
tuvējām kalpu mājām.

Arī Stālbergs vēl nebij tālu aiz muguras pametis
Aizputi, kad izdzirda kaujas sākšanos. Ar baigu no-
jautu viņš steidzās uz Aprikiem, kur arī atrada sapul-
cējušos ap 100 revolūcionārus. 40 bij pagasta miliči.
Pie baznīcas valņa runājā Melbārdis. Bet uz Roku
birzi tomēr tie nedevās, — palika sargāt savas puses
lielceļu.

Ilgi granču bedrēs dragūni nepalika. Iedrošināti, ka dumpinieki šauj medību bizēm un skrošu lādiņiem, — izkomandēti ķēdē, viņi šaudot sāka virzīties mežā.

Kāda grupa miliči bij nometusies ap rokurādītāja stabu. Viņi gulēja pieplakuši egļu saknēm un noslēpušies Stroķu lielceļa grāvjos, kas izvērtās frontāli pret uzbrucējiem.

Sausi, asi sāka klaudzēt šāvienu.

Sivs, nepadevīgs aizsākās kautiņš. Krita viens zaldāts. Vairākus vēl ievainoja skrošu lādiņiem. Smagi plecā sašāva urjādņiku, kas pievienojies bij zaldātiem.

Saucienu, šāvienu troksnīgari rīstījās mežs. Egļu zaļganā paēnā vietu vietām uz plānā sniega palika asinstraipi, kur atšaudoties pret pārspēku, arī revolūcionāri krita.

Tuvu kaujas vietai bij mežkunga māja.

Kaujai vajā ejot, pie mežkunga ieskrēja glābties abi zāģeri. Bij īss laika sprīdis, kad ienāca viens dragūnu oficiēris un mežkungam kautko jautāja. Bet līdzko ieraudzījis abus mežastrādniekus, tas uztraucies ķēra pie zobina.

„Ā, razbojniki! viņš iesaucās un sāka mesties vīrsū, bet mežkungs viņu pārtrauca.

Tomēr strādniekiem viņš pavēlēja tūlīt iet mājās un pat zīmīti izrakstīja, ka tie nav no dumpinieku bara.

Izgājuši iz eglīna, abi zāģeri pa lielceļa taku devās uz Aizputi. Ap km vien viņi pagāja, kad tāli šauta zaldātu lode ķēra Prāmaltu — mikstumā vīrs celi. Kamēr viņš palika nojautā stāvēt, pa kāju jau sāka tecēt sārta asinsstrūkļa.

Abi zāģeri iekrita grāvī. Citu padomu nezinādami, viņi plēsa kreklu un sēja ievainojumu. Vēl grāvī

uzsita ledu: mazgāja asiņaino zeķi. Mežā skanēja kaujas troksnis. Bailes bij, ka nenotura par ievainotu revolūcionāru.

Pilsētas malā Prāmaltā biedris nogriezās. Palicis viens, viņš sakostiem zobiem gāja uz savu dzīves vietu, kas bij pilsētas otrā pusē. Ticis jau tuvu Jelgavas-Bojas ielu stūrim, ka nelaimi, viņš satika pretim nākot 30 zaldātus. Priekšā tiem gāja okolodoņiks Rasovs. Ieraudzījis Prāmaltu, tas tūlīt iesaucās:

„Prāmalt, tev jānāk līdz: parādīt taisnu ceļu uz „Briņķiem!“

Zāģera bālā seja sarāvās. Pavēli viņš šķīta, kā nāves ziņu. Viņš tomēr negribēja sevi nodoties — izmisuma spēkiem gāja neklībodāms.

Zaldātu grupa bij norikota doties revolūcionāriem aizmugurē. To saprata arī Prāmalt. Bet nodevējs viņš negribēja būt. Gabalu pagājis pa Misiņkalnu, viņš nezinādāms citu līdzekli, metās ceļos un diktā balsī sāka skaitīt:

„Mūsu tēvs debesīs. Svētīts lai top tavs vārds.

Lai nāk tava valstība. Tavs prāts lai notiek, kā debesīs, tā arī virs zemes..“

Līdz ar teiktiem vārdiem sprakšķēja nāvīgi, spalgi šāvieni: muižnieciskās patvaldības pārspēks šaudīja mežā revolūcionārus.

Zaldātiem nebij laiks kavēties. Pametuši kalpu ar paceltām rokām, viņi arī steidzās uz kautiņu.

Skaitīšanu Prāmalt nenobeidza. Prātā viņam iesāvēs mācītāju sprediķotie vārdi, ka bez dieva ziņas — ne mats nekrīt no galvas. Sāpes ciedzāms, ignā prātā viņš pēdējiem spēkiem gāja uz mājas pusi. Sniegā palika noslūpēta strīpa, kur postalā pievilkās sašautā kāja.

Roku birzē viss risinājās karstā kaujā.

Kāda zaldātu grupa bij ielenkusi 4 miličus. Izšāvuši savus pēdējos šāviņus, tie nosvieda bises un metās bēgt. Viņi skrēja mežā pa labi; skrēja, lai izbēgtu.

Zaldāti devās viņus gūstīt. No grupas trīs izrāvās pa priekšu un skrēja bēdzējiem pakaļ uz pēdām.

Izskrejot cauri meža astei, pa kalnu revolucionāri uzskrēja Briņķu māju sētā.

Bij pusdienas laiks. Mājas saime pašreiz beidza ēst pusdienu, kad istabā iedrāzās aizkusuši trīs vīri. Ceturtais bij nemanot ieskrējis noslēpties rījā un tad atkal aizbēdzis mežā.

Saimnieks divus pazina: viens bij Cīravas jaunais „Salmājs,” otrs „Diņu” kalps Putniņš. Trešais izrādījās Cīravas pļavu sarga dēls Roze, kas bij jūrnies un pie vecākiem bij atbraucis viesos.

Istabā nebij kur glābiņu rast.

Salmājs atrāva lēcienam logu. Bet tūlīt dārzā sprāga šāviēni un bēdzēji instinktīvi atrāvās atpakaļ.

Istabā saskrēja vairāki zaldāti. Aizelsuši es tie bij gluži sarkani. Šautenēm rokās, viņi sāka sist visus no vietas.

Gultā bij atsidies, kā pusdienas paēdis, mājas puisis Jānis Birkavs. Zaldāti viņu uzskatīja par 4. bēdzēju un ar šauteņu laidu tūlīt iesita galvā brūci. Arī mājas veco saimnieku — Jēkabu Veckovski sita.

Skanēja mežonīgs troksnis.

Saimes galdu grūda sāņus. Tas aizcirtās un apsviedās ar visiem ēdienu traukiem.

Visus piecus saņemtos vīriešus kādu brīdi turēja priekšnamā. Tad izveda sētā. Suņš visu laiku nikni riedams raustījās ķēdē. To zaldāti nošāva.

Sētā stāvot, sagustītie klausījās, kā Roku bīrže

skanēja kauja. Trīcošais troksnis cēlās par Mello kalnu un dziļi izšalca egļu mežā.

Zaldāti skraidīja pa visu pagalmu, pārmeklējot mājas ēkas. Kratīja arī istabas. Durvis vaļā netaisīja: spēra zābakiem, izsita šautenēm. Skapjos un atvilknēs laupīja visu, kas patikās. Klēti pajēma — drēbes, veļu, zeķes, naudu, kabatas pulkstieni.

Tas gāja ātri.

Drīz visus saņemtos veda lejā uz lielceļu, — uz kaujas vietu, kur ap kilometri bij ko iet. Ejot zaldāti ieruudzīja, ka no Kasparu māju rijas iznāk kāds cilvēks. Viņi tūlīt svieda šautenes plecā un šāva vīrsū. Tad divi zaldāti skrēja turpu. Nokritušais bij sašauts rokā. Kad viņu atveda pie citiem, tas izrādījās Dubenes kalējs — Jānis Slaviņš. Lidz ar vairākiem biedriem, viņš bij nācis kaujā.

Zaldātiem šaujot un laupot „Briņķos“ un lejā, mežā skanot kaujai, — Žibu māju ļaudis, kas turpat bij tuvumā, iztrūkās. Steigā viņi gatavojās bēgšanai. Nepieciešamās mantas un bērnus salikusi ratos, saimniece aizbēga uz attālām Metu mājām. Tur ļaudis par kaŗu vēl nekā nezināja. Viņi klausījās briesmu nostāstos.

Visus sešus sagūstītos vedot uz lielceļu, — lamāja, grūstīja, sita. Pie Kasparu māju Egliena — Pilsmuižas lauka, uzkalna malā, pretim nāca vēl cita zaldātu grupa, kuŗu vidū bij muižnieki — godapolicisti: Brēdrichis, Klopmanis, Šrēderis. Arī viņi divus revolucionārus bij sagūstījuši.

No Kasparu mājām atskrēja kalpa dēls — Krišis Brūveris. Viņš bij zaldāta formā, kā pārradies atvaļinājumiā. Krieviski runādams viņš mēģināja panākt sagūstīto atsvabināšanu.

Cara kalpi bij kā plēšīgi zvēri. Maz viņi uzklaustīja. Viss viņiem bij — monarkijas likumu kodekss.

Tomēr Brūveris panāca, ka „Briņķi“ atlaida. Tikai Brēdrichis vēl vecājam salmniekam grūda revolveri krūtīs un sauca, lai atdod ieročus. Ar otru roku viņš tam rakņājās kabatās.

Pārējos 7 bez kavēšanas nostādīja lauka pakalnē rindā. Pret nostājās 12 zaldāti un pacēla šautenes.

Roku birzes eglēs vēl klaudzēja šāvieni, kaujai pamazām attālinoties.

Oficieris nostāja zaldātu rindas galā. Izvilcis zobinu, viņš komandēja:

„Nodaļa, uguni!“

Nāvei padotie visi stāvēja rindā.

Zaldātu apdauzīti, viņi vienaldzīgi spītīgi skatījās šauteņu stobros.

— Noskanēja zalpe, nosmakoja pulveris — revolūcionāru rinda bij sabrukusi.

Kalējs bij nokritis augšpēdus. Kā beigts viņš vēl nebija, to juta; bet kas ar viņu notiekās, to ātri atjēgt nevarēja: rokas sašaušana, tad šauteņu sitienu ievainotā galva, nostādīšana nošaušanai un zalpe, — bij ātris un pārāk smags pārdzīvojums. Tikai to viņš juta, ka blakus nokritušie kungst un kņākā, kā ar nāvi mocīties staipās, juta ka tek siltas lipīgas arinis..

Tas bij īss brīdis. Tad kalējs sajuta ka sniegs saldē kailās rokas, kā salā stingst kakls, galva. Tomēr kustēties nedrīkstēja. Pa pusmiegtiem plakstiem viņš redzēja vēl šāvėjus; redzēja, ka zaldāti, šautenēm rokās, nāca klāt.

Kājām sperdami sānos, tie skatījās vai nav vēl kāds palicis dzīvs. Viens šautenes sitiens trāpija arī kalēja galvu. Kāja iespērās sānos. Bet viņš neizlaida ne skaņu, tik ciešāki savilka krampjainos dūrus.

Uz brīdi zaldāti aizgāja, tad atgriezās atkal. Mek-

lēja, grābstīja pa nošauto kabatām. Kalējam izvilka pulksteni. Puskažoku viņš bij nosviedis pie Kasparu rījas, mēģinot bēgt no zaldātiem. Kājās bij velteņu zābaki. Kāds zaldāts otram teica:

„Tas vajag būt dumpinieku virsnieks. To vajag sist, ka nepaliek dzīvs.“

Viens zaldāts uzlēca uz krūtīm...

Kalējs jau gribēja saukt, lai viņu nošauj, lai nemoca, — bet tad apdomājās: gribēja izdevīgā brīdī vēl aizbēgt.

Nokritis kalējam blakus, uz sāniem gulēja Cīravas Diņu māju kalps Putniņš. Tas arī vēl dzīvs bij palicis.

To pamanīja zaldāti. Viens atvēzis štiku, trieca krūtīs. Nokriktēja dūriens. Zaldāts uzmiņa kāju un izrāva durkli.

Arī kalps Putniņš neizdvēsa ne skaņu, pat vajbstu nesavilka. Dūriens slīdēja aiz ādas gar ribām, divas reizas izdurdamies cauri kažokam. Zaldāti gāja pie citiem, — sita, vai atkal dūra krūtīs.

Pēc brīža zaldāti pienāca klāt trešo reizi. Pavalstīja nogalinātos un aizgāja uz lielceļa pusi.

Pirmais drusku pacēlās kalējs Slaviņš. Galva viņam bij smaga — rūca, griezās. Tomēr viņš sāka rāpot projām.

No lauka malas Eglienā veda dziļš grāvis. Kalējs ievēlas grāvi un lida uz Eglievu, lai izbēgtu no tuvās nāves.

„Mīlais draugs, jem mani līdz! —“ nošauto vidū cēla galvu vaļņnieks Vigriezis, kniņš arī bij tikai sašauts.

„Es nezinu pats cik tāli tiks mani spēki,“ sāpēs atteica kalējs.

Kā varēdams, Vigriezis lida Eglienā, glābdams dzīvību, noslēpies žagaru čupā.

Dūriens Putniņa sānos arī nebij nāvīgs; arī viņš aizrāpoja projām.

Nošauti palika guļot pārējie četri: Jānis Pavlovičis, Mačis Šulcis, Jānis Birkavs un Mārtiņš Roze.

Eglienā kalējs sameklēja koka zaru, uz kā atspiesties. Sameklēja arī kažoku un vilkās pa mežaceļu uz mājas pusi. Mellā kalnā viņš satika braucot Oimu māju kalpu Grāmatnieku. Tas tūlīt grieza apkārt zirgu un veda sašauto kalēju mājās uz Dubeni.

Roku birzē vēl notika kauja.

Uzbrūkošais zaldātu pārspēks vairākās vietās sajaucās ar revolūcionāriem, kā apšaūdišanās notika Isā attālumā. Vairāki cīnītāji, kas nespēja vairs atkāpties — padevās. Viņi domāja, ka tad vairs nešaus. Bet zaldāti šāva viņiem virsū vēl drošāki. Arvienu tos uzskubināja lomonarķiskie virsnieki, i maižnieciskie godapolicisti.

Daudzas bij atsevišķu notikumu ainas.

Kādā sīku eglīšu pudurī bij noslēpies Jānis Gīgersons. Baiļu pilnu skatu viņš vēroja, ka gaŗām pagāja policijas baroni — ar suņiem un zaldātiem.

Nokritis zemē, „Bitēnu“ Gusts izlikās nošauts. Arī viņam zaldāti pagāja tuvu gaŗām.

„Čapšu“ kalpa dēls Jānis Raņķis bij uzlīdis eglē. To ieraudzīja un šāva virsū. No zariem palaidis rokas, viņš smagi nokrita zemē. Beigts tas vēl nebij — ne no šāviena, ne kritiena. Nāvē mocoties, viņš kārpījās pie egles saknēm, savilktoš pirkstos cieši iekērdams izplēstās sūnas.

Kalpa dēlu Jāni Rūtenbergu kāda lode ievainoja. Veikli atkāpties viņš vairs nespēja. Uzbrucējiem piešķrejot klāt, viņš padevās. Bet tomēr, ar atjemtū skrošu bisi tie vēl drošāki šāva virsū. Tuvais šāviņš noplēsa

sejai ādu. Nepārvilktais kažoks palika smalkos caurumos, kā siets. Turpat mežmalā viņu atstāja mocoties, līdz citi zaldāti nošāva.

Kaujas jaunākais dalībnieks — kalpa dēls Andrējs Treimanis, kas tikko bij sasniedzis 16 gadus, — krita netāl no Rūtenberga — pretīm skolai, cēla kreisā pusē, līdzko bij izskrējis uz lauka.

Cīravas muižas dižgans Vidnēris bij dienējis zaldāts. Izskrējis no eglīna, viņš krita uz skolas lauka, lielceļa labā pusē.

Cīravas mežsarga „Birznieka“ dēlu — Ernestu Lipņeviču smagi sašāva gurnā. Vēl pēdējiem spēkiem viņš paspēja aizskriet „Dreijās.“ Mājas meitas tūlīt viņam palīdzēja, sēja ievainojumu. — Zaldātiem pakāpzenoties, vaļenieks Mačis Zellis ieskrēja Pilsmuižas kalpu mājās. Viņš nezaudēja apķēribu. Istabā uz vadža karājās nepabeigts pineklis. Viņš tūlīt sāka to vīt. Ieskrejot zaldātiem, tie tikai mājeniekus redzēja.

Lielceļa kreisā pusē iz Roku birzes skriešus atkāpās vairāki milicionāri. Zaldāti šāva tiem pakāp. Kalpu Kalnarāju trāpīja. Viņa bēgšana palika aizvien gausāka, līdz beidzot uz lauka nokrita. Pieskrējušie zaldāti viņu sadūra štikiem un aplaupīja kabatas.

Skolas pagraba galā krita Dzēves kalēja palīgs Ernests Zaķis. Kalpa dēls Kārlis Deģis no skolas skrejot uz lielceļu, krita ceļu nesasniedzis. Kāda lode ķēra rokā Cīravas Kārļkalnu māju puisi Pēteri Zivertu, bet viņš paspēja vēl aizbēgt.

Ciniņš risinājās ass un nesaudzīgs.

Aiz kādas resnas egles saknēm cieši blī piespiedušies divi milicionāri. Viņi domāja ka zaldātu paskries garām. Tomēr kāds ieraudzīja. 20 soļu atstātnē tas piestāja un pagrieza šautenes stobru šaušanai. Mirklis bij kritisks. Viens gulētājs bij cīravnieks, — Janis

Zellis. Tam gadījās lodes šautene. Tāpat guļus viņš plecā to piesviedis ātrāki, izšāva un zaldāts nokrita ar paceltu šauteni beigts. Blakus krita vēl otrs zaldāts, kas ķēdei radīja platu starpu, par kuru dūšīgie miliči paspēja pagābties.

Vēl atsevišķie cīņas notikumi turpinājās.

Vēl dažus dragūnus ievainoja.

Vēl krita revolūcionāri līdzās lielceļam.

Tomēr pamazām dragūnis tuvojās Marijas stacijai. Viņiem palīgā bij pienākusi arī kājnieku rota.

No skolas 4 km. tālāk — lielceļmalā ir Liepkrogu mežsarga māja. Nedaudz vēl tālāk — Marijas stacija.

Mežsargs Valdmanis un Dzērves Pulu māju rentnieks Āfelds no mājas iznāca uz lielceļu. Viņi gribēja doties uz mežu. Bet līdzko viņi ieraudzīja, ka no skolas puses jāg dragūni, steigšus devās atpakaļ.

Dragūni bij viņus ievērojuši. Tie ātri sāka pakāļlēkšot. Ieskrējuši istabā, viņi mežsargam uzstāja — kur atrodās iebēgušie vīri. Mežsargam atbildot, ka istabā nav ieskrējuši nekādi vīri, dragūni tūlīt sāka istabas pārmeklēt. Pagultā uzgāja Āfeldu. Viņu nemaz neaicināja līst ārā. Turpat pagultā sīta un durstīja . . . Mežsargu izveda, nošāva mājas sētā.

Dragūniem piejājot Marijas stacijai, vilciens tikko bij aizgājis uz Aizputi. Iz stacijas telpām sāka dzīl visus ļaudis. Starp tiem bij vairāki, kas atgriezušies no Roku birzes.

Cīravas „Ruņģu“ saimnieka brālis 18 g. vecais Mārtiņš Eņķuzēns prom no stacijas gāja reizā ar „Raņķu“ saimnieka dēlu Krastiņu. Bet gadījās, ka daži zaldāti viņus vēl aizturēja: sāka izlaupīt kabatas. Kra-

stiņam atņēma pulksteni, bet otram nekā vērtīgu neatrada.

Kad abi izkراتtie jau gabalu bij pagājuši, kāds zaldāts vēl šava pakaļ. Eņķuzēns nokrita zemē. Lode viņam bij ieurbusies gurnā.

Abi biedri uz ceļa mocījās: viens sāpēs, otrs — nesot, velkot, — līdz viņi aizkļuva pie tuvākiem ļaudīm Marijas muižā.

Zirgam aizbēgot ar tukšām kamanām, Reinštroms bij paspējis ielst skolā. Muižnieki — godapolīcisti un zaldāti to atrada noslēpušos bēniņū pažobelē.

Saviem spēkiem viņš nevarēja vairs ārā izlīst. Viņū durstīja štikiem un šava turpat pažobelē guļot.

Atpakaļ uz Aizputi dodoties zaldāti veda līdzī arī dažus dzīvi atstātus gūstēkņus.

Pīls pagasta Ušu māju saimneeks Fricis Stieģelis, līdz ar savas mājas strādnieku — vecāku vīru — Ernestu Cimmermani gāja blakus. Viņi tikko varēja pavīlkties. Pie Roku birzes abi bij sagūstīti — sīsti un mīdīti zirgiem.

Cīravas Branķūža kalps Kārlis Rūtenbergs arī gāja ciezdams lielas sāpēs. Kaujā tas bij ievainots. Bēdzis. Tad Grāvkalnu māju pīrti saķērts. Ievainojumu viņš zaldātiem slēpa. Noslēpa arī, kad tai pat vakarā ieevietoja Aizputes cietumā.

Kad kauja jau bij zaudēta un atkāpjošie revolūcionāri izklīda — pret vakaru pie Cīravas ieradās vērģalnieki. Organizētās milīcijas vadonīs bij būdnīekā dēls — Ernests Kārklīņš. Viņš brauca steīgā. Pret Cīravu dziedāja: „Kas pa šī staīģa drīskās...

Kas agri ceļas rītā
Un vēlu gulēt iet,
Kas skrien un krāj priekš cita,
Bet pašam druskas tiek?
Kas vienīg pasaulis ratu griež,
Ko likums varmācība spiež?
— tie mēs, mēs čaklie rūķi,
Mēs darba strādnieki!

Mums visa vara rokās,
Ja vien prātīgi mēs.
Tad sniegsim brāļi rokas
Un slogs drīz novēlts klūs.
Lai nepagurstam ciniņā,
Kaut naidieks nāvi sludina, —
Tad uzvara būs mūsu
Un brīvi laudis mēs!

Vērgales muižu 4 blakjūgu orēs, ar šautenēm rokās, kalpi sēdēja uz gariem maisiem. Sarkans nēzdaugs plivoja pie redeles piestiprinātā šķetrā — priekšējos ratos.

Jaunie kalpi: Andrējs Smilga, Andrējs Aļļis, Jānis Feldmanis, Pēteris Markavs, Pēteris Pūris — bij pirmos spēka gados. Rūdijušies muižas sūrājā darbā, viņi devās droši, nebēdīgi uz priekšu.

Cīravā bij pāradušies jau daži Roku birzes kaujas dalībnieki. No Apriķiem pārbrauca arī Štālbergs. Smaga, drūma bij zaudētās kaujas ziņa.

Vērgalnieki vēl brauca cīņas iejūsmā, līdz muižā viņus pārtrauca drūmā vēsts. Roku birzē jau viss bij noklusis. Pārī kaujas vietai metās vakara tumsa.

Tikai pie Ēmbūtes, kur dega Veldes muiža, tumšā pamalē bij ievilkta gaiša švitra.

V. nodaļas beigas.

VI. VIENS VIRZIENS

Ziņa par Roku birzes kauju — revolūcionāru cīņu ar zaldātiem — skrēja, kā līdz ar vēju, ātri pa tuviem un tāliem ļaudīm. Aizsākās darbumasas kolosala mobilizācija.

Ziņa, kas bij ietvērta vienā teikumā:

„Visi uz Aizputes kaŗu,“ šalca no mājas uz māju, pagasta — pagastu, apriņķa — apriņķi. Un plašas revolūcionāras ļaužu masas, kas skāra arī Ventspils un Tukuma apriņķus, driz apsēda Aizputi.

Augstā pakāpē bij cīņas gatavība. Visūr tik runāja par kaŗu, par cīņu. Radusies bij vispārēja doma: vecās kārtības sargātājiem dot galigu sakāvi.

13. decembrī,

ap Kuldīgas-Skrundas lielceļu izplatījās ziņa par došanos uz Kuldīgu. Tā nākusi bij no Centra Komitejas. Dragūni bij nodomāti sakaut pilsētas ielās, kā 30. nov. tas Tukumā bij noticis.

Raņķu Rīcības komiteja saņemto cirkulāru izziņoja pā visām mājām. Īsos vilcienos bij rakstīts: Visiem ieročus nest spējīgiem vīriem jādodās uz Kuldīgu, kur pie Rātes dalis flintes — cīņai pret zaldātiem. Kam pašiem jau ieroči, tie jāņem līdzī un visiem maize uz 3 dienām.

Notikumi cits aiz cita skrēja strauji.

Viss risinājas ātrāki, kā organizētības iespējā. Radās vairāki ziņojumi un līdz ar to baumas un pret-runība. Tomēr 16. Decembrī Kuldīgā sāka sabraukt apkārtnes pagastu revolūcionārie ļaudis. Vīri iz — Grauzdupes, Vārmas, Kurmales, Snēpeles, Rankiem, Skrudas — pulcējās pilsētas tirguslaukumā.

Daži desmiti nesa šķēpus, zobinus.

Kādi 400 šautenes plecos.

Bet pāris tūkstoši par ieročiem domāja.

No Vārmas miličiem bij ieradusies tikai daļa. Citi bij palikuši sargāt savu pagastu, kas saucās Vārmas Republika, ar prezidentu (Rīcības komitejas priekšsēdētāju) muižas stieģelnieku Golobovski. Miličija bij 180 vīru stipra, kas izveda apmācības māņevrus.

Nebij pulkstienis daudz pāri pusdienai, kad tirguslaukumā atklāja mītiņu. Masa spiedās tuvāki ap Rātsnamu, kur no balkona runāja Centra Komitejas loceklis. Koncentrācija bij — pret glēvo pilsonību, pret dragūniem, kas nolaupijuši pilsētas naudu.

Dienas kārtībā vēl ietilpa tautas tiesa.

Apvainotie bij kontrrevolūcionāri: 2 vecākie godovoji — Lēmanis, Jansons; miesnieki — melnais Reiskis, Prenclavs, Strazdiņš un revolūcionāro cīņu vienības jāucējs Jānis Nudienis. Policisti un Reiskis nebij dabūti rokā, bet pārējie trīs atradās Rātsnamā arestā.

Divi miliči ar kailiem zobiniem rokā izveda Prenclavu un Strazdiņu uz balkona. Viņi bij nēmuši dalību melnās sotņas resp. „Zelbstšucā“ organizēšanā. Melnais Reiskis jau bij aktīvi uzstājies. Ceļā uz Kuldīgu kādam Vilgāles puses revolūcionāram darbiniekam pārsitis galvu.

Kaujas nodaļas vadītājs Bezvārdis izpildīja prokurora vietu. Stāvojot balkona otrā galā, viņš prasīja tiesāt taisni un bārgi.

Apsūdzētie miesnieki sāka lūgties, pat raudāt sāka. Solījās laboties.

Kad nāca sapulcei sava kārta sācīt vārdu, skatnēja saucieni lietu izmeklēt, atlikt, līdz dabūs rokā galvenos vainīgos.

Tas bij arī vairuma Centra Komitejas locekļu ieskaits. Kaujas nodaļas vadītājs Bezvārdis tomēr bij īpašās domās. Viņš vairakkārt savas zeparatās darbības dēļ bij nonācis nesaskaņā ar Centra Komiteju. Asa viņam dažkārt iznāca polemika ar priekšsēdētāju Jāni Šepti. Ar iznākumu neapmierināts, pār ļaužu masu viņš sauca:

„Jūs baidaties? — Ak, glēvuļi, vini neželos jūs, kād dabos savās rokās!”

Priekšā nāca otra lieta.

Balkonā izveda Nudieni. Millču arestēts viņš bij „Kroņu tējnicā.” Viņa pretrevolūcijas nodarijums skaitījās izlaistās lapiņas un pilsoņu sapulču sasaukšana. Bezvārdis viņu raksturoja īsos vilcienos, kā spiegu un nodevēju, kas braucis arī uz Rīgu meklēt sakarus uzstāties pret tautu un revolūciju.

Tūlīt ņēma vārdu apsūdzētais. Viņš drusku bij interesējies par šķiru cīņu, tikai aplami sapratis. Sapulcēs priekšā viņi jutās pašlepus un uzdeva kādu jautājumu par Erfūrtes programmu. Viņš strupi norāva vārdus:

„Ja man to nevar pateikt, tad es uz apvainojumiem nemaz neatbildu!”

Katrā pusē viņam stāvēja milicis ar kailu zobīnu rokās. Bezvārdis par jautājumu saskaitās. Apsūdzēto pārtrauca — postūma nost.

Kāds sauca :

„Vārda brīvība! . . .“

„Spiegam lieki runāt!“ atcirta Bezvārdis.

Pret sapulci viņš paceltu galvu jautāja:

„Ko būs darīt: nošaut, vai pakārt? —“

Jautājiens bij nopietns. Varēja notikt arī nošaušana. Jānis Šusters, kas pazina Nudieni nāca kā liecinieks. Viņš stājās apsūdzēto aizrunāt. Teica ka galva nav kārtībā. Kā pastiprinot, viņš lika sev pirkstu pie pieres. Raksturoja vēl, ka Nudiens jau no zēnagadiem rakstījis dzejolišus par romantiku.

Motivācijas iebildumus sapulce atzina. Tiesāšana beidzās.

Bezvārdis noņēma sargus un apsūdzētam paziņoja :

„Nu varat būt brīvs.“

Iedams pa trepēm Nudienis vel izteica mistisku frāzi:

„Laiks un apziņa tiesās katru.“

Bezvārdis to sajuta, kā zīmētu uz sevis. Atskatījies atpakaļ, viņš pavēloši nosauca :

„Ejat, ejat!“

Kamēr revolūcionāras masas lielā daļa tirguslaukā tiesāja kontrevolucionārus, mazākas grupas bija izklīdušas pa iebraucāmām vietām — gan kautkur dzēra sadabūtu šnabi.

Liepājas-Baznīcas lelu stūrī pie muzikas instrumentu meistara Bāreņa bijisapulcējušies jaunu puisi grupa. Vairāki bij raķinieki. Kalejsētu puisis Indriķis Blūms prata spēlēt vijoli, Remesu jaunais Žanis Beierbachs un Birkmaņu Juris hermoniku, Mažiku Mārtiņš savukārt pa reizai sita takti. Spēlēt līdzēja arī pats Bārenis.

Marši, valči un strauji pulkā skanēja cits pēc cita.

Sāka gulties ziemas vakars.

Jau pēcpusdiena — pāri četriem bij, kad muziku pārtrauca uz ielas saucieni:

„Uz Rāti pēc ieročiem!

„Uz kaļu!

„Uz Aizputi!

Pēkšņi bij atskrējusi vēsts ka Roku bīrzē risinās kauja.

Pa tirguslaukumu stiepās divas rindas: pa labi — gāja Rāte, pa kreisi — ar šauteni atpakaļ.

Isā brīdī ieroči izsīka.

Remesu Žanīm un Mažīku Mārtiņam uzkāpjot pa Rātsnama trepēm, rekvizītie ieroči jau bija izdalīti. Vidēja auguma revolūcionārs melniem matiem, asu skatu — pēdējo ieroci 2 stobrenīcu iedeva Žanīm. Vēl viņš pasniedza pāris riekšavas patronas. Nākošiem ieroču prasītājiem skanēja atbilde:

„Nav!“

„Nav!“

Izdalīts bij arī muzeja inventārs.

Šauteni tomēr ļoti dabūt gribēja plecīgs, dzeltenūšains vīrs.

„Kā nu kaļos, šautenes nav,“ tas bēdējās.

„Še jums mana“, teica Žanis, kas vēl bij jauns zēns, dzimis kriņģeļu gadā. Viņš deva pieaugušiem vīriem priekšroku. Priecīgs, ka dabujis, dzeltēnūšainais vīrs pakēra šauteni un drāzās lejā pa trepēm.

Tirguslaukumā, Liepājas ielā jau rindojās šķūtnieki. Pate bij nodibinājusies kārtība: kam šautenes — sēdēja slēpēs, kam nē — gāja kājām. Pajūgi visiem netika — sērkokļu fabrikas 40 zirgi, tūku fabrikas zirgi bij jau izņemti.

Kājām gājēji zirgus devās meklēt pa ceļam. Vairāki vilgālnieki Jaunzemju Jnts, Ottis Reiss iegāja Taurkalnes muižā. Sajūdza 2 slēpes. Pa ceļam uzņēma gājējus, kamēr zirgiem vien bij pa spēkam.

Laikā kad notika Roku birzes kauja arī Planīcā vēl nekā nezināja. Rīcības komitēja bij aizņemta dienas tekošā darbā. Visi vēl nebij ierauti revolūcionāro cīņu akcijā. Koku tirgotāja Kāna mežastrādniekus vēl sūtīja meža darbos.

Ciršanu pārtrauca komitēja. Kluču zellis Mārtiņš Zeidmanis, kas bij Bierznieku māju saimnieka dēls, devās uz jauno pagasta valdi — Rīcības komitēju, kur priekšsēdētājs bij „Pujāts.”

„Tos kokus Kāns vairē nedabos, tos pārdos komitēja,” Zeidmanim noteikti paskaidroja komitējas sekretārs Jānis Endrups.

Tas notika pusdienas laikā.

Dažas stundas vēlāk — visi jau bij gājienā uz Aizputes karu.

Planīcas „Bierzniekos” ātri saradās laudis — gan flintēm, gan dakšām. Kāds būdnieks bij bruņojies ar pagaņu tuteni. Pa ceļam lai nesagriestos, ap asmeni viņš bij apsējis skalus . . . Sajūdza zirgus. Sasēdās i saimnieki i kalpi.

Ivandes „Špēru” saimnieka dēls jāja sava lielkunga jājamzirgā. Zaļās muižas kalpi sēdēja platās redeļu orēs. Pagastu starpā robežas nebij. Atsevišķie laudis uz lielceļa saplūda viengabalainā kustošā masā.

Pie slēgtā Vilgātes kroga nakts uznāca tumša. Gājieni sablīvējās. Bet tas bij tikai brīdis. Tad devās atkal uz priekšu. Pie Kikures kroga, kas no Aizputes atradās tikai 10 km, pietāja organizēti. Rīta ausmā

no Kikures muižas pa gatvi noveda 2 vezumus siena. Nogāza pie kroga — zirgiem barību.

Kāds iz Kuldīgas Komitejas locekļiem rīkoja masu: vecākiem vīriem palikt pie zirgiem, pārējiem iet uz Lažām — tuvāki Aizputei. Līdzī tikai aizbrauca ieroču un pārtikas vezumi. No lielceļa tie nogriezās pie Mazlažām un brauca cauri muižai — virzienā uz Vec-lažām. Revolūcionāru bari devās pa Štakeldangas laukiem taisni uz Lažas gravu, kas stāvā kraujā pgregriezās līdzās lielceļam.

Kādi pārdesmit Kuldīgas strādnieki — Krišis Silīņš, Jēkabs Eglītis, Fricis Poltcejs, Fricis Vatvaris — izbrauca vēlā vakarā. Viņi nogriezās pa Snēpeles ceļu. Tas bij aprēķins, lai kaļa gājienā ierautu plašāku virzienu.

Kuldīdznieki pieturēja Snēpeles muižā. Sabiedrojās ar vietējo miliciju, ko vadīja barona f. Hāna Putiķu māju rentnieks Putnaērglis. Saradās kādi 300 vīri.

Vatvaris bij jūrnieks, tikko Ventspilī nokāpis no kuģa. Viņš bij devies uz Skrundu pie radiem, bet ceļā pievienojies kaļa gājenam uz Aizputi. Viņš savā matrožu nebēdībā bij aktivitātē izvīrzījies pa priekšu — rīkoja pili kratišanu.

Pils meitas atteicās atdarīt aizbēgušā barona skapjus. Durvis lauzā vaļā. Pirmā vandījienā atrada palagā letītu 16. kalibra jaunu medības bisi. Meklēja vēl citūr. Atrada 8 šautenes un tādu pat skaitu revolverus. Kuldīdznieki sāka tos dalīt sev, bet snēpelnieki tā nebij mierā, līdz vienādi dabuja abas puses.

Iz ratiem kāpjot, viens kuldīdznieks bij saplēsis bikses. Tam vietā izmeklēja no barona garderobes. Vatvaris bij plānās jūrnieku drēbēs. Viņš uzcirta bikses, fraku un tad apjoza sobinu.

Snēpeles „Čašu“ Kristaps gadījās muziķis. Uz

muižnieka klavierēm viņš iesāka spēlēt cīņu meldijas. Plaši pils zālē skanēja revolūcijas motīvs:

Ši ir tā pārkoņbaiss, kas telks :
Nav kungs, nav augsts, ne zems!
Ši auka vērdzībs nakti beigs
Un visiem ķēdes jems.*

Droši, pašapzinīgi stalgāja muižas kalēja vecākais zellis — Jēkabs Ķemlēris. Bij reti spēcīga auguma — pretnieku vēl nebij sev atradis. Jau vasarā viņš bij piekavis muižas vagāri un vēlāk piedalījies Līpaiķu mācītāja boikotēšanā. No ārkļa plātes viņš smēdē bij izkalis sev krūšu bruņas.

Ilgī barona pils revolūcionāri neuzkavējās.

Braukšus un arī jāšus viss spēks devās uz Kazdangu. Ribēja, dunēja gājiena rinda. Nosnigušais grantētais ceļš nobraucās kails. Sniegu samala ratu dzelzskaltie riteņi.

Raņķeņieki, kas vēl nebij attapuši aizbraukt uz Kuldīgu, Aizputes kaļā devās tieši — caur Sieksāti, gan Laidiem. Juris Blūms bij Rīcības komitejas locekļa kalpa dēls. Strādāja komitejas kancleijā. Uz Aizputi viņš devās līdz ar Iju un Raņķumuižu kalpiem. Šautenes bij tikai dažiem. Vairāk plečos baltoja maizes kultes — pārtika 3 dienām.

Ēnavaš ceļa mālu skranstī smagās ores lauza apsalušos dubļus. Riteņi tos grieza gar redelēm, kur par rumbām tie atkal krita uz ceļa. Visi traucās uz priekšu. Mērķis bij Aizpute.

Garos kaļā gājienos izvirzījās jūrmalas pagasti. Pilsberģnieki jau ziņu bij saņēmuši Roku birzes kaujas vakarā. Daļa devās uz Alšvangu un tad kopīgi uz Apriķiem. Bet daļa devās pa citu ceļu, kas aiz-

jēma Sakuleju. Sakas upes muižas ratnieks Frīdrihs Akerblūms, kas bij dienējis feldfebelis, sēdās seglotā, baltā zīgā. Ulmales pili un turīgiem pilsoņiem konfiscēja ieročus. Vadīja vaļenīeks Linķis, strādnieks Ozoliņš, zvejnieks Treimanis. Pāvilsta bij kaujas stāvoklī. Spējīgie vīri gatavojās cīņai.

Edolnieku galvenā grupa izbrauca 30 pajūgos. Līdzī vīņi veda arī ārstu Glēzeri ar medikamentiem. Agrā rītā vīņi jau bija Apriķos.

Vēl bij rīta notumsa, kad pie Veclažas satikās atsevišķās kuldīdznieku grupas. No Kīkures kroga bij nākusi kaujnieku nodaļa, ko revolūcijas pretinieki bij iesaukuši — „Bezvārda šaiku.“ 38 bij ložu šautenes, no kurām dažas bij dragūnu karabīnes — nākušas no Tukuma revolūcionāriem.

Visu nakti miliči bij izsalušie ceļā, un vēlējās ieturēt brokastis. Vietējo pagastu Ricibas komitejas visu steidzās pēc iespējas izrīkot un nokārtot.

Ap 50 Kuldīgas strādnieki devās uz Bojas muižu brokastot. Barā gāja — Krišis Siliņš, Kārlis Sakālis, Jēkabs Eglītis, Fricis Policejs, Aleksandris Trejs, Jānis Putniņš, brāļi Māķelis, Andrējs Ruņģi...

Ejot pa Lažas leju, vīņiem bij jāpāriet upe. Apaļa, šaura gadījās laipa. Sākumā daži tika labi pāri. Bet Eglītis, savukārt ejot, vidu savīrojās, un ciliem smeļoties, līdz jostas vietai iegāzās saltā ūdenī. Starp citiem, kas izveicīgi pārgāja, vēl iekrita viens no sērkočiņu fabrikas strādniekiem.

Bojās deva brokastis.

Slapjie žāvējās.

Mužas saimnieks bij paši kalpi. Nežēloja arī barona vīnu — katram pa pudelei.

Pēc brokastīm pili, revolūcionārā kara spēka gru-

pa braukšus devās atpakaļ. Apmetās Veclažas Ozoliņā, kur bij kazdandznieku nometne. Kopīgi turēja mītiņu.

„Ko jūs vēl te maisaties pa mājām?”

„Mūsu vīri jau visi Aizputes kaņā!”

Pie Sprincu kroga, kas bij starp Kuldīgu un Snēpeli, draudoši sauca sievas, kad vecā krogā gribēja ieiēt sasildīties vīri, kas no Kuldīgas atgriezās uz mājām. Tie bij tikai nedaudzi: vai nu kādi jaunāki zēni, kas bij palikuši bez ieročiem un baidījās kauja doties, vai vecāki vīri, kas domāja sevis mazvērtīgus. Tie, kas tieši bij pretinieki, jau iepriekš bij pratuši kautkur nozust. Vēl bij tādi, ko „pēkšņi” bij pārsteigu-i kāda slimība, vai nu paši liekoties gultā, vai pie kāda blakus sēdot. Gadījās vēl, ka no rentsslogiem atbrīvojušies daži saimnieki nomaldināja arī savus kalpus, puišus: itkā ejot līdz ar citiem — nošķīrās, slapstījās mežos, šķūņos — „kamēr viss pāries.”

Bj arī pretīņa. Pie Rīcību komitējām ievēlēti darbinieki, kur skaitījās arī sievietes, daudzās vietās apstaigāja mājas — pārlicinoties, ievācot ziņas — vai vīri aizgājuši kaņā.

Saldus saņēma kaņa ziņu 17. decembra rītā, tieši no Aizputes. To steigā bij vedis Rudbāržu skolotājs Ozols.

Ātri ritēja apspriedes.

Centra komitejas locekļi: Strautiņš, Beķeris, Sēja, Siliņš, Stepe — steigā rīkojās. Apkārtnes 10 pagastu Rīcības komitējām izsūtīja pavēli. Saturā bij teikts:

„Pie ieročiem!

Uz Alzputes karu!

Atraušanās ir visas tautas un sāktās cīņas nodevība. Kas to darīs, tos boikotēs tā pat kā cara varas dienderus. Lai zin tie, ka revolūcionārās tautas tiesa būs īsa un taisna!

Saldū, ar 28. novembra tautas mītiņu, bij sākusies strādnieku un revolūcionāro zemnieku vara. Pie Centra Komitejas, kā atsevišķs institūts bij nodibinājies Zemnieku Birojs. Sazināšanās bij tieši ar p-jas lielniecisko Centralo Komiteju Rīgā.

No pilsētīgas un tuvās apkārtnes strādniekiem bij sastādījusies stipra milicija. Skaitījās ap 500 vīri. Iedalītas bij 4 rotas: I. — berdandznieki, II. — trīstobrenieki, III. — divstobrenieki, IV. — cilindernieki — pa galu lādējamās šautenes. Atsevišķi vēl skaitījās nodaļa, kas nesa vietēji kaltos šķēpus. Milicija apmācījās maņevros, mēķī šaušanā; bij sūtījusi palīgspēkus Auces un Tukuma kaujām.

Brocēnieki, saldenieki, ciecernieki — ar sarkanām lentēm ap roku lasījās tirguslaukumā. Pretim — Kīlīca namā bij Centra Komiteja. Propogandistt — Komitejas locekļi visu kārtoja.

Pa ielu apaļājiem akmeņiem uz Skrundas lielceļa ritēja rati, dunēja soļi. Aizbrauca, aizgāja vairāki simti miliči, vairāki simti revolūcionāri.

Pa ceļam ņēma muižās zirgus: jūdza un brauca saucot i dziedot.

Kurstīšnieki ziņu saņēma no Saldus un savukārt deva tālāk. Pagasta milicija bij apkārtnes spēka centris, kas skaitīja 60 šautenes. Arī šejienes miliči bij devušies uz Auci, Tukumu un sūtījuši izlūkus pret „melno sotņu“ uz Stūra muižu. Revolūcijas pretinieki visā apkārtne bij atbruņoti.

„Biedri, ja tagad nepalīdzēsīm aizputniekiem, tad viņi nenāks palīgā, kad mums būs cīņa!“ īsi, solidari teica Rīcības komitejas loceklis Vītiņš.

Žvārdenīki — Emilijas Smiltnieces, Beizāņa, Dreimaņa — pagasta komitejas locekļu skubināti, ceļa maršrūtu ņēma caur Saldu.

Uz Ezereš Skrundas lielceļa drīz braucienā saplūda — ezernieki, grieznieki, kursišnieki, pampāļnieki. Nigrandnieki bij devušies pa Ventas otru pusi.

Pie Pampāļu Pirtsgaru mājām brauciens pietāja. Uz lielceļa pie kapsētas malas ņudzēja rati, zirgi, vīri. Vairāki bij bruņojušies ar mežkungam Ukstem ātjemtām šautenēm. Grieznieki vēl pa ceļam bij iegriezušies Kārļa muižā, kur milicijas vadonis Matīzis Tabaks bij rekvizējis tālskatu. Tas siksna karājās uz krūtīm.

Savstarpēji izmainījās sarunas. Skanēja saucieni:

„Cīņā par brīvību!

Slava kritušiem, lāsts slepkavām!

Varu pret varu!“

Atkal šaurajā lielceļā, braucienam locoties kā lentai, pacēlās dziesma. Pa kreisi palika Pampāļu muiža. Kādā ratu grupā skanēja „Sarkanā karoga“ rindas:

„Nost varmākas, nost važas smagas!

Nost vecais vērgu liktens skārs!

Priekš zemes jauna gaita sākas,

Būs viņas valdnieks brīvais darbs.

— Tālu ej, mūsu dziesma plaši plūst!

Lūk, mūsu karogs plivinās!

Kaujā sauc, atriebšanas pērkonš grūst,

Sludina dienas nākamās!

Un sārti karogs mirdz un laistās —

Tās mūsu asins viņā kvēl,

Tur darba ļaužu asins kvēl!“

Aizbraucot pie Skrundas, kur ar prāmu bij jāce-
lās pāri Ventai, kopā sabrauca vairāki pagasti arī pa
Saldas ceļu.

Vairāki miliči pie krūts nesa sarkanu zīmi. Mi-
liču vadoņi ap roku sarkanu lentu.

Ezeres miliču vadonis vaļenieka dēls Miķēlis Put-
rišķis, kas rudenī bij atgriezies no dzīves Rīgā, līdz
ar sava pagasta Rīcības komitējas locekli — agrāko
rakstveža palīgu Jāni Jansonu, — pūlējās masu nodalīt
pa pagastiem: sesilnieki, gaiķenieki, sātiņnieki, skrun-
denieki...

Tomēr visi spiedās uz krastu, lai ātrāki tiktu pāri
Ventai. Smagi dzelzs tauvā vilkās koka prāmis —
krustus pa upes straumi nesot Aizputes kaļā gājejus.

Citi drūzmējās ap Plosta krogu.

Citi pa straumi lejā meklēja braslu.

Pāri Ventai aizsākās revolūcijas dziesma. Valdo-
nīgs bij lozungs: „Kaŗš pilim, miers būdām.“ Gaŗi,
vijīgi viļņoja romantiskais motīvs:

„Liepas un ozolu zari
Aizēno būdu kā žogs;
Mēneša sudraba stari
Meklē kur atrodās logs.

Mēnesim zināms aiz loga,
Kur nabaga jaunava mit,
Sārta kā zemeņu oga
Un vēlās to noskūpstīt!

Biezi un pelēki mūri
Aizēno pili, kā spoks;
Mēnesis noraugās sūri,
Riebīgs ir katris tam logs!
Aiz marmoru sienām klusi
Miljonu mantniece mit;
Bāla un izdēdējusi,
Kā netik ne uzskatīt!

Celies, ak, nabaga melten,
Celies, nāc ciniņā līdz;
Cinies līdz asinīm plūstot —
Alga būs brīvības rīts!
Ciņā iz vērdzības valga,
Pilis un cietumi gūs;
Miljonu mantnieces alga —
Vienīgi lode tik būs!

Zobins un sarkanais karogs
Skaisti mirdzēt nebeigs;
Zobins mums naidnieku vārēs,
Karogs mums brīvību sveiks!

Pa atsevišķo braucienu grupām — vienoti uzvijās
melodija. Dziesmā bij spars. Skaņās trīsēja gaiss.
Sasalušā zeme drebēja.

Kaŗa ziņa bij sasniegusi Tukuma apriņķi. Blide-
nieki devās ceļā.

Kāda laukstrādnieku grupa bij improvizējusi
lielgabalu: kuļgarnitūra bij nogāzta no riteņiem; uz
priekšējas ases bij uzsiets balķa gals un brakā aizjūgti
seši zirgi. Tas bij rīks ar ko varēja ielauzt katras durvis,
katrus vārtus. Pat sienas bij iespējāms sagāzt.

Sēdot uz „lielgabala stobra“ un dziedāt kaujas
dziesmas, revolucionāri laida pa Brocēnu kalnu uz
Saldu. Devās uz Aizputes pusi.

Vecpils muižā 17. decembrā rītā ieradās ziņnesis
no Rāvas. Paliekot sēdot zirgā, taš ziņoja:

„Visiem doties uz Aizputes kaŗu!

Kauja jau notikusi Roku bīrzē. Jāiet uz Aizputes-
Paduri. Ziņu dodat tālāk!”

To teicis, jauneklis apcirta zirgu un aizdrāzās,
kur jājis

Gadījās, kā Rīcības komitējas locēkļi bij kopā.

Viņi tūlīt nodziedāja kādu revolūcijas dziesmu un tad steidzās izkārtot ziņotājus.

Tāpat Tāsu-Padures pagastā agrā ritā pa māju iecirkņiem ātri izgāja kaujas ziņa. Apkārtrakstā bij teikts, kā jāpulcējās Dzirkāļu mežā pie lielceļa ozola.

Tīdu māju vecsaimnieks atkal gatavojās ceļā. Viņa dēls Hermanis Vallis bij pagasta Rīcības komitējas locēklis. Tas kaņā līdzī negāja, bet atbraucis Rodzēs, savu 3 stobru šauteni iedeva krustdēlam Paukšam. Dodot ieroci, jaunais Tīda teica:

„Ej, krustdēl, un cīnies. Kad tu kritīsi, mēs pie tava kapa nosauksim: „Slava kritušiem, lāsts slepkavām. . .“

Ap pusdienas laiku caur Stroķiem devās kaņa gājēju masa — ilmājnieki, krotēnieki, virdzenieki, priekulnieki. Vēlākā gājienā nāca — pormsātēnieki, gramzdenieki. Embūtēnieki devās pa citu ceļu — taisnā līnijā uz Tāšu Paduri.

Kur vēl zināja, kur vēl domāja — pa ceļam iegriezās ieroču rekvizācijās. Vairākos ratos slaidos kātos rēgojās dakšas un pat atliktu pēdu iskāptis.

Dubeņu krogā saradās vairāku simtu ļaužu masa. Daži vadoņi devās parunāties ar vakardienas kaujā sašauto kalēju Slāviņu. Bet uz vietas ļaudis nepalika — daļa nogriezās uz Dzirkāļu mežu, daļa devās pāri dzelzsceļam uz Aizputes-Paduri.

Pie Nodegas skolas bij apstājēis ļaužu pulks.

Kaņa ziņai bij pretrunība. Negribēja vairs tālāk doties. Bij kas teica, ka pie Aizputes kauja jau beigusies.

Bet tad pēkšņi izplatījās vēsts, ka pa Skrundas lielceļu pret Aizputi dodās 2 lielgabali. Nu vairs neka vējās arī nodedzēnieki. 7 oēs pilnas revolūcionāriem un viēni sanitārrati steigā aizbrauca. Vēl sevišķā grupā

bij jātnieki. Tie Aizputes virzienā devās taisnāki — pa laukiem, pa mežu takiem.

Vēl kāda cita Nodedznieku grupa pie nodegušās pils bij sameklējuši Srēdera zalūtliekgabalu — spelstiķi. To cēla ratos. Kā lodes, līdzī jēma svaru bumbas.

Kāda cita pagasta miliču grupa bij arī tikusi pie zalūtliekgabala. Ceļā uz Aizputi, tie bij piestājuši mežmalā un uz ātru roku rkoja šaušanas mēģinājumu...

Vaiņodes revolūcionārie vadoņi — Teodoris, Krišis Dekšenieki, Glūdiņš, Vitiņš, Kārklis kaujas ziņu no Aizputes saņēma naktī no 16. uz 17. decembri.

Tūlīt ielās taurēja.

Kopa skrēja miliči. Dienu iepriekš viņi pili bij konfiscējuši ieročus. No Liepājas bij vesti brauniņi. Kalējs Kārlis Jansons bij kālis zobinus, šķēpus. .

Visa apkārtnē bij kājās.

Ceļi bij vairāki, bet virziens viens — Aizpute.

VII. AIZPUTES

APSEŠANA

17. decembra rīts pār Aizputi ausa zilgani pelēks. Plānā sniega sega, kas pārklājusies bij Tebras lejai, meta smagi blāvu gaismu.

Pilsētas pamalē uz kalna darbojās zaldātu vads. Pret Lažas gravu un Bojas Ielceļu, kas veda iz Dzirkāju meža, tie raka taisna lenča grāvi. Mīkstais, sarkanais māls izsviedās uz lauka rugājiem. Frontes pusi maskēja ar sniegu.

Visu nakti zaldāti bij vadījuši zem ieročiem — atradušies nepārtrauktā trauksmes stāvoklī. Nu salikuši tie tūpēja izraktā grāvi: salā bērza rokas, sita papēžus — gaidīja revolūcionāru uzbrukumu.

Visos ievēdu ceļos bij izlikti posteņi. Katru, kas nāca pilsētā, kratīja.

Ziemas rīta pelēcīgā gaisma vēl nebij iespiedusies mežu ielokos, kad Cīravas delegāti bij jau ceļā uz Liepāju. Nakti bij notikusi Rīcības komitejas sēde. Bet peķšņās, nesagatavotās kaujas stāvokļa noskaidrošanai maz vēl bij līdzēts. Vēl nebij zināms arī kritušo skaits. Uz Liepāju steidzās ar ziņojumu, steidzās pēc padoma.

Zirgus brauca Štālberga sievastēvs. Delegāti bij

muižkungs Štālbergs un kalps Kalnarājs, kas bij p-jas Cīrvas nelegalās šūnas priekšstāvis. Pa ceļam viņi redzēja, ka vilciens, kādas lielākas zaldātu grupas pavadībā, vēl atstāja no Aizputes uz Liepāju. Dzelzceļš jau bij paspēts vairākās vietās postīt. Pārautas bij tālruņa stālpules, uz sliedēm sakrauti slīperi.

Apriķos, kur koncentrējās vairāki lielceļi, revolucionārā masa bij sākusi jau saplūst naktī. Skolotājs Melbārdis sēdēja skolā — pieņēma ziņas, deva rīkojumus.

Vietējās Rīcības komitejas priekšsēdētājs, kas bij Žākaru saimnieks Jānis Ēlerts, ēdolnieku atvesto ārstu Glēzeri veda novietot Padures skolā. Tā atradās pusceļā starp Apriķiem un Aizputes Paduri. Skolotājs tur bija Pauka. Telpās rīkoja pārsienamo punktu. Nozīmēja sanitārus.

Agrā priekšpusdienā laužu masa jau skaitījās vairākos tūkstošos. Nometusies tā bij ap skolu, krogu un muižu. Melbārdis bij izvirzījies kā apgabala komandieris. Viņš līdz ar tuvākiem palīgiem, kas rekrutējās no pagastu miliču vadoņiem, kamanās apbraukāja apstājas vietas — turēja īsas uzrunas. Tad masas spēks sapulcējās muižā, lai dotos iejemt pozīcijas pie Aizputes-Padures, kas no pilsētas atradās ap 3 km.

Muižā Melbārdis izkomandēja gājienu:

„Pirmās rindās flintenieki; otrā vietā revolvernieki; pēdējās rindās ar aukstiem ieročiem!“

Šautenes nesa kādi 600 vīri.

Melbārdis iesēdās kamanās. Citi vadoņi jāja zirgos, vai arī brauca — piesēduši līdzī ragavās, ratos, kur sasēda revolucionārais kaņaspēks.

Aizputes-Padurē vēl kūpēja nodedzinātās pils mūri. Vadība brauca, apmetās muižkunga Neilanda mājā.

Pirmals gājens bij tūlītēja posteņu vietu izmeklēšana. Apsienkalns deva skatu uz Aizputi, vairāk pa kreisi varēja pārredzēt Ķingutu pļavu — Kuldīgas-Aizputes lielceļu; postenis kapsētā uzmanīja nometnes vakara pusi.

Kādā maiņā Apsienkalnā stāvēja muižas kalpi — Krišis Gruntmanis un Kārlis Sīpols. Pa brīžam lida kokā, lai apkārtni tālāki pārredzētu. Vispār bij izriekots — uz posteņa: 2 vīri, 1 šautene.

Otrais gājiens bij vakardienas kaujas vietas ieņemšana. Uz Liepājas lielceļu — Roku birzi devās kaujas nodala iz Alšvangas, Pilsbergas, Sakulejas. Bij nodalīti parīsim simts vīru. Pelēkās masas — darba zemniecības kaujas gājiens aizlocījās gar kūdras purva malu. Pakaļ palika plata samita sniega strīpa.

Kad sasniegts bij dzelzceļš, nedaudz miliči pietāja un izplēsa sliedes. Citi visi virzījās tieši uz skolu.

Kaujas lauks vājākiem cīņas dalībniekiem rādīja negatīvu ainu. Drosme daudziem kritās.

Kā izkaisījušies, tā vēl gulēja kaujā kritušie. Pret skolu uz lauka bij divi blakus — viens uz acīm, otrs aukšpēdus ar plati izplestām rokām. Sniegs ap tiem bij izmidīts asinainās pēdās. Lielceļa grāvī viens bij palicis, kā kritis — uz lauka malas pacēlās pastalās autās kājas. Pelēkās biksas bij ieautas balta apmetuma isās zeķēs un krustām pārsietas linu auklām. Nepārvilktais kažoks bij norauts pār galvu. Mežmalā kustējās viens pajūgs. Ragavu drēģi bij uzvelts kāds kritušais, ko tuvenieki veda uz māju. Asins traipi rēgojās vairākās vietās — sniegs bij nomidīts, kamēr sniedzās skats.

Skolas sētā pār 2 malkas krāģiem pārlika dēli. Miliču vadoņi uz ātru roku rikoja sapulci. Kāds pa-

kāpās, turēja isu uzrunu. Drosme bij cīņas nepieciešama lietā.

Pilspagasta nespējnieku māja bij turpat tuvumā. Pa šaurājiem logiem nobagi bāžīgi skatījās, kā būs atkal kauja.. Dienu iepriekš viņi jau bij atradušies cīņas pašā mutulī.

Viena vecene bij atnākusi pie sapulces. Viņa baigi sāka dažiem tēlot notikušo kauju. Viņa bij domās, kā nu nāks draguni un atkal visus apšaus. Sapulces malā vecā sieviņā vēl pentereja savu, kad pēkšņi pa reizai atskanēja 2 šāvieni.

Pilsberges būdnieks Lācis iedomājās, ka tas ir nodevības signāls — zaldātu uzbrukumam. Neapsvērti to iedomājās vēl citi. Izcēlās ņuga. Sākā bēgt. Skrēja atpakaļ uz galveno nometnes vietu, no kurienes bij nākuši.

Pilsbergas Āboliņš, Alšvangas Kopēns un vēl daži vadoņi skrēja pakaļ. Sauca nebēgt. Draudēja šaut.

Arī tas nelīdzēja. Neviens neklausījās, ka šāvieni bij radušies nejauši, vajā ejot kāda miliču bisei.

Uztraukums vēl turpinājās Aizputes - Padures muižā. Ātri uzpeldēja kāda ziņa, ka no Liepājas nāk 2 rotas Aizputes garnizonam papildu spēks. Vadonība dabuja piekāpties, kā viss masas spēks atvirzījās atpakaļ Apriķos.

Liepājā Baznīcas ielā, kur bij legālās socialistiskās avīzes kantoris, Cīravas delegāti satikās ar Liepājas revolūcionāriem vadoņiem. Kantori atnāca arī „Jēpis“ — Dubelšteins.

Delegātu runas mierīgi uzklusija.

Aizputes garnizona blokādi lika uzturēt. Tas

atviegloja sacelšanās organizēšanu pašā Liepājā. Papildu spēku šūtišanu solīja aizkavēt.

Komiteja deva arī kaujas materiālu. Iz kādas vietas izsniedza — kasti ar ieročiem un šaujampulvēri. Viens liepājnieks iesēda, brauca līdzī

Uz Liepājas Grobiņas šosejās 5. km bij zaldātu apture. To zināja braucēji. Jau iepriekš viņi izkāpa no ratiem, ļaujot vecājam vienam braukt. Stālberga sievastēvs nemaz nezināja ka ved municiju. Netraucēts viņš tika zaldātu postenim gažām. Tālākais ceļš aizveda Rāvas pagastā, kur pieturēja kādās mājās.

Vilciens, kas ritu pusē atstāja Aizputi, tikai pret vakaru, pārvarot daudzus šķēršļus, ieradās Liepājā.

Aizpute bij revolūcionārās masas apsēsta.

Iebraukuma spēki grupējās 3 galvenās nometnēs: Skrudas lielceļš — Kazdanga Aizputes rīta puse; Tāšu-Padures lielceļš — Bojas, Dzirkāļu mežs — dienvidus pusē; vakaru-ziemeļu virzienā — Apriķu lielceļš — Aizputes-Padure. Attālākas nometnes bij Tāšu-Padure un Ķikure. Bez tam, starp Aizputi un Liepāju apkārtnes revolūcionāru nometne vēl bija Durbē.

No tālākām vietām vēl vienmēr nāca jauni ļaužu spēki. Pat Ugalnieki bij ceļā uz Aizputi.

Lielās bedās, bailēs bij Aizputes pilsonība.

Nemiers tai nepatika. Ielas bij klusas un veikali tukši. Tikai apkārt skrēja baumas. Namnieki, bodnieki runāja, ka no Liepājas nāks zaldātiem palīgā liegabalnieki, kas sagraus visu Aizputi. Citi, kas zimpatizēja cīņai, runāja — ka pie Jūrkalnes piestājis kuģis, kas atvedis revolūcionāriem daudz ieročus.

Veikalnieks „Pīļickis“, kas palaists bij brīvs, bij par jaunu bailēs. Bij jāzin kā glābt un glabāt mantu.

Uztraukti skraidīja policija.

Sētniekiem pavēlēja noslēgt vārtus. Neilanda ie-
braucamvietā sētspuisis sauca :

„Te notiks kaŗš. Kam jābrauc, lai brauc tūlit.
Vārtus taisis ciet: kas paliks iekš — iekšā, ār — ārā!”

Rets gadījās kāds ceļa braucējs. Raņķu Dekšņu
māju saimniece Marija Beierbachs, līdz ar puisi atgrie-
zās no Liepājas. Bij noveduši pārdot cūkas. Viņi nu
steidzās atstāt Aizputi, kur ēdināja zirgus.

Pret Lažas muižu braucēji redzēja no kāda ceļ-
gala uz lielceļa nākam 2 revolūcionārus. Vienam ple-
cā bij medības bīse; otram, gados vēl jaunam, bij ap-
josts urjādņīkam atņemts zobins. Spilgti spīdēja misiņa
rokturis un meilā makste uz jaunēkļa pelēkām
drēbēm.

Pa gatvi iz Rokaišu muižas brauca kādas kama-
nas. Bet aiz kalēja pretīm no Kazdangas puses brau-
ca 3 blakjūgu ores pilnas bruņotiem ļaudīm.

„Ē, paklausaties“, tie sauca pa gabalam pretīm,
„no kurienes jūs braucat?”

„Mēs pašreiz braucam no Aizputes, bijām Lie-
pājā.“

„Nu ko tur dzird?”

„Kā iet? —“

„Vai Liepāja air kaŗš? —“

Saimniece, ko redzējusi sāka visu ātri stāstīt:

„Liepājā gan nav kaŗš; tikai ļaudis iet bankās
mainīt papīra naudu pret zelta. Kaŗš gan ir pie Pils-
skolas. Ceļa malā nu apkārt uz lauka vairākas vietās
guļ nošauti vīri . . .“

Stāstītāja nedabūja briesmu ainu turpināt. Atkal
pasteidzās jautātāji:

„Ko, patiesi? —“

„Vai daudz tur krituši?”

Sīkākī par lietām saimniece nezināja teikt. Viņai

šķīta, ka iet pret zaldātiem, nozīmē nāvi. Tikpat kā lūgdama viņa teica neiet pret lodēm, un turpināja atkal braukt.

Visi trīs revolūcionāru rati vēl stāvēja uz ceļa kad piebrauca no Rokaišiem izgriezušās kamanas. Bij 2 iekšā sēdētāji. Īsu brīdi tie sarunājās ar revolūcionāriem un tad dzinās pakaļ pajūgam, kur brauca saimniece.

Ar kamanām uz puskaīlā ceļa nevarot braucējus panākt, tie sāka mest ar roku, sauca:

„Pieturat!“

„Uzgaidat!“

Puisis apturēja zirgus. Viens izlēca iz kamanām un devās klāt. Dusmīgi un stingri viņš saimniecēl jautāja:

„Ko jūs ziniet no Aizputes kara?“

Viņa vārdi bij citādākas izloknes kā apgabalā runāja. Saimniece vēroja ka tas ir Kazdangas prezidents Klops un otrs — Lažas skolotājs Zingbergs. Kā sievietes dažkārt parādūšas, saimniece atkal sāka stāstīt savus pieredzējumus. Bet to tūlīt pārtrauca. Revolūcionāro cīņu vadonis stingri noteica:

„Tādas baumas, tādas baigas jūs nevienam nestāstiet. Jūs nekā nezīniet. Brauciet savu ceļu, kur jums jābrauc!“

Bērzu valkā, kas tūlīt nāk aiz Akmeņu valka, kur Dubelšteins vasarā gribēja šaut Manteifeli, no Liepājas braucēji atkal satika revolūcionārus. Pa valku tie nāca uz lielceļu. Tur kopā bij sajaukušies dažādu pagastu ļaudis. Daži bij snēpelnieki: kalēja Bromfelda dēli, kalpa puisis Ikraitis, „Čašu“ Kristaps . . . Gājēji mazās grupās virzījās uz Lažas birzi — Ozolienu.

Pie Kazdangas kroga, kas bija turpat līdzās sudmalām, piestāja no Liepājas braucēji. Aizputē viņi

nebij paguvuši zirgus paēdināt, tagad priekšā nolika āboliņu.

Knapi viņi spēja zirgus no lielceļa sāņus pagriest. Visa platā mala gar krogu uz muižas parku; viss ceļš gar sudmaļu dambi uz kapsētu, uz skolu bij ļaužu masas pilns.

Ap piebraucējiem atkal apstāja revolūcionāri — zināt no kurienes brauc, ko redzējuši, ko zaldāti Aizputē dara, cik Roku birzes kaujā krituši.

„Braucot mēs neko neredzējam. Nekas slikts nav noticis. Mēs nekā jauna nezinām,“ atteica saimniece, neielaižoties tuvākās sarunās. Arī puisis, kā mācīts, nekā neteica.

Tai brīdī piebrauca arī kamanas. Vadoņus apstāja revolūcionāri. Vairāki teica:

„Mums nav ieroči, kā lai mēs kaņojam?“

„Nav flintes, nav lielgabali!“

Pār masu vadoņi pārlaida skatu: daudziem rokās bij rungas, ķekši, plecos maizes kulītes. Klops kodīja lūpas. Isi aprautu vārdu izlokšnē viņš uzmodināši teica:

„Kaujā mēs iesim visi: iesim ar un bez ieročiem. Kad jūs biedri ar ieročiem kritīs, jūs stāsaties viņu vietās.“

Toms Grīnvalds — Ricības komitejas loceklis bij pie skolasnama. Rīkoja, vadīja ļaudis. Turpat abi brāļi — Krišis, Teodoris Indriksoni arī komitejas locekļi, izdalīja vēl dažas šautenes: rādīja kā rīkoties, kā lādēt, kā šaut. Citi līdz ar Klopu dalīja revolūcionāro masu — ieročnēkos un bezieročniekos.

Virgas Kurcu māju vaļenieks Pēteris Valnovskis, kas bij kā atgriezies no Japāņu frontes, kur dienot lielgabalnēkos blī uzdienejis 3 stripas, — pie pils rīkojās ar zalūtlieģabalu. To Kazdaogas Manteifelis bij

lietojīs augstos svētkos. „Speltiķi“ saveda šaušanas kārtībā. 3 bija lodes. Karotāju masa bij liela, bet municijas trūkums vēl lielāks.

Pili rīkojās kalpu grupa.

Pa trepēm lejā nesa: gultas, matračus, segas, pēles, spilvenus — krāva slēpēs un vezumu pārsēja ar bomu. Aizjūgti bij barona izbraucamie zirgi. Viegli graciosos rīkšos 2 pāra melni ar vezumiem traucās pāri sudmalu slūžām pret skolu. Kalpi smēja, uzkliedza.

Skolas namā rīkojās skolotājs Pumpuris.

Skolas galdus nesa uz citām telpām; klasēs rīkoja slimnīcu. Mužis kalpi: Baumanis 1., Baumanis 2., Šalle, Štorchis, Amoliņš, Kļava — visu veda kārtībā. Viņi skatījās kā sanitāri, ar drēbnieku Alksni kā vecāko. Ap roku viņiem jau bija balts sarkankrustains apsējs. Arī par skolu pacēla baltu karogu ar vidū sarkanu krustu.

Aizputes apsēdu dienvidfrontes vieta bij pie Bojas lielceļmalas ozola mežā. Ātri Dzirkaļu meža stūris izvērtās par kaļa noņemti. Starp kokiem kustējās bruņotā ļaužu masa.

Pie resna celma uz kāda paklāja bij nobērtas svina lodes. Lādējamās tās bija medību bisēs. Dažām bij arī noslaupts gals. Blakus stāvēja sakjauti biszāļu maisiņi. Citā vietā bij nobērtas patronas. Kāds skaļi izsauca:

„Kam 12 kalībris, tiem patronas dabūjamās te!“

„Te atkal būs patronas 16. kalīberniekiem!“

Kādā vietā bij nobērti arī 14. kalībra patronas. Bet tādas šautenes nevienam negadījās.

Uz Aizputi nolēma sūtīt izlūkus.

Iet gribēja vairāki. Beidzot gāja Ģirts Bergis,

kas bij Kalvenes nelegālās laukstrādnieku grupas biedris. Līdz ar viņu gāja vēl divi.

Berga draugs bij Hermanis Paukša. Mājās viņš bij labi lādījis pistoli — svinu iespēdis abos stobros. Plecā viņam stāvēja krustēva dota 3 stobrene. Pistoli viņš pasniedza draugam izlūku gājienā.

Līdz pilsētai bij 4 km. Izlūki izdalījās — gāja katris pa savu vietu. Diena vēl bija rita pusē.

Bergs gāja taisni pa lielceļu. Pie pilsētas to pēkšņi apturēja posteņa zaldāts. Gribēja kratīt. Bet izlūks nezaudēja apķerību: iegrūda roku kabatā — iedeva zaldātam 15 kapeikas un gājā pilsētā.

Uzmanīgi viņš sāka visu vērot. Mēģināja izzināt — ko dara, ko domā ļauds, ko zaldāti. Iegāja kādā traktierī. Tur bij vairāki cilvēki, bet izskatījās nospiesti, bailīgi. Telpās drīz iebrāzās policija, zaldāti. Visus sāka kratīt. Pistole varēja nodot. Bergis steidzās uz ateju un paspēja vēl laikā to nomest. Tā, biedra svina lādētie stobri palika neizšauti.

Pa Bojas ceļu Bergis atkal sāka doties atpakaļ. Tad pagriezās pa kreisi — gāja pa Lažas lauku. Pēc neliela gabala pēkšņi viņš ieraudzīja raktu grāvi, kur garā rindā rēgojās zaldātu cepures.

„Stoil“ naidīgi sauca kāds unteroficiers. Prasīja kur ies.

Bergis izlikās vientiesīgi vienaldzīgs. Teica ka esot Boju muižas kalps. Pa ceļu neejot, jo baidoties dumpiniekus. Pa lauku viņam atļāva tālāki iet.

Dzirkaļu mežā vēl bij vairojusies revolūcionāru masa. Tomēr bruņojums bij vājš. Cits caur citu — runāja, pārsprieda: ies, vai neies uzbrukumā. Gaidīja ziņas no citām nomētnēm.

Sarunās nepagāja ilgs brīdis, kad no Kazdangas

puses pa Lažas gravu uz Tebras leju ieraudzīja nākam kādu lielāku ļaužu grupu. Jau pa gabalu varēja noskārst, ka tie ir revolūcionāri.

Galā, nācēji izrādījās kuldīdznieki. Bij ap 50 liela auguma vīri — Kuldīgas kaujas družīna. Bruņojušies tie bija lodenīcām, gardojuu berdangām; nedaudziem bij pusautomātiskās viņšestres, kam apakšējā stobrā stāv patronas. I organizētība, i drosme lika viņus respektēt. Visi uzmanīgi skatījās. Ap vidu vairākiem bij patronu jostas. Vienam, kuŗš šķita vadonis „Bezvārdis,“ kaklā karājās mežarags. Tas ar bravūru teica:

„Mēs uzņemam kaujas galveno cīņu. Tūlīt pilsētā dosimies tieši pirmie. Jūs uzmanīgi sekojat, ja vajadzēs, varēsāt nākt palīgā ar skrotenēm un aukstiem ieročiem!“

Tie tūlīt arī devās gājienā. Ejot izdaltījās mazās grupās — vairāk pa trīsī. Virziens bij pa leju uz Lažas laukū pret pilsētu.

Viņu stratēģijas nodoms bij trieciens: iedrāsties pilsētā, lai tad zaldāti pirmie sāk ielu cīņu, vai atstāj pilsētu. Kaujas troksnis būtu tikai signalizācija, kad plašā masa — gan ar, gan bez ieročiem — būtu pārpildījusi pilsētas šaurās ielas.

Izlūks Bergis zaldātu palaists, turpināja ceļu pa lauku uz gravu. Ticis nogāzes malā viņš tūlīt ieraudzīja virzošo kaujnieku kolonu. Nojauta tuvojošos traģediju. Pasteldzies uz priekšu, ka zaldāti to vairs neredz, viņš meta zīmi. Skrēja, ziņoja — ka lauku ierakumos guļ zaldātu ķēde.

Kuldīgas kaujnieki sagriezās pa labi: turpināja gaitu uz Vec-Lažas pusi. Pa nodomāto vietu — stārp Bojas un Kazdangas lielceļiem, pilsētā tikt nebij iespē-

jāms. Ejot pa plavas leju neviens viņus neredzēja. Bet kad pie Ozolbirzes tie gāja kalnā, zaldāti atklāja uguni. Gaisā tālu sāka skanēt spalgaiss šāvieni troksnis. Kaujnieki tomēr neatbildēja; attālums bij par lielu.

Tai brīdī pa Lažas taku gadījās uz Aizputi iet Kazdangas kalpa dēlam Indriķim Folkmanim. Zaldātu lode to trāpīja rokā un tas nokrita zemē.

Gabalu tālāk gulēja vecais drēbnieks — Jānis Štubis, kas bij kurlmēms vecītis. Nedzirdot zaldātu apstājas saucienu, bij nošauts tuvu pozīcijas vietai.

Zaldātiem beidzot šaut, uz lauka izjāja dragūnu nodaļa. Zaldāti bij apsēdu masas iebiedēti. Bailīgi viņi vēroja aekārtņi. Tad sāka jāt pa Kazdangas lielceļu. Bet gabalu jājuši, tie spēji nogriezās pa labi — devās pāri dziļai, klajai gravai uz Veclažas kalpumājām, kas atradās pret Aizputi, Lažas gravas otrā pusē.

Jau no paša tumša rīta kalpu ērbeģi bij pulcējušies revolūcionāri, kas nāca no Kīkures, Lažas, Kazdangas. Tā bij pusceļa vieta starp Bojām un Kazdangu. Netālu bij ozoliens, kur bija nometne un izstādīts postenis.

Līdzko ieraudzīja dragūnus jājam, tūlīt Lažos gravas otrā pusē gar Kazdangas lielceļu izstādīja ķēdi, kādā grupā turējās jūrkalnieši, kuriem bij arī dažas patšautenes — lādējamās 7 patronām.

Kalpu mājās dragūni revolūcionārus nesastapa. Sētā tikai stāvēja vairāki zirgi, rati un istabās uz galdiem brokasta paliekas.

Dragūni tūlīt atgriezās uz pilsētu. Atklātā cīņā tie vairs negribēja doties. Vakardienas kauja arī viņiem bij devusi kritušus un ievainotus.

Šāvieni troksnis aizsniedza arī 8 km attālo Kaz-

zangu. Steigā izrikojās sanitāri. 2 kamanas līdz ar Pumpuri devās ceļā. Devās uz Rokaišiem, tad tālāk uz kaujas vietu. Ik uz kamanām plivoja balts karodziņš — neintrālitātes zīme.

Sašauto kalpa dēlu pacēla. Sēja ievainojumu. Ar mežsarga „Skabuļa“ zirgu to atveda Kazdangas slimnīcā.

Sanitāri brauca tālāk — līdz Bojas krogam. Pie Dzirkaļu meža nometnes zem eglēm tie uzcēla pa'agu telti. Rīkoja lauka lazareti — pirmo pārsējas punktu.

Ap pusdienas laiku Dzirkaļu meža nometnē ieradās Klops. Ap viņu apstāja — prasīja par uzbrukumu, par cīņu. Kāds krusātnieku kalps teica:

„Ja jau kaujā jāiet, tad labāk ātrāk, kamēr dūša lielāka.“

„Ka viss notiks,“ teica Klops, „mēs vēl nezinām. Vēl vienmēr klāt nāk jaunt spēki. Vēl nav nekas apspriest, ne nolemts.“

Vairāki teica:

„Ko mēs darīsim ar ēšanu; visiem nav līdzī maize? —“

„Par to jāgādā šejieniešiem“, bij Klopa atbilde. Vairāki vīri gāja uz Bojas muižu.

Atgriezās ar maizi un žāvētu gaļu. Sāka dalīt. Klops bij apjosis zobinu. Viņš izvilka — deva griezt gaļu šķēlēs.

No Kalna-Dzirkaļu mājām atnāca ziņa, ka arī tur, kas vēlās, var iet ēst: ēdis cik būs. Kādi divdesmit vīri aizgāja. Saimniece uzlika galdā podu kausētus cūku taukus un 2 klaipus maizi.

Stundas steidzās.

Lauku darba masa gaidīja kopēja uzbrukuma pavēli. Kalpi bij nebēdīgi. Bij bruņojušies kungiem at-

jemtiem ieročiem. Vairākiem iz kabatām rēgojās sudraba kalti, rotāti pistoļu spali. Dažs staigāja sājozies krustu siksnām: gar pelēkām vadmalas biksēm — ritenīti zemu balstījās zobins. Sniegā, sūnās zobina makstes ritenītis neritēja. Šūkdams, mētādamies tas vilkās aiz kalpu pastalās autām kājām.

Vecāks kalps Dreimanis, kam sūrais darbs bij saposītijs vienu aci, bij Veclažas pili uzgērbis vecā grāfa ģenerāļcīnas mēteli. Kalpa kustības bij straujas, ka klaji plandijās mēteļa sarkanā odere . .

Viss Aizputes-Liepājas lielceļš bij pagastu mil'ču rokās. Krustceļos dežūrēja posteņi. Lielāks uzraudzības punkts bij Dunalkas krogā. Dienu-nakti jādīja sarknieki, izlūki, ziņotāji.

Pāri 500 dažādi bruņojušies revolūcionāri bij sapulcējušies Durbē. Caur pilsētu veda Aizputes-Vecpils lielceļš. To barikādēja. Krustus pārvēlka staipules, Sagādāja akmeņus, baļķus, masīvus priekšmetus.

Tirguslaukumā bij plašs mītiņš. cīņas runas, sarkanais karogs.

Draudzes ziemeļgala mācītājs bij Siecēns. Tas sapakājis mantas, bēgšanas braucienā aizķērās barikādē. Gaļām viņn nelaيدا, grieza atpakaļ. Uz Lieģu staciju bij lieki braukt. Lejā mierīgi spļgoja platais ezers, bet malā bij izpostītas dzelzceļa sliedes. Nervs starp Aizputes-Liepājas cara garnizoniem bij pārdalīts.

Ar bēdām mācītājs griezās mājās; nebij vairs ļaudis, kam sprediķot.

Pēcpusdienā Dzirkalu mežā ļāiks gāja tērzējot, spriedelējot.

Kāds teica, ka ar labākiem ieročiem jāiet cīņā

pa priekšu. Cits gadijās, kas teica otrādi. No pakajas ejot vājākie ieročnieki trāpīšot priekšējās rindās.

Kāds attīstīja savu domu, ka jāatved lielā spirta vāte no Kalvenes „Rodzēm“. Tad kaujā jāizmāna zaldāti un tūlīt jāatkāpjas. Zaldāti piedzerties „nāliki“, ka varēs tos sabāzt maisos. Radās atkal cits, kas izteica šaubas, ka zaldāti nedomās, ka dzēriens sazālots.

Starp Kazdangas revolūcionāriem kādā kopā turējās kursīšnieki. Muižā viņi bij samekiējuši cūku. Kāva, kūra uguni un vārija ēdienu.

Uz barona pēlēm, matračiem — skolas slimnīcā gulēja trīs ievainotie. Viens bij Skrundas puses pajauns zēns, kam mēģināšanas šaušanā bij pārsprādzis bises stobris, ievainojot roku un kāju. Otrs bij zaldātu sašautais kalpa dēls. Bet trešais bij kāda attālāka pagasta saslimis milicis.

Slimnīcas pārzinis bij skolotājs Pumpuris. Zem viņa vadības darbojās vietēji mobilizētais ārsts Benjamiņš, no Kuldīgas revolūcionāriem atvestā žēlsirdīgā māsa, kāds feldseris un kalpi-sanitāri.

Ātrās stundās viss iertkots bij pietiekoši labā kārtībā.

Isā diena tuvojās vakaram.

Dzirkaļu mežā atgriezās propogandists Švarcis. Viņš bij izstaigājies pa Lažām, pa Kazdangu — sarunājies ar vadoņiem. Viņš paziņoja, ka šai dienā uzbrukums atcelts. Aktīvākai daļai likā pariet uz Aizputes-Paduri, kur nodomāta bij galvenā nometne.

Kad nometnes posteņi bij nojēmti, uzreizi izplatījās ziņa, ka no Boju kroga puses brūk virsū dragūni. Lielā daļa jau bij izklīdusi; pārējie metās bēgt. Dzīlāki mežā ieskrēja arī Švarcis. Pirmā skriešana bij in-

stinktīva. Bet tad vairāki iedomājās, ka jāpalūko, vai ziņa pareiza.

Atpakaļ uz lielceļu drīz kādā grupā izgāja: Hermanis Paukša, Miķēlis Šulcis — vaļenieks no Tāšupadures, Kārlis Frīdrihsons — Kalvenes muižas vāgara dēls, Dāvids Krauzis — Kalvenes muižas dārza puisis, kas pilij degot gribēja paglābt klavieres.

Uz ceļa viss bij klusu. Puiši tūlīt sāka domāt, kas baumas izlaidis.

„Tas būs vecais kalējs Jansons! Tas turpat pie kroga ir!“ iesaucās Frīdrihsons un pārējie viņam piekrita.

„Iesim veco nošaut!“ gandrīz vienbalsīgs bij spriedums.

Šulcis veci pratināja:

„Vai tu biji tās baumas izlaidējs? —“

„Nē, ne,“ lūdzoši taisnojās kalējs.

„Kāds esi, to zinām. Jau agrāk lielmātei par spiegu biji.“

Ar veci nebij ko iesākt. Tas nosolījās pie kungiem vairs neiet.

Puišiem atkal izejot uz lielceļu, vēl šur tur beidza klist kaņā nākušo grupas. Gaŗām pabrauca kādas sanitāru kamanas. Kāds dzēra neizlietoto vīnu.

„Dodat mums arī kādu pudeli,“ sauca Šulcis. Braucējiem nebij žēl. Sniegā izsvieda 2 pudeles. Gadījās stipra marka, kas ilgi bij gulējusi pils pagrabā.

Iestājoties vakaram, Metu māju vīriem līdzī no Dzirkaļu meža bij aizgājuši 4 miliči no Kuldīgas puses. Tālajā kaŗa gāŗienā viņiem apavos bij nobērstas kājas.

Pēc vakariņam tos novietoja gulēt augšas istabā. Vaļenieks Jānis Šterns, līdz ar citiem mājas vīriem

naktī pa reizai apstaigāja sētu. Dienā arī viņi bij izsalušie Dzirkaļu mežā.

Tomēr neapmierināts bij mājas klibais drēbnieks Kristaps Lagzdīņš. Velti viņš bij savācis dažādas atgr ezuma strēmeles un pavedienus, lai uzbrukumā ejot, ietu no pakajas — pārsiet ievainotos.

Apriķu lielceļā pret vakaru stāvoklis maintjās.

Baumas bij izklaidētas. No Apriķu muižas, no kroga, no skolas cīnītāju masas pajūgos devās atkal uz Aizputes Padures vietu.

Bij jau sametusies laba krēsla, kad caur Rokaišiem mājās atgrīezās Līžu muižas kalpi. Notiekot Roku birzes kaujai, viņi bij pirmie, kas steidzās paltgā. Jau 16. dec. vakarā viņi bij devušie uz Vec-Lažām, kur pārļaida nakti un bij stārp pirmiem, kas no metās Dzirkaļu mežā.

Driz pēc līženiekiem Rokaišos braukšus ieradās cita revolūcionāru grupa. Tie visi bij bravuras pilni vīri. Mu žā izdarīja kraiššanas. Atrastos ieročus tūlit atdeva muižas kalpiem.

Muižas komitejas loceklis kalējs Jūlijs Treimanis šai ziņā bij mazko darijis. Vienīgi vedis uz Aizputi pārdot muižas pienu un kārtīgi visu ievēdis grāmatā.

Pili tūlit gribēja aizdedzināt. Bet izrādījās kā vi-sās ēkās ir dienestnieku mantas, kas tik ātri nav aizvācamas.

Pa plato, veco liepu gatvi aktīvā revolūcionāru grupa izbrauca atpakaļ uz lielceļu. Nogriezas uz Kazdangas pusi.

Driz pāri parku kokiem pacēlās dūmi un uguns — Kazdangas pils dega. Daudz kas jau bij aiznests,

sadauzīts, bet daudz kas vēl palika liesmām. Sadega arī grāmatas un dokumenti, kur bij rakstīts, ka Kārļa barona Coege fon Mantenfēja cilts cēlusies 1417. gadā no Piltenes biskapijas pavāra, kam biskaps bij uzspiedis apprecē, savu grūtās kājās tikušo istabs meitu..

Uguns neko nežēloja. Uguns bij revolūcionāru rokās.

„Dodat mums ēst, mēs esam pārnākuši no Aizputes kaŗa!“ teica Stroķu kalpi muižas meitām, kuŗas vakariņām bij vārijuŗas kapostus.

Tumsā viss apvārksnis drīz atspīdēja gaiŗšs, lielā lokā atkal aizdegās muiŗnieku pilis: Stroķi, Vecpils, Lāņi; — Briņķi, Vormsāta, Nīkrāce. Todaiŗi, Labraga dega jūrmalas pusē.

Kamēr apkārt risinājās cīņu notikumi, Hertelis visu 17. decembri vēl atradās Aizputē. Bet līdzko iestājās notumsa, viņŗ gatavojās bēgŗšanai. Pagādāja zirgu un ratos pakāja nepiecieŗamākās mantas. Atstājot dzīvokli kalponi, viņŗ līdz ar sievu un daŗus gadus veco meitiņu devās iz pilsētas.

„Apstāties! Kur brauksat? —“ pilsētas malā iesaucās zaldātu postenis.

„Vot,“ atbildēja Hertelis, „bijām pie ārsta; lūk, bērns saslīmis.“

Spieŗģ, kas revolūcionāru uzrādītu ielā nebij.

„Brauciet!“ pameta galvu zaldāts; rokā tas turēja ŗauteni.

Uz lielceļu sametās krietna tumsa.

Aiz muguras palika Aizpute, — vecā, parastā dzīve; bet priekŗā nakts un cīņa.

Kad pēc dažiem km pajūgs uzvirzījās kalnā, visi trīs braucēji ieraudzījā ka Aizputes-Padures mežmala uguns gaiša. Vairākās vietās liesmoja uguns kuri.

Drīz atkal kāds postenis sauca apstāties, bet tā vairs nebij cara zaldāta balss. Skaidri bij nojaužams, ka šē sākās revolūcionāru varas robežas.

Bēgli tūlīt devās uz nometnes kodolu — muižkunga māju. Visi bij priecīgi redzot savā vidū revolūcionāro vīru, par kuŗa izsūtišanu tik daudz bij runāts un protestēts. Ātri apskrēja ziŗa, ka ieradies Hertelis

Ļauŗu masa bija liela. Pacēlās jautājums nakti pārļaut — pārcelties uz Ariŗiem. Tas bij arī droŗāki pret pēkŗņu nakts uzbrukumu.

Pulkstens 7 vakarā, atstādot nelielu sardzes grupu, masa devās atpakaļ uz Ariŗiem.

Cik vien pils zālē varēja saiet, Hertelis tiem turēja runu — ziŗoja par stāvokli Aizputē. Revolūcionāri klausijās — ka Aizputē daudz nav zaldāti. Kā daudz nav tiem patronas. Kā nav vēlēŗānās cara monarķijas dēļ krist. Ka tie bailīgi — plaŗās ciŗnas masas iebiedēti.

Atseviŗķi turot vadoņu apspriedi, Ēlertu izraudzija uz Liepāju kā delegātu. Lidzi deva zīmīti, adresi. To delegāts rūptīgi noglabāja sērkociņu kastītē.

No Maz-dzēŗves pasūtija pajūgu, Tur bij ļabi skrēŗēju zirgi.

Ulmales skolotājs Mārtiņŗ Mauriņŗ kautkā bij dabūjis zŗu, ka Aizputei palīgā nākot Liepājas garnizona zaldāti. Viņŗ ne brīdi nekavēŗās. Tai pat vakarā jūdza kamanās zirgu. Brauca uz apriŗiem.

Jau pie Saļienas uz ceļa stāvēja miliŗu postenis Prasija dokumentus, prasija nolūku. Tālāk braucot —

ceļš un ceļa malas bij zirgiem, ratiem un ļaudīm pārpilnas.

Nokļuvis Apriķos, Mauriņš prasīja satikt kādu no vadoniem. Divi miliči viņu ieveda krogā. Atsevišķā istabā bij jauns revolūcionārs. Tā pieņemts vārds bij „Stepiņš“.

Uz savu stāstījumu par zaldātiem un kaujām, Mauriņš saņēma mīrīgi teiktu atbildi:

„Atbrīvošanās nav bez asinsizliešanas.“

Ārā izgājis Mauriņš vēroja ļaužu masu — no baznīcas līdz muižai. 10.000 viņš turēja mazu skaitli.

18. decembra ritā Apriķu muižas pagalmā, lielceļmalā pulcējās cīņas spēks. Zirgā atāja Melbārdis. Revolūcionārai armijai viņš turēja runu. Zirgs bij bērs, tramīgs. Dižajās, āņajās bez stājas. Asi izdalījās vārdi:

„Biedri, cīņas milicija! Revolūcijas viņi iet pāri muižnieciskās patvaldības zemei. Apspiestās tautas un šķiras pret saviem apspiedējiem iet ugunīgās cīņās. Pienākušas ir ziņas, kā Maskava jau mūsu. Kaujas notiek arī citās pilsētās. Rīga, Liepāja ir krišanas priekšvakarā. Ap Aizputi mums jāturpina ielenkšanas cīņa. Jāizved zaldātu atbrīvošana. Mēs dosimies šodien atkal uz priekšu!“

Notika jauna pārgrupēšanās.

Kādus 150 vīrus, kam bija labas šautenes, kas bija drošāki, aktīvāki — nodalīja atsevišķi. Kārtoja revolūcionārā karaspēka triecienu grupu.

Kam vēl nebija, tie sēja ap rokām sarkanās līnītes. Nodalījās nodaļās. Nodalījās pēc apģērbiem: melni, brūni, pelēki . . . 15 bij blakjūgu rati, jūgti labiem zirgiem. Pirmajos sasēda melnie, līdz ar taurētāju. Triecienu grupa devās pret Aizputi.

18 decembris skaitījās svētdiena. Rīta pusē iz Aizputes brauca rev. skolotāja brālis — Gudenieku rakstvedis Vilis Čubis. Tuvu Aizputes-Padurei viņš satika pretimbraucot 5 ratus pilnus revolūcionāriem. Priekšējie bij pilsbergnieki, kam plecos bij jūrasargiem atjēmtās berdangas

„Kur braucat, no Aizputes? —“ jautāja enerģiskais pilsbergnieku vadonis Āboliņš.

„Ja, visu laiku biju Aizputē, kā no aizvakar pēcpusdienas.“

„Nu, tad jūs zināsat ko dara zaldāti. Vai daudz tie ir? —“

„Zaldāti Aizputē ir vairāki simti. Ko jūs domājat iesākt pret regulāro kaņaspēku, kas labi apbruņots. Jūs visus ātri apšaus.“

Par teiktiem vārdiem vairāki miliči saskaitās. Āboliņš dusmīgi iesaucās:

„Biedri, nekavēsini velti laiku! Neklausaties muļķības, ko stāsta tāds, kas pats nav cīnītāju rindās.“

Braucēji sarāva grožus. Pāri pleciem tiem cēlās šauteņu stobri. Rati ritēja pa sniegotiem gruvežiem uz priekšu, kur lielceļš aizmeta loku gar kūdras purvu.

Čubis brīdi trieciēniekiem noskattījās pakal un tad brauca Padures mužā. Viņš atrada tur iegriezušos jau citus trieciēnieku ratus, ko aizkavējušas bij pēkšņas baumas par dragūnu uzbrukumu. — Pēc kāda laika atgriezās arī Āboliņa grupa, Aizputē viņi vieni nebij devušies.

Visu laiku kamēr cīņas nometne atradās Aizputes-Padurē, lielā darbā bij ierauta vietējā Rīcības komiteja: „Galiņš“ — Indriķis Šterns, „Turaiķu“ kalpumāju kalps — Mārtiņš Mūrnieks, kalpa dēls — izvēlētais Dižlības muižas pārzinis Simanis Allažs.

Milicionāri bij ziņoti jemt līdzī pārtiku 3 dienām.

Tomēr pārtika daudziem līdzī nemaz nebija. Bet citiem tā sāka trūkt jau otrā dienā. Pa mājām sāka sūtīt produktu vācējus. Drīz Aizputes-Padurē saveda: gaļu, maizi, miltus, putraimus... Kāda telpa izvērtās par provianta noliktavu. Rīkoja maizes cepšanu — palīgā nāca kalpu sievas.

Tālruna vadi ap Aizputi jau vairākas dienas bij pārtraukti. Pastāvīgās bailēs atradās patvaldības varas balstītāji. Tie vairs nezināja kas notiek viņu apkārtnē, ne citās, tālākās vietās. Notika taustišanās.

Grobiņas policija uz Aizputi izsūtīja urjādņiku Luzi. Bet tas nonāca tikai pusceļā. Kāda miliču grupa pie Dunalkas Auderu mājām urjādņiku aizturēja, izkrauti un atgriezta atpakaļ.

Aizputes policija cieši sastrādāja ar garnizona komandieri. „Papīra” viesnīcas dienderi Ekmani sūtīja izlūkos uz Aizputes Paduri. Bet arī tam nelaimējās. Braucot muižā to tūlīt sajēma. Attaisnošanās nelīdzēja, ka braucot uz „Muižarājiem” pēc aužamstellēm. Uz turieni neveda ceļš caur muižu.

Acis spiegam neēja ciet. Tas bij mazāks vīreļis. To vienkārši iebāza maisā. Veda uz Apriķiem, kur ielika pils pagrabā.

Svētdienas pusdienā isgāja jauna spiegu ziņa. Kīkures miliči bij notvēruši Klosteres pagasta Sunišu māju saimnieku Grantiņu spiegošanā. No Aizputes tas bij sūtīts pa otru pusi. Bij atbraucis tuvu Lankšējiem. Gudenieku būdnieka dēls Kautiņš, ar vaļenīeku Žani Žiseri, saimnieku b j arestējuši pie Gaislicas. Kratot bij atrasts revolveris, 50 patronas un Aizputes policijas izdota jauna atļauja.

Atveda Aizputes-Padurē. Pratināja. Tad aizveda — ieslodzīja Apriķu pagasta mājā.

Tai pat dienā pie Ķikures kroga notika mītiņš. No bara izlasījās 6 vīri: Mārtiņš Zemarājs, Jēkabs Vitols, Adams Puleksis, Andžis Lamberts, Toms Smaļķis un Putnaērglis — „Zvagulis.“ Tie devās uz „Sunīšiem“ izdarīt kratīšanas. Arestēja arī mājas puisi Mitoviču, kā līdzdalībnieku saimnieka spiegošanā. Ar viņu noveda, ieslodzīja Apriķu pagasta mājā.

Kazdangā pēc pils nodegšanas bij radies uztraukums. Klops ar muižas komiteju asi nosodīja dedzināšanas lietu. Ievēlēja izmeklēšanas komisiju. Pratināja arī dažus kalpus, kas degšanas laikā no pils bij nesuši kādu mantu.

Notikuma iemeslus ātrumā noskaidrot nevarēja. Domāja ka dedzināšanu bij izvedusi kāda aktīvāka miliču grupa, kas revolūcionāru uzvaru vairs necerēja. Tas bij noticis atriebības akts pret baronu Manteifeli.

Iestājās lūzums.

Aizpūtes apsēšanu Kazdangas ceļa miliču masa sāka atstāt jau svētdienas pēcpusdienā.

Kāda kuldīdznieku nodaļa, kur bij — Siliņš, Sakālis, Eglītis, devās atpakaļ atkal pa Snēpeles ceļu. Kājām tie aizgāja līdz Rosim, kur pieprasīja sajūgt zirgus.

Pa Skrundas lielceļu aizgāja lielaki ļaužu bari. Pieturas vietā iekrita Valtaiķi, kur tūvu bij Rudbārži, ar lēto „nāliķi.“ Bendrupu krogā bij aizjemta pēdējā vieta. Trokšņoja, dzēra, kā daždien svētkos. Gadījās kas dzeršanas dezorganizāciju saprata — devās uz Rudbāržiem un izlaida zemē vēl 2 atlikušās vātes.

Kādā skrundenieku barā bij — Rūšu saimnieka dēls Ansis Freibergs, rentnieks Ansis Zemītis, vaļenieks Sīmanis Zemelis, Skrundas muižas komitejas loceklis jaunais kalps Juris Ezis.

Daļa skrundenieki vēl brauca medībās. Devās uz

Rudbāržu „Iršu dārzu.“ No skrošu šāviņiem krita i stirnas, i brieži. Daudz citi kustoņi aizskrēja brīvos mežos. Sēta palika atlausta.

Arī mācītājmuižai nebija miera. To gribēja pat nodedzināt. Mācītāja rudās ūsas bij nošļukušas. Viņa mītni jau kratīja septiņo reizi.

Uz Skrundas lielceļu vēl vietām rati brauca pretim. Tie bij tālāku pagastu milči, kas sadzirdējuši Aizputes kaŗa ziņu, bij devušies ceļā pāri Ventai.

Aizputes-Padures nometnē svētdienas vakarā vēl valdīja kaŗa atmosfera. Muižkunga Neimaņa dzīvojamā ēka bij centra vieta. Nugurušākie miliči savus ieročus bij nodevuši citiem, kas atsvaidzināja ciņas sparū. No atsevišķo grupu vadoņiem sastādījusies Revolūcionārā Kaŗa Padome — Melbārdis, Hertelis, Malta, Baumanis, Āboliņš, Kopēns, Liņķis, Šterns... noturēja sēdi. Dienas kārtībā vēl vienmēr grozīja Aizputes garnizona pārvarēšanu — atbruņošanas plānu.

Apspriežot stratēģiju, Melbārdis iekaisa:

„Dodāt man labākos šāvējus — iešu iejemt Misiņkalnu. Tā vieta vismazāk aizsargāta. No turienes uz pilsētas skolu, kur apmetusies zaldātu galvenā daļa, aizsākšu uzbrukumu!“

Visi nebij vienās domās. Gaidīja atgriezoties Liepājas delegātu. Skatīja cauri spieģa „Suniša“ lietu. Pratināja lieciniekus, pārbaudīja apsūdzību un iznesa spriedumu.

Sēde vēl nebij beigusies, kad atgriezās gaidītais delegāts Ēlerts. Visi tam vērās pretim — klausījās pieredzes ainas, ka pie muižas nama pār šoseju aizsprostoti dzelzņstaiņu krāģi, ar zaldātu caurlaidi; kā pilsētas apkārtnē jādīdragūnu patruļas.

Liepājā Ēlerts bij ticis ar kādu biedri, sauktu

„Sarkano.“ P-jas Orgkomitejas lēmums skanēja loģiski vienkārši :

„Aizputes ieņemšanai nav vairs nozīmes, kad ģenerālis Orlovs jau Vidzemi sagrābis savās rokās.“

Nakti uz 19. bij gaiša mēnesnīca.

Apspriedēm beidzoties, Hertelis teica :

„Iesim, biedri, dru-ku pastaigāt, palūkosim cik droši esam pret pēkšņu uzbrukumu.“

Izgāja — Hertelis, Malta, Baumanis, Šterns.

Bālganu saules spīdumu reflekteja mēnesis. Gari melnas ēnas zīmējās sniegā, krasi atdalot priekšmetu siluetus.

Hertelis zināja seno cīņu vēsturi. Kaujas ap Tebras pilskalniem; kauju pie Durbes ezera pirms 645 gadiem... Gadu simtu verdzības pilnais miegs bij beidzies. Sācies bij jauns laikmets — ne nācijas, ne reliģijas vārdā, — bet cīņa par jaunu sabiedrisku kārtību, ko veidos: strādnieks un kalps.

Zem gājēju kājām gurstēja plānais sniegš. Gāja pa lauku, pa uzkalnu.

Pēkšņi aiz krūmiem atskanēja vientuļa jājiena troksnis. Gājēji sauca apstāties. Jājējs sarāvās. Bet tūlīt, kad teraudzija, pazina savus vadoņus. Tas bija kāds Gadenieku būdnieks, kas jāja naktssardzē.

Pirmdievas rītā, kad kalendars rādija jau 19. decembri, miliči sapulcējās muižas pagalmā. Skaitliski tie bij jau palikuši mazāk, bet cīņas ideoloģija bij augusi. Tā bija revolūcionāru bruņotā kaŗaspēka pēdējā sapulce.

Stāvot uz nodegušās pils pakāpēm Hertelis teica atvadišanās vārdus:

„Tā zeme pieder mums. Šī bija pirmā bruņotā mobilizācija. Uz priekšu mūsu rīcībā būs tālruni. Kad

būs brīdis, mēs sauksim atkal jūs vēl ar lielāku spēku un vienotību uz cīņu par galīgu uzvaru. Tagad mums jāatkāpjas reakcijas priekšā...”

Viss traucās pret beigām.

Atsevišķās Ēdoles, Pilsbergas, Alšvangas miliču grupas piestāja Apriķos. Klosterses Sunišu saimnieku un viņa puisi Miltoviču izveda no pagasta aresta telpām. Paziņoja spriedumu — nošaušanu. Aizputes spiegu Ekmani ar mazāku vainu veda uz Salienu.

„Sunītis” pret Melbārdi krita ceļos:

„Augstais kara lielskungs piedodat, ko esmu ļauna darījis...”

Skolotāis Malta kas, to redzēja, teica:

„Tas ir istis spiegs.”

Pret revolūcijas nodevējiem žēlošana nebij. Abus spieģus mil čī aizveda līdzī.

Kautkur Plantcas mežā Aizputes Revolūcionārās Kara Padomes spriedums stājas spēkā.

VIII. KAUJA KRITUŠIE

Apsēde bij beigusies.

Plašā apgabala brīvākās domas, aktivākais spēks bij 3 dienas un naktis krustu — šķērsām vijies ap Aizputi.

Kā spēji augusi un koncentrējusies vienā punktā — tā atkal revolucionārā ļaužu masa atplaka un izdalījās kur bijusi. Tikai kritušie bij tie, kas vairs neatgriezās ne dzīvē, ne ciņā.

16. decembra kauja, kas notika Roku birzē, aizvirzoties līdz Marijas stacijai, bij risinājusies 4 stundas. 2 zaldāti bij nošauti, 5 ievainoti, no kuriem viens vēlāk mira.

Revolucionāru organizācija bij vājāka; daudz vairāk bij viņu kritušo, galvenām kārtām ciravnieki.

Vēl zaudētās kaujas vakarā kritušo milicionāru skaits nebij zināms. Visi reizā neatgriezās. Citi mājās pārnāca vēlu naktī, citi tikai otrās dienas rītā. Tuvenieki gaidīja savējos pārnākam. Tomēr daudzi palika guļot kaujas laukā, par kuru ātri bij pārklājusies tumša, salta nakts.

Nošautā mežsarga Valdmaņa bērēs Liepukroga mežsargu mājās, kas bij Aizputes Liepājas lielceļmalā, saradās daudz ļaudis. Līdzko sētā gribēja aizsākt bērū procesiju, no Grobiņas puses ieradās dragūni.

Slepēs līdzī veda arī ložmetēju. Aizputes garnizona zaldātiem uz katra bij palikuši tikai pa 25 patronām. No Liepājas bij atsūtīta zaldātu grupa ar municiju.

Bez kādas motīviācijas dragūni sāka vājt, kļīdināt ļaudis. Lamas un zobinu cirtieni citš aiz cita krita pār bēriniekiem.

Dzēves kalpam Miezim iecirta pakausī. Sakonu māju puisim atcirta ausi, kā zobins vēl iešķēlās plecā. Ievainoja vairākus — sita visus, kamēr viss bij izkļīdināts. Apglabāšana notika tikai otrā dienā.

Vairāki cirāvnieki savus krilušos glabāja ceturtdien, 22. decembrī. Platajos Cīravas kapos vietu vietām bij izraktas bedres. Retas bij mājas kam nebij radinieks, vai tuvs pazīstāms bēdāms.

Kaujā krita :

Jēkabs Miezis— Aizputes-Pilspagasta Dekšņu māju saimnieks, ap 60 g. vecs. Apglabāts Ievada „Sīmaņkalna“ kapos.

Jānis Reinštroms — modernieks Aizputes-Pilspagasta Dauderu mājās. Ritā skolas bēniņos tuvenieku atrasts, pārvests mājās. Miris dienas vakarā. „Sīmaņkalna“ kapos uz dzelzs krusta rakstīts: „Jānis Reinštroms. Dzimis 1854. g. 15. martā, miris 1905. g. 17. decembrī.“

Jānis Birkavs—puisis Aizputes-Pilspag. Briņķu mājās. Dzimis 1876. g. augustā. Apglabāts Aizputes kapos.

Jānis Pavlovičis — saimnieks Cīravas Sal-māju mājās, ap 30. g. vecs. Enerģiskas, sabiedriskas dabas. Apglabāts Cīravas kapos.

Mačis Šulcis — kalps Cīravas muižā, ap 30 g. vecs. Apglabāts Cīravas kapos.

Ansis Roze — pļavas sarga dēls Cīravas muižā. Dzimis 1884. g. 1. jūnijā. Dienējis zaidatos, braucis uz kuģi kā matrozis. Apglabāts Cīravas kapos.

Jānis Kalnarājs — kalpu dēls, precējies valnieks Cīravas Kapu kazārmēs. Dzimis 1880. g. 12. okt. Apglabāts Cīravas kapos.

Kārlis Ķints — kalps Cīravas muižas Kapu kazārmēs. Liela, spēcīga auguma ap 25 g. vecs. Laiku dzīvojis arī Liepājā. Nelegalās šūnas biedris. Apglabāts Cīravas kapos.

Krišis Vidnēris — dižgans Cīravas muižā. Dzimis 1876. g. 30. janvārī. Dienējis zaldāts. Apglabāts Cīravas kapos.

Pāvils Māraks — dižgans Cīravas Jurgu muižā, ap 40 g. vecs. Apglabāts Cīravas kapos.

Jēkabs Striķis — būdnieka dēls Cīravas pagasta Upsežas ciemā — Griņa meža panikušā silā, kas piederēja Apriķu baronam Nolkenam. Dzimis 1888. g. 11. oktobrī.

Jarēns Striķis — kalps Cīravas Jurgu muižas Saulišu kalpumājās. Jēkaba brālis. Dzimis 1871. g. 28. oktobrī. Cīravas grupas biedris. Līdz ar brāli apglabāts Cīravas kapsētā. Pie kapa divi vienādi melni krāsoti koka krusti.

Kārlis Degis — kalpa dēls Cīravas Jurgu

muižas Saulišu kalpumājās, ap 19 g. vecs. Apglabāts Cīravas kapos — blakus ar Treimaņi.

Andrējs Treimanis — kalpa dēls Cīravas Jurgu muižas Saulišu kalpumājās. Dzimis 1889. g. augustā — 16 g. un 4 mēnešus vecs.

Ģirts Zirnis — kalps Cīravas Vidusmuižā. Dzimis 1862. g. 26. decembrī. Kritis atstāja sievu un vairākus mazus bērnus. Apglabāts Cīravas kapos.

Jānis Raņķis — kalpa dēls, kurpnieks Cīravas Čapšu kalpumājās. Dzimis 1885. g. 14. decembrī. Apglabāts Cīravas kapos.

Jānis Rūtenbergs — kalpa dēls Cīravas Ploču kalpumājās, ap 19 g. vecs. Apglabāts Cīravas kapos.

Pēteris Falks — puisis Cīravas pag. Rūķu mājās, ap 20 g. vecs.

Krišis Jozis — puisis Cīravas Sprostu mājās.

Ernests Zaķis — kalēja palīgs Dzērves Kleperos. Apglabāts Pilspagasta Sīmaņkalna kapos.

Ansīs Āfelds — rentnieks Dzēras pag. Pulu mājās. Pēc ievainošanas Liepkroga mežsargu mājā, ārstēts Liepājas slimnīcā. Miris 1906. g. 5. janvārī. Apglabāts Liepājas „Bānūža“ kapos.

Andrējs Valdmanis — mežsargs Liepkroga mežsargu mājā, ap 50 g. vecs. Apglabāts Dzērves „Lidēju“ kapos.

Mārtiņš Eņķūzēns — saimnieka brālis Cīravas Ruņģos. Dzimis 1887. g. Miris ap nedēļu vēlāk pēc sašaušanas. Apglabāts Cīravas kapos.

Dzelzs krusta priekšpusē lasami četri burti — „S K. L. S.“, kas izteicās četros vārdos: Slava kriušuim, lāsts slepkavām.

Līdz ar kriušu guldīšanu kapsētā, nemiens nerima. Arī reakcijas uzvara to nespēja apturēt. Vēl atriebības ugunis dega pilis — Gaviese, Usaiķi, Ordanga.

Ciņa turpinājās. Pārkārtojās tikai forma. Aizsākās sodekspedīciju un mežabrāļu laikmets.

Materiali Aizputes kara masustāstam jau vākti no 26. g., kad jemot daļību Revolūcijas Muzeja organizēšanā un vēlāk līdzī strādājot „1905. g. rev. kritušo piemīņas albūmam,“ — daudz iznāca braukāt un staigāt pa apkārtni.

Darbā viss balstās uz faktiem. Cik vien tas bij iespējams, viss ieturēts vēsturiskās objektivitātes robežās. Kā materiālu avots nodērēja — dokumenti, laikraksti, intervijas.

Daļa manuskripta bij 28. g. vasarā iesniegts Kultūras fondā. Kad nāca sēde, pabalsta noraidīšanas ierosinājumi bij socialdemokrāti. Manuskriptā tak nebij cildināti tagadējie opurtinisma lideri, nebij nekas falsificēts.

Kad drusku bij savākti līdzekļi, „Aizputes karš“ bij nodomāts laist klajā 31. g. janvārī. Bet tad aizsteidzās priekšā cietums. Tā pat kā autors, arī manuskripts izstaigājis policijas iecirkņu, politapsardzes un cietuma kameras. Savukārt ieslodzīšana deva laiku manuskriptu pārļābot, pārstrādāt — bij pārbaudīts un klātsavākts jauns materiāls. Tomēr arī pēc vairāk kā gada cietuma — manuskriptu nevarēja iespiest. Nebij līdzekļu. Apstākļi nepielaiž strādnieku izdevniecītas, bet pilsoniskās atteicās. Nebij nekas romantisks, bet reāli rakstīts par revolūciju.

Ja nodomu atkal nešķērsos neatkarīgi traucējumi, tad drīzi nāks klajā „Aizputes kara“ II. daļa

MELNĀS DIENAS

K. BEIERBAHA GRĀMATAS

Dobeles rev. ciņas 1905./6. g.

Plivuris nost

Pāri zemēm

Aizputes karš

**Sasistā sile
(sagatavošanā).**

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309086534

(740)

**K/S LAIKMETS KOMISIJĀ
TERBATAS IELĀ 37 RĪGĀ**

MAKSĀ Ls 1.—